

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

**ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διακυβέρνηση, Ανάπτυξη και Ασφάλεια στη Μεσόγειο»**

«Η προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος από την χερσαία ρύπανση
στο Δίκαιο της Θάλασσας και το Δίκαιο της Ε.Ε. Η περίπτωση της
Μεσογείου».

Διπλωματική εργασία του Βασιλείου Μπακίρη (Α.Μ. 4332018009)

Επιβλέπων καθηγητής

Ιωάννης Στριμπής

Μέλη Επιτροπής

1. Σωτήρης Ντάλης
2. Κων/νος Μαγκλιβέρας

ΡΟΔΟΣ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2020

ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ

Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιώ πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες που δύναμαι να αντιμετωπίσω σε περίπτωση που η εργασία μου αποδειχθεί ότι αποτελεί προϊόν λογοκλοπής, σύμφωνα με τον Κανονισμό του Ιδρύματος.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα της διπλωματικής μου εργασίας, καθηγητή κ. Ιωάννη Στριμπί καθώς και τα μέλη της επιτροπής καθηγητές κ. Κωνσταντίνο Μαγκλιβέρα και Σωτήρη Ντάλη για την καθοδήγηση και τις πολύτιμες παρατηρήσεις τους κατά την εκπόνησή της. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές μου και ιδιαιτέρως την καθηγήτρια κα Βιβή Κεφαλά για τις πολύτιμες γνώσεις αλλά και την αγάπη για τις διεθνείς σχέσεις που μου ενέπνευσαν κατά τη διάρκεια της φοίτησης μου στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα.

Περίληψη Εργασίας

Στην εισαγωγή της εργασίας τονίζεται η σημασία της προστασίας και της διατήρησης του θαλάσσιου περιβάλλοντος καθώς οι θάλασσες και οι ωκεανοί διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του κλίματος και συμβάλλουν καθοριστικά στην οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική ευημερία. Τονίζεται επίσης το γεγονός ότι η ρύπανση του θαλάσσιου περιβάλλοντος οφείλεται κατά ποσοστό 80% περίπου σε χερσαίες πηγές ρύπανσης, πράγμα που ισχύει κατεξοχήν για την περιοχή της Μεσογείου, η οποία ως κλειστή θάλασσα επιβαρύνεται λόγω της ραγδαίας αστικοποίησης και της τουριστικής ανάπτυξης των παράκτιων περιοχών. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στην ανάγκη λήψης συντονισμένων δράσεων και ενεργειών σε διεθνές και περιφερειακό επίπεδο για την προστασία του περιβάλλοντος καθώς δεν επαρκούν τα μέτρα που λαμβάνονται μεμονωμένα από ένα ή έστω και περισσότερα κράτη.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στο τι ορίζουμε ως θαλάσσια ρύπανση, λαμβάνοντας υπόψη τους ορισμούς που έχουν δοθεί από διεθνή συμβατικά κείμενα και διεθνείς οργανισμούς (π.χ. Διεθνής Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS), GESAMP, UNESCO-IOC, κλπ.) καθώς και περιφερειακές συνθήκες για την προστασία του περιβάλλοντος όπως η Σύμβαση της Βαρκελώνης για την Προστασία του Θαλάσσιου Περιβάλλοντος και των Παράκτιων Περιοχών της Μεσογείου Θαλάσσης του 1976 όπως τροποποιήθηκε το 1995 και το *Πρωτόκολλο για την Προστασία της Μεσογείου Θαλάσσης από τη Ρύπανση από Χερσαίες Πηγές* του 1980. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στις χερσαίες πηγές ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος και στους διάφορους τύπους ρύπων και ρυπογόνων ουσιών που μπορούν να μολύνουν το θαλάσσιο περιβάλλον. Τέλος, εξετάζονται οι πιθανές διαδρομές τους προς τη θάλασσα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζονται οι γενικοί κανόνες και οι βασικές αρχές που διέπουν το νομικό καθεστώς ελέγχου των πηγών ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος σε διεθνές επίπεδο με έμφαση στις χερσαίες πηγές ρύπανσης. Γίνεται αναφορά στην «*αρχή της πρόληψης*», στην αρχή «*ο ρυπαίνων πληρώνει*», στην «*αρχή της μη πρόκλησης ζημίας*» καθώς και στις έννοιες της «*αειφορίας*» και της «*βιώσιμης ανάπτυξης*». Τέλος, εξετάζεται με ποιον τρόπο αυτές έχουν διαμορφωθεί και ενσωματωθεί σε διεθνή νομικά κείμενα.

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται το θεσμικό πλαίσιο ελέγχου των χερσαίων πηγών ρύπανσης σύμφωνα με τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS) και κυρίως τα άρθρα 207 και 213.

Στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύεται το νομικό καθεστώς προστασίας του περιβάλλοντος της Μεσογείου και ειδικότερα η «*Σύμβαση της Βαρκελώνης για την προστασία της Μεσογείου από τη ρύπανση*» του 1976 όπως τροποποιήθηκε το 1995 καθώς και το «*Πρωτόκολλο για την προστασία της Μεσογείου από χερσαίες πηγές ρύπανσης*» του 1980 με τις τροποποιήσεις που επήλθαν το 1996.

Στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στο πως αντιμετωπίζεται το πρόβλημα της ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος από τη σκοπιά του πρωτογενούς και του παράγωγου δικαίου της ΕΕ αλλά και πως εφαρμόζει το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) τη νομοθεσία για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Αναφέρονται κυρίως η Οδηγία 2008/56/ΕΚ – δράση της ΕΕ στο πεδίο της πολιτικής για το θαλάσσιο περιβάλλον (οδηγία-πλαίσιο για τη θαλάσσια στρατηγική) και οι αποφάσεις ΔΕΕ C-239/03 (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά Γαλλικής Δημοκρατίας) και C-459/03 (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά Ιρλανδίας) για τη σχέση μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών – μελών της που είναι συμβαλλόμενα μέρη σε διεθνείς συμβάσεις τις οποίες έχει υπογράψει και η Ευρωπαϊκή Ένωση, ως διεθνής οργανισμός.

Στο έκτο και τελευταίο κεφάλαιο επιχειρείται μια αποτίμηση του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου προστασίας του θαλάσσιου περιβάλλοντος από χερσαίες πηγές ρύπανσης σε διεθνές και κυρίως περιφερειακό επίπεδο με ιδιαίτερη έμφαση στην περιοχή της Μεσογείου. Τονίζεται το γεγονός ότι η ρύπανση του θαλάσσιου περιβάλλοντος από χερσαίες πηγές συνεχίζει να αποτελεί μία σημαντική πτυχή του παγκόσμιου περιβαλλοντικού προβλήματος συμβάλλοντας στην υποβάθμιση των θαλασσών και των παράκτιων περιοχών σε πολλά μέρη του πλανήτη καθώς το ισχύον θεσμικό πλαίσιο δεν είναι ικανό να αντιμετωπίσει το πρόβλημα. Τονίζεται τέλος, η ανάγκη για την θέσπιση ενός διεθνούς συστήματος δεσμευτικών κανόνων δικαίου που να υποχρεώνουν τα κράτη να ελέγξουν αποτελεσματικότερα τις χερσαίες πηγές ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος στην επικράτειά τους καθώς και ενός αποτελεσματικού μηχανισμού ελέγχου εφαρμογής των κανόνων αυτών και επιβολής κυρώσεων.

Περιεχόμενα

<i>Περίληψη Εργασίας</i>	4
Εισαγωγή	7
1. Η θαλάσσια ρύπανση	8
1.1 Ο ορισμός της θαλάσσιας ρύπανσης	8
1.2 Οι χερσαίες πηγές ρύπανσης.....	10
1.2.1 Οικιακά και αστικά απόβλητα	12
1.2.2 Βιομηχανικές δραστηριότητες	14
1.2.3. Γεωργικές δραστηριότητες.....	15
1.2.4 Οι κυριότεροι τύποι ρύπων	16
i. Πλαστικά	16
ii. Θρεπτικά συστατικά	18
iii. Βαρέα Μέταλλα.....	20
2. Το διεθνές καθεστώς προστασίας του θαλάσσιου περιβάλλοντος και ελέγχου των πηγών της θαλάσσιας ρύπανσης	21
2.1 Η έννοια της «αειφορίας» ή της «βιώσιμης ανάπτυξης».....	21
2.2 Η αρχή της προφύλαξης.....	24
2.3. Η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει».....	30
2.4 Η Αρχή της μη πρόκλησης ζημίας.....	32
3. Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS)	35
4. Η Σύμβαση της Βαρκελώνης για την Προστασία του Θαλάσσιου Περιβάλλοντος και των Παράκτιων Περιοχών της Μεσογείου Θάλασσας	42
4.1 Οι κυριότερες διατάξεις της Σύμβασης	43
4.2 Το Πρωτόκολλο για την προστασία της Μεσογείου από χερσαίες πηγές και δραστηριότητες	51
5. Η Προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος στο Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης	61
5.1 Η Οδηγία - πλαίσιο για τη θαλάσσια Στρατηγική.....	62
5.2 Η εφαρμογή της νομοθεσίας για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος από το Δικαστήριο της Ε.Ε.	64
5.3 Η απειλή ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος της Μεσογείου προερχόμενη από κράτη μη μέλη της Ε.Ε. Οι δυνατότητες των κρατών - μελών και της Ε.Ε.....	67
6. Συμπεράσματα – Επίλογος	71
7. Τεκμηρίωση	72

Εισαγωγή

Τα θαλάσσια ύδατα (εφεξής: ωκεανοί, θάλασσες ή θάλασσα) καλύπτουν σχεδόν τα τρία τέταρτα της επιφάνειας της γης. Συνιστούν τα εννέα δέκατα των υδάτινων πόρων και είναι η κατοικία για πάνω από το 97% της ζωής του πλανήτη. Είναι σημαντικό κομμάτι της βιόσφαιρας καθώς διαμορφώνουν σε σημαντικό βαθμό το κλίμα της γης και επηρεάζουν την υγεία και την ευημερία μας σε τέτοιο βαθμό που θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι δίχως τους ωκεανούς, δεν θα υπήρχε ζωή στον πλανήτη μας.

Οι ωκεανοί είναι εξάλλου ένας ζωτικός οικονομικός πόρος που παρέχει τα προς το ζην σε εκατομμύρια ανθρώπους σε όλο τον κόσμο. Το 90% του παγκοσμίου εμπορίου μεταφέρεται δια θαλάσσης ενώ πάνω από το 29% της παγκόσμιας παραγωγής πετρελαίου (υδρογονανθράκων γενικά) αντλείται από τον βυθό της θάλασσας.

Ο παραθαλάσσιος τουρισμός και οι βιομηχανίες κρουαζιέρων αποτελούν κύριες πηγές εσόδων για πολλές χώρες, ιδίως για τις μικρές αναπτυσσόμενες νησιωτικές χώρες.

Κάθε χρόνο, σχεδόν 90 εκατομμύρια τόνοι ψαριών, αξίας περίπου 50 δισεκατομμυρίων δολαρίων, αλιεύονται παγκοσμίως, παρέχοντας εργασία σε 36 εκατομμύρια ανθρώπους μόνο στις αλιευτικές και υδατοκαλλιεργητικές βιομηχανίες.

Και τέλος, όλο και περισσότεροι επιστήμονες επικεντρώνονται στο θαλάσσιο βυθό για μελλοντικές επιστημονικές ανακαλύψεις και πόρους¹.

Ειδικότερα όσον αφορά τη Μεσόγειο, πρέπει να επισημανθεί πως ανήκει στις λεγόμενες «ημίκλειστες θάλασσες», τόσο από γεωγραφική άποψη, όσο και από νομική, καθώς συγκεντρώνει τις προϋποθέσεις που θέτει το Άρθρο 122 της Διεθνούς Σύμβασης των ΗΕ του Δικαίου Θαλάσσης του 1982 (ΣΗΕΔΘ ή UNCLOS: United Nations Convention on the Law of the Sea), περί των «Κλειστών και Ημίκλειστων Θαλασσών» (Enclosed or Semi-Enclosed Seas). Πιο συγκεκριμένα, διαθέτει δύο μόνο στενά σημεία επαφής με τους ωκεανούς, τη διώρυγα του Suez στα ανατολικά, και τα στενά του Gibraltar στα δυτικά, με αποτέλεσμα τα νερά της να χρειάζονται έναν αιώνα για να

---

¹ Πηγή: Ιστοσελίδα Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών «Ωκεανοί: Η Πηγή της Ζωής Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, 20ή Επέτειος (1982-2002)», (<https://unric.org/el>) (πρόσβαση 20/03/2020).

καθαριστούν και να ανανεωθούν². Αυτά τα γεωγραφικά δεδομένα, σε συνδυασμό με την ιδιαίτερη πυκνότητα του πληθυσμού στις παράκτιες περιοχές της Μεσογείου (με μεγαλουπόλεις και μεγάλο αριθμό μεσαίου μεγέθους οικισμών να έχουν αναπτυχθεί σε άμεση επαφή με το θαλάσσιο μέτωπο) την καθιστούν ιδιαίτερα ευάλωτη στην ρύπανση. Επιπλέον, οι ερευνητές του Κοινού Ερευνητικού Κέντρου (J.R.C.) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ινστιτούτου Θαλάσσιας Επιστήμης της Βαρκελώνης, δημοσιεύοντας σχετική έκθεση στο περιοδικό «Nature Scientific Reports», τονίζουν ότι, εκτός από τον περικλειστο χαρακτήρα της, η Μεσόγειος κρύβει και ένα «δομικό» πρόβλημα: το θαλάσσιο οικοσύστημά της παρουσιάζει χαμηλή πρωτογενή παραγωγικότητα, καθώς εκ φύσεως δεν παράγει φυτοπλαγκτόν σε αφθονία, το οποίο βρίσκεται στη βάση της θαλάσσιας τροφικής αλυσίδας. Ως φυσικό επακόλουθο, τα χαρακτηριστικά αυτά καθιστούν τη Μεσόγειο ιδιαίτερα ευάλωτη στις διάφορες μορφές ρύπανσης³.

1. Η θαλάσσια ρύπανση

1.1 Ο ορισμός της θαλάσσιας ρύπανσης

Το πρώτο βήμα για τον νομικό ορισμό της θαλάσσιας ρύπανσης έγινε από το GESAMP⁴ το οποίο όρισε τη θαλάσσια ρύπανση ως «*την εισαγωγή από τον άνθρωπο, άμεσα ή έμμεσα, ουσιών στο θαλάσσιο περιβάλλον (συμπεριλαμβανομένων και των εκβολών ποταμών) η οποία έχει σαν αποτέλεσμα την επέλευση βλαβερών συνεπειών στους βιολογικούς πόρους, κινδύνους για την ανθρώπινη υγεία, παρακώλυση των θαλάσσιων δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένης και της αλιείας, πτώση της ποιότητας χρησιμοποίησης του θαλάσσιου ύδατος και υποβάθμιση της αναψυχής*»⁵.

Ο ορισμός αυτός που υιοθέτησε αργότερα και από τη «Διακυβερνητική Ωκεανογραφική Επιτροπή» (IOC - Intergovernmental Oceanographic Commission)

---

² T M El-Geziry & I G Bryden. 2010. The circulation pattern in the Mediterranean Sea: issues for modeller consideration, *Journal of Operational Oceanography*, 3:2, 39-46, DOI: 10.1080/1755876X.2010.11020116, σ. 41

³ «Το νομικό καθεστώς προστασίας της Μεσογείου», <https://powerpolitics.eu/to-voμικό-καθεστώς-προστασίας-της-μεσογείου> (πρόσβαση 20/3/2020).

⁴ Joint Group of Experts on the Scientific Aspects of Marine Environmental Protection, Μεικτή Ομάδα Εμπειρογνομόνων που ιδρύθηκε το 1969 με σκοπό την παροχή συμβουλών στα Ηνωμένα Έθνη (ΟΗΕ) για τις επιστημονικές πτυχές της προστασίας του θαλασσιού περιβάλλοντος.

⁵ GESAMP (IMO/FAO/Unesco/WMO/WHO/IAEA/UN/UNEP Joint Group of Experts on the Scientific Aspects of Marine Pollution), 1991. Reducing Environmental Impacts of Coastal Aquaculture. Rep. Stud. GESAMP, (47):35p.

της UNESCO⁶, έτυχε ιδιαίτερης προσοχής και κατά την πρώτη συνδιάσκεψη του ΟΗΕ για την προστασία του περιβάλλοντος στη Στοκχόλμη το 1992⁷ η οποία τον υιοθέτησε τελικά με την προσθήκη και της λέξης «ενέργεια»: *«η εισαγωγή από τον άνθρωπο, άμεσα ή έμμεσα, ουσιών ή ενέργειας στο θαλάσσιο περιβάλλον (συμπεριλαμβανομένων και των εκβολών ποταμών) η οποία έχει σαν αποτέλεσμα την επέλευση βλαβερών συνεπειών στους βιολογικούς πόρους, κινδύνους για την ανθρώπινη υγεία, παρακώλυση των θαλάσσιων δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένης και της αλιείας, πτώση της ποιότητας χρησιμοποίησης του θαλάσσιου ύδατος και υποβάθμιση της αναμυχής»*⁸.

Κατά τη Συνδιάσκεψη των Η.Ε. για το Δίκαιο της Θάλασσας προτάθηκαν αλλαγές στον παραπάνω ορισμό από διάφορες χώρες. Τελικά η Συνδιάσκεψη υιοθέτησε ουσιαστικά τον ίδιο ορισμό, τροποποιώντας ελαφρά τη διατύπωση και διευρύνοντας το πεδίο εφαρμογής του από τους βιολογικούς πόρους και στη «θαλάσσια ζωή».

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 1(4) της Διεθνούς Σύμβασης των ΗΕ του Δικαίου Θαλάσσης του 1982 (ΣΗΕΔΘ) *«Ρύπανση του θαλάσσιου περιβάλλοντος σημαίνει την απόθεση από τον άνθρωπο, αμέσως ή εμμέσως ουσιών ή ενέργειας στο θαλάσσιο περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένων και των εκβολών ποταμών, η οποία έχει ως αποτέλεσμα ή ενδέχεται να έχει ως αποτέλεσμα την επέλευση βλαβερών συνεπειών ή βλάβης στους βιολογικούς πόρους και την θαλάσσια ζωή, κινδύνους για την ανθρώπινη υγεία, παρακώλυση των θαλάσσιων δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένων των*

---

⁶ Η Διακυβερνητική Ωκεανογραφική Επιτροπή (IOC - Intergovernmental Oceanographic Commission) της UNESCO ιδρύθηκε το 1960, με στόχο την προώθηση της διεθνούς και περιφερειακής συνεργασίας στην έρευνα και την προστασία των θαλασσών.

Συγκεκριμένα, συντονίζει προγράμματα στη θαλάσσια έρευνα, εφαρμόζει συστήματα παρατήρησης και συστήματα μετριάσμου των κινδύνων και προάγει την εκπαίδευση και την ανάπτυξη δεξιοτήτων με στόχο να βοηθήσει τα κράτη μέλη να διαχειριστούν με σύνεση τους πόρους των ωκεανών και των παράκτιων περιοχών, διασφαλίζοντας έτσι την αιφόρο ανάπτυξη. Επιπλέον, η Διεθνής Ωκεανογραφική Επιτροπή προσπαθεί να αναπτύξει περαιτέρω την εφαρμογή ενός ενιαίου πλαισίου διακυβέρνησης των ωκεανών, γεγονός που καθιστά απαραίτητη την ενίσχυση της θεσμικής ικανότητας των κρατών μελών στον τομέα της θαλάσσιας επιστημονικής έρευνας και της διαχείρισης των ωκεανών. (Πηγή:http://www.unesco.org.cy/Programmes-Diakubernitiki_Okeanografiki_Epitropi,GR-PROGRAMMES-02-03,GR)

⁷ Η πρώτη συνδιάσκεψη των ΗΕ για το περιβάλλον συνήλθε στη Στοκχόλμη τον Ιούνιο του 1972 με τη συμμετοχή 113 κυβερνήσεων και αρκετών μη κυβερνητικών οργανισμών. Η συνδιάσκεψη υιοθέτησε αφενός μια Διακήρυξη με επτά σημεία εξειδικευμένα σε 26 αρχές (principles) και αφετέρου 109 συστάσεις (recommendations) με τον τίτλο «plan of action». Τα κείμενα αυτά κινούνταν περισσότερο στη λογική «ανάπτυξη - περιβάλλον» παρά «περιβάλλον - ανάπτυξη» και μικρές αναφορές σε ανθρώπινα δικαιώματα. Η συνδιάσκεψη αυτή δεν έδωσε νομικώς δεσμευτικά κείμενα. (Πηγή: Ρούκουνας Εμμανουήλ, *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, σ.346)

⁸ Daud, Hassan. 2017. *Protecting the Marine Environment from Land-Based Sources of Pollution: Towards Effective International Cooperation*. London and New York: Routledge, σ. 38

αλιευτικών και άλλων νόμιμων χρήσεων της θάλασσας, πτώση της ποιότητας χρησιμοποίησης του θαλάσσιου ύδατος και υποβάθμιση της αναψυχής»⁹.

Τον ίδιο ορισμό υιοθετούν και οι «Κατευθυντήριες Οδηγίες του Μόντρεαλ για την Προστασία του Θαλάσσιου Περιβάλλοντος από χερσαίες πηγές» που υιοθετήθηκαν το 1985 στο πλαίσιο του προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών για το περιβάλλον (UNEP)¹⁰ ενώ ένας μεγάλος αριθμός διεθνών κειμένων και περιφερειακών συμβάσεων ορίζουν τη θαλάσσια ρύπανση με παρόμοιο τρόπο, συμπεριλαμβανομένων της «Σύμβασης του Ελσίνκι για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος της Βαλτικής Θάλασσας» και της «Σύμβασης της Βαρκελώνης για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος και των παράκτιων περιοχών της Μεσογείου».¹¹

1.2 Οι χερσαίες πηγές ρύπανσης

Με τον όρο «πηγές ρύπανσης» εννοούμε τα σημεία (περιοχές) ή τις δραστηριότητες από τις οποίες προέρχονται οι επιβλαβείς ουσίες, ρύποι ή μορφές ενέργειας που εισάγονται μέσω διαφορετικών διαδρομών στο θαλάσσιο περιβάλλον προκαλώντας ρύπανση.

Οι κύριες πηγές της θαλάσσιας ρύπανσης είναι τέσσερις: α) οι χερσαίες πηγές, β) οι δραστηριότητες που σχετίζονται με την έρευνα και την εκμετάλλευση του θαλάσσιου βυθού, γ) τα πλοία, δ) η απόρριψη αποβλήτων (dumping).

Θαλάσσια ρύπανση προέρχεται όμως και από άλλες πηγές, όπως από τις πυρηνικές δοκιμές αλλά και από τις αλιευτικές δραστηριότητες. Για παράδειγμα, η εντατική αλιεία ορισμένων ειδών προκαλεί διαταραχές στην τροφική αλυσίδα στην οποία ανήκουν, ενώ η χρήση ορισμένων αλιευτικών εργαλείων, όπως τα συρόμενα αλιευτικά εργαλεία, βλάπτει το θαλάσσιο περιβάλλον (οι λεγόμενες «καταστροφικές» αλιευτικές μέθοδοι). Τα προβλήματα υπεραλίευσης επιδεινώθηκαν την τελευταία εικοσαετία λόγω της αύξησης της ισχύος των αλιευτικών σκαφών και της ικανότητάς τους να

---

⁹ Ιωάννου, Κρατερός και Αναστασία, Στρατή. 2013. *Δίκαιο της Θάλασσας*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 3

¹⁰ Montreal Guidelines for the Protection of the Marine Environment against Pollution from Land-based Sources. (Πηγή: <https://digitallibrary.un.org/record/84661?ln=en>)

¹¹ Daud, Hassan. 2017. *Protecting the Marine Environment from Land-Based Sources of Pollution*, οπ.π. σ. 39.

αλιεύουν σε βαθύτερα ύδατα με αποτέλεσμα η υπεραλίευση να συγκαταλέγεται ήδη στα παγκόσμια οικολογικά προβλήματα¹².

Ωστόσο, η μεγαλύτερη πηγή ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος είναι σήμερα οι χερσαίες πηγές καθώς οι πολλαπλές οικονομικές δραστηριότητες στις παράκτιες ζώνες δημιουργούν συνεχώς αυξανόμενους κινδύνους ρύπανσης, συμβάλλοντας κατά ποσοστό 80% περίπου στη ρύπανση του θαλάσσιου περιβάλλοντος όπως προκύπτει από διεθνείς μελέτες.¹³ Πιο συγκεκριμένα, οι κυριότερες πηγές ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος είναι κατά ποσοστό 44% από εκροές ρυπογόνων ουσιών από χερσαίες πηγές, 33% από ατμοσφαιρική ρύπανση προερχόμενη από χερσαίες πηγές, 12% από τις θαλάσσιες μεταφορές, 10% από εκούσιες απορρίψεις απορριμμάτων στους ωκεανούς και 1% από την εξόρυξη και παραγωγή πετρελαιοειδών¹⁴.

Σύμφωνα με τις κατευθυντήριες οδηγίες του Μόντρεαλ ως χερσαίες πηγές ρύπανσης ορίζονται: *«(α) οι αστικές, βιομηχανικές και αγροτικές, χερσαίες, σημειακές και μη σημειακές πηγές από τις οποίες προέρχονται ρυπογόνες ουσίες οι οποίες καταλήγουν στο θαλάσσιο περιβάλλον μέσω των ακτών, συμπεριλαμβανομένων των αγωγών που ρέουν απευθείας στο θαλάσσιο περιβάλλον ή μέσω απορροών, μέσω ποταμών, καναλιών ή άλλων υδάτινων οδών, συμπεριλαμβανομένης της ροής των υπογείων υδάτων ή μέσω της ατμόσφαιρας, (β) Πηγές θαλάσσιας ρύπανσης από δραστηριότητες σε υπεράκτιες σταθερές ή κινητές εγκαταστάσεις εντός των ορίων εθνικής δικαιοδοσίας στο βαθμό που αυτές δεν ρυθμίζονται από ειδικές διεθνείς συμφωνίες».*

Παρεμφερής εξάλλου είναι και ο ορισμός που υιοθέτησε το «Πρωτόκολλο της Σύμβασης της Βαρκελώνης για την προστασία της Μεσογείου Θαλάσσης από τη ρύπανση από χερσαίες πηγές» που υιοθετήθηκε το 1980 στην Αθήνα, το οποίο στο άρθρο 4 (1) ορίζει ότι εφαρμόζεται: *«(α) Σε απορρίψεις που προέρχονται από χερσαίες σημειακές και μη σημειακές πηγές και δραστηριότητες εντός του εδάφους των*

---

¹² Ιωάννου, Κρατερός και Αναστασία, Στρατή. 2013. *Δίκαιο της Θάλασσας*, οπ.π. σ. 349.

¹³ United Nations Environment Program (UNEP), *UNEP in 2006* (Nairobi, UNEP, 2007), online: <http://www.unep.org/pdf/annualreport/UNEP_AR_2006_English.pdf> at 56 (πρόσβαση 1/5/2020).

¹⁴ Φυτιάνος, Κώστας. 2017. *Η ρύπανση των θαλασσών*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, σ. 33.

Συμβαλλόμενων Μερών και που μπορεί να επηρεάσουν άμεσα ή έμμεσα την Περιοχή της Μεσογείου Θαλάσσης. Οι απορρίψεις αυτές θα περιλαμβάνουν εκείνες που καταλήγουν στην περιοχή της Μεσογείου, όπως αυτή ορίζεται στο άρθρο 3(α), (γ) και (δ) του παρόντος Πρωτοκόλλου, μέσω παράκτιων διαθέσεων, ποταμών, εκβολών, καναλιών ή άλλων υδάτινων ροών, συμπεριλαμβανομένης της ροής των υπόγειων υδάτων ή μέσω επιφανειακής απορροής, καθώς και μέσω υποθαλάσσιας διάθεσης με πρόσβαση από την ξηρά, (β) Σε εισροές ρυπαντικών ουσιών που μεταφέρονται μέσω της ατμόσφαιρας στην Περιοχή της Μεσογείου Θαλάσσης από χερσαίες πηγές ή δραστηριότητες εντός του εδάφους των Συμβαλλόμενων Μερών και υπό τους όρους που ορίζονται στο Παράρτημα III του παρόντος Πρωτοκόλλου».

Στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου ορίζεται ότι το Πρωτόκολλο «θα εφαρμόζεται επίσης σε ρυπαίνουσες εκροές από μόνιμες, τεχνητές, υπεράκτιες εγκαταστάσεις που ευρίσκονται στην δικαιοδοσία ενός Μέρους και οι οποίες εξυπηρετούν σκοπούς άλλους από την εξερεύνηση και εκμετάλλευση ορυκτών πόρων της υφαλοκρηπίδας, του θαλάσσιου βυθού και του υπεδάφους του».

Η αποβολή αστικών, βιομηχανικών, γεωργικών αλλά και ραδιενεργών λυμάτων αποτελούν τις κυριότερες μορφές ρύπανσης από χερσαίες πηγές. Ειδικότερα μπορούμε να κατηγοριοποιήσουμε τις χερσαίες πηγές μόλυνσης στις παρακάτω κατηγορίες:

1.2.1 Οικιακά και αστικά απόβλητα

Ο συνολικός πληθυσμός των μεσογειακών χωρών αυξήθηκε από 276 εκατομμύρια το 1970 σε 412 εκατομμύρια το 2000 (αύξηση 1,35% ανά έτος) και σε 466 εκατομμύρια το 2010, ενώ προβλέπεται να φτάσει τα 529 εκατομμύρια έως το 2025. Περισσότερο από το ένα τρίτο του πληθυσμού αυτού ζει σε παράκτιες περιοχές¹⁵.

Όσον αφορά την Ευρωπαϊκή Ένωση, σχεδόν το ήμισυ του πληθυσμού της ζει σε απόσταση μικρότερη των πενήντα χιλιομέτρων από τη θάλασσα με την πλειοψηφία αυτού να συγκεντρώνεται στις αστικές περιοχές κατά μήκος των ακτών. Το 2011, το 41% του συνολικού πληθυσμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δηλαδή 206 εκατομμύρια

---

¹⁵ UNEP/MAP: State of the Mediterranean Marine and Coastal Environment, UNEP/MAP – Barcelona Convention, Athens, 2012, σ. 26.

άνθρωποι, ζούσαν σε παραθαλάσσιες περιοχές¹⁶. Ανάλογα μεγάλες είναι οι συγκεντρώσεις πληθυσμού στις παράκτιες μεσογειακές περιοχές και στις εκτός ΕΕ χώρες της Μεσογείου, όπως η Τουρκία, η Αίγυπτος και η Αλγερία.

Η πίεση αυτή που ασκείται στις ακτές της Μεσογείου από την πληθυσμιακή συγκέντρωση, ενισχύεται εντυπωσιακά από την εποχιακή αύξηση του πληθυσμού λόγω του τουρισμού, που σε ορισμένες χώρες αντιπροσωπεύει το 90% του συνολικού πληθυσμού τους. Τουλάχιστον το 50% των τουριστών που φτάνουν στις χώρες της Μεσογείου συγκεντρώνεται στις παράκτιες περιοχές. Το 2009, περίπου 122.800 καταλύματα (ξενοδοχεία, κάμπινγκ και άλλα τουριστικά καταλύματα) ήταν εγκατεστημένα στις παράκτιες περιοχές της Μεσογείου της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένων 38.200 ξενοδοχείων (ή παρόμοιων εγκαταστάσεων), που αντιπροσωπεύουν περίπου το 19% των ξενοδοχείων στην Ευρωπαϊκή Ένωση¹⁷.

Η πληθυσμιακή πίεση είναι πιθανό να αυξηθεί στο μέλλον όσο αναπτύσσονται οι δραστηριότητες που σχετίζονται με τον τουρισμό καθώς προβλέπεται μία ραγδαία αύξηση των αφίξεων από 140 εκατομμύρια αφίξεις το 2010 σε 350 εκατομμύρια μέχρι το 2025¹⁸.

Οι δραστηριότητες των νοικοκυριών και των τουριστικών επιχειρήσεων παράγουν, σε καθημερινή βάση, μεγάλο αριθμό απορριμμάτων που με διάφορους τρόπους καταλήγουν στο θαλάσσιο περιβάλλον. Για παράδειγμα τα λύματα από τουαλέτες, από πλυντήρια πιάτων και ρούχων, τα καυσαέρια από τη χρήση καυστήρων για τη θέρμανση και το μαγείρεμα αλλά και στερεά απόβλητα από τα οικιακά σκουπίδια. Τα οικιακά λύματα που καταλήγουν στο θαλάσσιο περιβάλλον περιλαμβάνουν από οργανικούς ρύπους μέχρι ανόργανες χημικές ενώσεις όπως απορρυπαντικά, παρασιτοκτόνα και άλλα.

Τα λύματα αυτά είναι κυρίως οργανικά αλλά περιέχουν επίσης μέταλλα, έλαια, αέρια, απορρυπαντικές ουσίες, βιομηχανικά απόβλητα και άλλα τα οποία απορρίπτονται στη θάλασσα ή καταλήγουν εκεί μέσω αγωγών, υπονόμων και

---

¹⁶ <https://www.eea.europa.eu/themes/water/europes-seas-and-coasts/europes-seas-and-coasts/#interesting-facts> (πρόσβαση 30/3/2020)

¹⁷ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Archive:Mediterranean_and_Black_Sea_coastal_region_statistics (πρόσβαση 30/03/2020)

¹⁸ Francesco Saverio (Civil Coordinator, MED POL Program UNEP/Mediterranean Action Plan), «The Land-Based Pollution of the Mediterranean Sea: Present State and Prospects», Athens, 2010, σ.1

αποχετεύσεων. Η ραγδαία πληθυσμιακή αύξηση στις παράκτιες περιοχές έχει σαν αποτέλεσμα την αύξηση της επιβάρυνσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος από τις χερσαίες πηγές ρύπανσης.

Είναι χαρακτηριστικό ότι σε παγκόσμιο επίπεδο μεγάλο μέρος των αστικών λυμάτων δεν υφίστανται καμία επεξεργασία πριν από την απόρριψη τους τόσο στις αναπτυγμένες όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες¹⁹.

Όμως τα αστικά απόβλητα αποτελούν μέρος μόνο των πηγών ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος που προέρχονται από τη ξηρά καθώς σημαντική είναι η επιβάρυνση που προκαλείται και από τις δραστηριότητες της βιομηχανίας.

1.2.2 Βιομηχανικές δραστηριότητες

Το θαλάσσιο περιβάλλον μολύνεται διαρκώς από ένα μεγάλο εύρος βιομηχανικών αποβλήτων που ανάλογα με τις φυσικές, χημικές και βιοχημικές τους ιδιότητες μπορούν να κατηγοριοποιηθούν στις παρακάτω κατηγορίες: α) διαλυτές οργανικές ουσίες, συμπεριλαμβανομένων τοξικών, ανθεκτικών και βιοδιασπώμενων υλικών, β) διαλυτές ανόργανες ουσίες όπως τα θρεπτικά συστατικά, γ) μη διαλυτές οργανικές και ανόργανες ουσίες και δ) ραδιενεργά υλικά²⁰.

Οι κύριες πηγές βιομηχανικών ρύπων είναι η χημική βιομηχανία, τα διυλιστήρια πετρελαιοειδών, οι βιομηχανίες σιδήρου και χάλυβα, η παραγωγή και επεξεργασία τροφίμων. Οι ρύποι αυτοί καταλήγουν στο θαλάσσιο περιβάλλον με διάφορους τρόπους, είτε άμεσα μέσω αγωγών που ρέουν στη θάλασσα, σε ποταμούς ή άλλες

---

¹⁹ Η αποτελεσματική απομάκρυνση των ρύπων από τα αστικά λύματα επιτυγχάνεται μέσω της δευτεροβάθμιας επεξεργασίας που αφαιρεί, μέσω φυσικών και βιοχημικών διεργασιών, την οργανική ύλη που είναι υπεύθυνη για το 70 έως 90% της ρύπανσης. Περίπου το ήμισυ της ρύπανσης από οργανικά υλικά από λύματα προέρχεται από άμεσες, μη επεξεργασμένες απορρίψεις, ενώ λιγότερο από το ένα τρίτο οφείλεται σε απορρίψεις μη επαρκώς επεξεργασμένων λυμάτων. Ειδικά όσον αφορά την Μεσόγειο, το 63% των παράκτιων οικισμών με περισσότερους από 2.000 κατοίκους διαθέτουν μονάδα επεξεργασίας λυμάτων, ενώ το 37% όχι (UNEP / MAP / MED POL και WHO 2010). Η κατανομή των εγκαταστάσεων επεξεργασίας αστικών λυμάτων δεν είναι ομοιόμορφη σε ολόκληρη την περιοχή της Μεσογείου, καθώς υπάρχουν πολλές πόλεις που δεν διαθέτουν εγκαταστάσεις επεξεργασίας λυμάτων στη νότια ακτή της Δυτικής Μεσογείου, στη Σικελία, στην ανατολική ακτή της Αδριατικής, στο Αιγαίο καθώς και στην περιοχή της Λεβαντίνης. Πηγή: <https://www.grida.no/resources/5908> (πρόσβαση 8/5/2020).

²⁰ Breida, M. και συν. 2019. *Pollution of Water Sources from Agricultural and Industrial Effluents: Special Attention to NO₃⁻, Cr(VI), and Cu(II)*. Morocco: Intechopen, σ. 2-3

υδάτινες οδούς, είτε έμμεσα μέσω εγκαταστάσεων επεξεργασίας βιομηχανικών λυμάτων.

Όσον αφορά ειδικότερα τη Μεσόγειο υπολογίζεται ότι ποσοστό 85% των ρύπων που οφείλονται σε ανθρωπογενείς δράσεις και καταλήγουν στη θάλασσα προέρχονται από την ξηρά και μεταφέρονται μέσω των ποταμών. Το οργανικό φορτίο (BOD) από τους ποταμούς είναι ίδιο με εκείνο των παραλιακών πόλεων ενώ οι μεγαλύτερες ποσότητες φωσφόρου και αζώτου καταλήγουν στη θάλασσα επίσης μέσω των ποταμών. Οι μεγαλύτερες ποσότητες βαρέων μετάλλων και PCBs προέρχονται από τους ποταμούς Ρήνο και Πάδο καθώς και από τις γύρω βιομηχανικές ζώνες που βρίσκονται κοντά στις εκβολές τους στις περιοχές της Μασσαλίας, Τουλούζης και στην περιοχή της Αδριατικής αντίστοιχα²¹.

Από τα παραπάνω καθίσταται προφανής η επιβάρυνση που προκαλείται στο θαλάσσιο περιβάλλον από τις βιομηχανικές δραστηριότητες καθώς μεγάλο μέρος των αποβλήτων της βιομηχανίας καταλήγει στους μεγάλους ποταμούς και μέσω αυτών τελικά στη θάλασσα.

Μέσω των ποταμών όμως μεταφέρεται και η ρύπανση που προκαλείται από τις γεωργικές και κτηνοτροφικές δραστηριότητες που επίσης αποτελούν μία σημαντική πηγή ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος από χερσαίες πηγές²².

1.2.3. Γεωργικές δραστηριότητες

Στην κατηγορία αυτή ανήκουν κυρίως ρύποι όπως τα λιπάσματα, τα φυτοφάρμακα, τα παρασιτοκτόνα, τα υπολείμματα ζωοτροφών και κτηνοτροφικών φαρμάκων, τα αντιβιοτικά κλπ., τα οποία καταλήγουν στο θαλάσσιο περιβάλλον είτε μέσω επιφανειακών απορροών σε ποτάμια, είτε μέσω της αποστράγγισης γαιών που έχουν χρησιμοποιηθεί για γεωργική ή κτηνοτροφική παραγωγή, είτε μέσω εκπομπών ρυπογόνων ουσιών σε αέρια μορφή, οι οποίες καταλήγουν στο θαλάσσιο περιβάλλον μέσω της ατμόσφαιρας. Σύμφωνα με το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον (UNEP), η απορροή από τα εδάφη που έχουν υποστεί επεξεργασία με

---

²¹ Φυτιάνος, Κώστας. 2017. *Η ρύπανση των θαλασσών*. σπ. π. σ. 253.

²² <https://www.unwater.org/water-pollution-from-agriculture-a-global-review/> (πρόσβαση 14/3/2020)

λιπάσματα ή εντατική βοσκή είναι από τις κυριότερες πηγές ρύπανσης των παράκτιων υδάτων²³.

Η χρήση φυτοφαρμάκων στη γεωργία είναι αναγκαία για την καταπολέμηση παράσιτων και ασθενειών που καταστρέφουν τις καλλιέργειες αλλά και για την βελτίωση της ποιότητας των παραγόμενων τροφίμων. Η χρήση των φυτοφαρμάκων μπορεί όμως να έχει πολύ αρνητικές συνέπειες στα οικοσυστήματα, το περιβάλλον και την ανθρώπινη υγεία.

Σύμφωνα με μελέτη που πραγματοποιήθηκε το 1990 από το Πρόγραμμα του ΟΗΕ για το περιβάλλον (UNEP), 567 τόνοι παρασιτοκτόνων κατέληγαν ετησίως στη Μεσόγειο Θάλασσα, πράγμα που γινόταν για αρκετά χρόνια²⁴. Η ευρεία χρήση λιπασμάτων και παρασιτοκτόνων έχει επιβλαβείς επιπτώσεις στους θαλάσσιους οργανισμούς και κυρίως στα ψάρια και στα μαλάκια καθώς τα περισσότερα παρασιτοκτόνα είναι τοξικά, ανθεκτικά και επιρρεπή σε βιοσυσσώρευση.

Όλες οι παραπάνω ανθρωπογενείς δραστηριότητες παράγουν διάφορους τύπους ρύπων οι οποίοι καταλήγουν τελικά στο θαλάσσιο περιβάλλον δημιουργώντας σοβαρούς κινδύνους για τη θαλάσσια ζωή αλλά και τον ίδιο τον άνθρωπο.

1.2.4 Οι κυριότεροι τύποι ρύπων

Οι κυριότεροι τύποι ρυπογόνων ουσιών που καταλήγουν στο θαλάσσιο περιβάλλον περιλαμβάνουν τα πλαστικά, τα θρεπτικά συστατικά, τα βαρέα μέταλλα, τα ιζήματα, τα έλαια και τα ραδιενεργά απόβλητα.

i. Πλαστικά

Τα σκουπίδια που εισέρχονται στο θαλάσσιο περιβάλλον ανέρχονται σε εκατομμύρια τόνους ετησίως με το πλαστικό να αποτελεί ένα μεγάλο ποσοστό των σκουπιδιών αυτών. Τα πλαστικά απορρίμματα είναι εξαιρετικά ανθεκτικά, δεν είναι βιοδιασπώμενα και μεταφέρονται εύκολα, με αποτέλεσμα να εξελίσσονται ραγδαία

---

²³ FAO and IWI. 2018. *More people, more food, worse water? a global review of water pollution from agriculture*, σ. 4

²⁴ UNEP, *State of the Marine Environment in the Mediterranean Region*, UNEP Regional Seas Reports and Studies No 132, 1990, σ. 22

στον μεγαλύτερο κίνδυνο ρύπανσης για τις θάλασσες και τις παραλίες²⁵. Κάθε χρόνο περίπου 150.000 τόνοι συνθετικού εξοπλισμού αλιείας, όπως δίχτυα, σχοινιά και σημαδούρες, χάνονται ή πετιούνται στις θάλασσες. Η ρύπανση αυτού του είδους είναι πολύ εντονότερη στις πυκνοκατοικημένες παράκτιες περιοχές.

Η Μεσόγειος Θάλασσα, είναι σήμερα μια από τις θάλασσες με το υψηλότερο επίπεδο ρύπανσης από πλαστικά στον κόσμο. Τα πλαστικά αντιπροσωπεύουν το 95% των απορριμμάτων στην ανοιχτή θάλασσα, στον πυθμένα και στις παραλίες της Μεσογείου²⁶. Αυτά τα απόβλητα προέρχονται κυρίως από την Τουρκία και την Ισπανία, ακολουθούμενες από την Ιταλία, την Αίγυπτο και τη Γαλλία.

Η Ευρώπη είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος παραγωγός πλαστικών στον κόσμο μετά την Κίνα²⁷, απορρίπτοντας 150.000-500.000 τόνους μακροπλαστικών και 70.000-130.000 τόνους μικροπλαστικών στη θάλασσα κάθε χρόνο²⁸. Το μεγαλύτερο μέρος αυτών των πλαστικών απορριμμάτων εισέρχεται στη Μεσόγειο Θάλασσα, δημιουργώντας σοβαρή απειλή για τη θαλάσσια ζωή. Τα μεγάλα πλαστικά κομμάτια τραυματίζουν, πνίγουν και συχνά σκοτώνουν θαλάσσια ζώα, συμπεριλαμβανομένων προστατευόμενων και απειλούμενων ειδών, όπως θαλάσσιες χελώνες. Αλλά είναι τα μικροπλαστικά, μικρότερα και πιο ύπουλα θραύσματα, που φθάσουν σε επίπεδα ρεκόρ

---

²⁵ Φυτιάνος, Κώστας. 2017. *Η ρύπανση των θαλασσών*. σπ. π. σ. 209-210.

²⁶ <https://www.lifo.gr/now/perivallon/240318/wwf-sokaristika-stoixeia-gia-ta-plastika-sti-mesogeio-570-000-tonoi-kataligoyh-sti-thalassa> (πρόσβαση 7/5/2020)

²⁷ Plastics – the Facts 2019 An analysis of European plastics production, demand, and waste data (Πηγή: SOURCE: PlasticsEuropeMarket Research Group (PEMRG) and Conversio Market & Strategy GmbH, σ. 15

²⁸ Ως μικροπλαστικά ορίζονται τα θραύσματα των πλαστικών που είναι μικρότερα από 5 mm. Κύρια πηγή των μικροπλαστικών αποτελούν τα πλαστικά απορρίμματα που καταλήγουν στη θάλασσα και μέσω των χημικών και φυσικών διεργασιών διασπώνται σε μικρότερα κομμάτια και σωματίδια ή ίνες. Τα μικροσκοπικά κομμάτια πλαστικού παραμένουν στο νερό και ρυπαίνουν τις θάλασσες και τους ωκεανούς για χιλιάδες χρόνια. Άλλες πηγές μικροπλαστικών είναι τα:

Βιομηχανικά προϊόντα: μία πληθώρα πλαστικών βιομηχανικών προϊόντων καταλήγει άμεσα ή έμμεσα στις θάλασσες από αμέτρητες πηγές. Καλλυντικά, προϊόντα που χρησιμοποιούνται για απολέπιση, σαμπουάν, αποσμητικά και άλλα, περιέχουν πλαστικά μικροσωματίδια που αποτελούνται από πολυαιθυλένιο (PE), πολυπροπυλένιο (PP), τερεφθαλικό πολυαιθυλένιο (PET), πολυμεθύλιο (PMMA) και νάιλον.

Συνθετικά ενδύματα: Εκτιμάται ότι ένα μόνο ρούχο κατασκευασμένο από συνθετικές ίνες απελευθερώνει σε κάθε πλύση περίπου 1.900 μικροπλαστικές ίνες στο αποχετευτικό σύστημα οι οποίες συνήθως καταλήγουν στη θάλασσα.

Ο καθένας από εμάς ελευθερώνει καθημερινά στο περιβάλλον κατά μέσο όρο 2,4 mg μικροπλαστικών. Παρά το γεγονός ότι μεγάλος όγκος αυτών καταλήγει σε εγκαταστάσεις επεξεργασίας λυμάτων, η αποκομιδή τους δεν είναι εφικτή με τη σημερινή τεχνολογία. Επομένως, είτε τα λύματα υποβάλλονται σε επεξεργασία είτε όχι, τα μικροπλαστικά τελικά καταλήγουν συνήθως στη θάλασσα (Πηγή: Archipelagos, Institute for Marine Conservation, <https://archipelago.gr/ti-kanoume/ergastiriaki-erevna/mikroplastika/>). Πρόσβαση 20/3/2020.

στη Μεσόγειο Θάλασσα καθώς η συγκέντρωση μικροπλαστικών είναι σχεδόν τέσσερις φορές υψηλότερη σε σχέση με το «πλαστικό νησί» που βρέθηκε στον Βόρειο Ειρηνικό Ωκεανό²⁹. Εισερχόμενα στην τροφική αλυσίδα, αυτά τα θραύσματα απειλούν έναν αυξανόμενο αριθμό ζωικών ειδών καθώς και την ανθρώπινη υγεία.

Η αιτία της ρύπανσης από πλαστικά εντοπίζεται στα κενά που υπάρχουν στη διαχείριση των πλαστικών αποβλήτων στις περισσότερες μεσογειακές χώρες. Από τα 26 εκατομμύρια τόνων πλαστικών αποβλήτων που παράγονται κάθε χρόνο στην Ευρώπη, μόνο το ένα τρίτο ανακυκλώνεται. Τα μισά από τα πλαστικά απόβλητα στην Ιταλία, τη Γαλλία και την Ισπανία καταλήγουν σε χώρους υγειονομικής ταφής ενώ τα ανακυκλωμένα πλαστικά αντιπροσωπεύουν σήμερα μόνο το 6% των πλαστικών που καταναλώνονται στην Ευρώπη³⁰.

Σε παγκόσμιο επίπεδο υπολογίζεται ότι οκτώ εκατομμύρια τόνοι πλαστικού καταλήγουν στους ωκεανούς κάθε χρόνο ενώ αν διατηρηθούν οι σημερινοί ρυθμοί η ποσότητα αυτή θα διπλασιαστεί έως το 2030 και θα τετραπλασιαστεί έως το 2050. Είναι χαρακτηριστικό για το μέγεθος του προβλήματος ότι σύμφωνα με έκθεση του Διεθνούς Οικονομικού Φόρουμ, οι ωκεανοί του κόσμου θα περιέχουν κατά βάρος περισσότερα πλαστικά απορρίμματα από ψάρια έως το έτος 2050³¹.

Εκτός όμως από τα πλαστικά ένα άλλο σημαντικό είδος ρύπων, που προέρχονται κυρίως από τα αστικά κέντρα και τις γεωργικές καλλιέργειες, είναι τα θρεπτικά συστατικά (nutrients), η υπερβολική ύπαρξη των οποίων προκαλεί σοβαρά προβλήματα στο θαλάσσιο περιβάλλον.

ii. Θρεπτικά συστατικά

Τα θρεπτικά συστατικά είναι βασικές ουσίες ζωτικής σημασίας για τη ζωή των ζώων και των φυτών και περιλαμβάνουν το διοξείδιο του άνθρακα (CO₂), τα νιτρικά (NO₃), την αμμωνία (NH₃) και τα φωσφορικά (PO₄).

---

²⁹ Eva Alessi, Giuseppe di Carlo. 2018. *Out of the plastic trap: saving the Mediterranean from plastic pollution*. WWF Mediterranean Marine Initiative. Rome. σ. 3

³⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Ευρωπαϊκή στρατηγική για τις πλαστικές ύλες σε μια κυκλική οικονομία*, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, COM(2018) 28 final, Βρυξέλλες, 16.1.2018, σ. 4.

³¹ Φυτιάνος, Κώστας. 2017. *Η ρύπανση των θαλασσών*. οπ. π. σ. 222

Εκτιμάται ότι η ροή των θρεπτικών ουσιών στους ωκεανούς λόγω της ανθρώπινης δραστηριότητας είναι τουλάχιστον ίση και πιθανώς μεγαλύτερη από τη φυσική ροή.

Η αυξημένη διάβρωση του εδάφους στις αγροτικές περιοχές, τα λιπάσματα από τις καλλιέργειες και η απορροή όμβριων υδάτων στις αστικές περιοχές είναι σημαντικές πηγές θρεπτικών ουσιών. Σχετική έκθεση του GESAMP (1990) αναφέρει ότι οι δύο κύριες πηγές θρεπτικών ουσιών στα παράκτια ύδατα είναι η απόρριψη λυμάτων και η γεωργική απορροή από τα αγροτικά εδάφη³².

Οι ενώσεις του αζώτου και του φωσφόρου που καταλήγουν στο θαλάσσιο περιβάλλον προέρχονται κυρίως από αστικά λύματα, τα οποία απορρέουν άμεσα στη θάλασσα μέσω του αποχετευτικού συστήματος ή έμμεσα μέσω των ποταμών, όπου αποχύνονται κατεργασμένα τα λύματα ενώ μία άλλη σημαντική πηγή των ενώσεων αυτών είναι οι γεωργικές καλλιέργειες από τις οποίες μεταφέρονται στη θάλασσα με τα νερά της βροχής³³.

Ο υπερβολικός εμπλουτισμός των θαλασσών με θρεπτικά συστατικά έχει μια σειρά αρνητικών επιπτώσεων στα παράκτια οικολογικά συστήματα μειώνοντας τη βιοποικιλότητα. Η λίπανση παράκτιων θαλασσίων υδάτων (όπως και λιμνών και ποταμών) με θρεπτικά συστατικά συνήθως ενισχύει την πρωτογενή παραγωγικότητα αυτών των συστημάτων - δηλαδή την παραγωγή των φυκιών (φυτοπλαγκτόν). Η αύξηση αυτή της παραγωγής οργανικής ύλης ονομάζεται ευτροφισμός ο οποίος συνδέεται με πολλά προβλήματα σε υδρόβια οικοσυστήματα.

Ειδικότερα, όσον αφορά τη Μεσόγειο θάλασσα, το κύριο τμήμα της χαρακτηρίζεται από πολύ χαμηλές συγκεντρώσεις θρεπτικών συστατικών και για τον λόγο αυτό κατατάσσεται μεταξύ των πιο ολιγοτροφικών θαλασσών. Ορισμένες όμως παράκτιες περιοχές, κυρίως στο βόρειο τμήμα της λεκάνης της Μεσογείου, δέχονται μεγάλα φορτία θρεπτικών ουσιών από λύματα, ροές ποταμών, λιπάσματα και βιομηχανικές εγκαταστάσεις με αποτέλεσμα να παρατηρούνται έντονα ευτροφικά

---

³² IMO/FAO/UNESCO/WMO/WHO/IAEA/UN/UNEP Joint Group of Experts on the Scientific Aspects of Marine Pollution (GESAMP): Review of potentially harmful substances. Rep. Stud. GESAMP No. 34.1990, σ. 7

³³ Φυτιάνος, Κώστας. 2017. *Η ρύπανση των θαλασσών*. σπ. π. σ. 62.

φαινόμενα με πολλές αρνητικές επιπτώσεις για το θαλάσσιο οικοσύστημα και τον άνθρωπο³⁴.

iii. Βαρέα Μέταλλα

Μία άλλη σημαντική κατηγορία ρύπων η οποία προέρχεται κυρίως από τις βιομηχανικές δραστηριότητες είναι αυτή των βαρέων μετάλλων. Βαρέα μέταλλα θεωρούνται αυτά που έχουν ειδικό βάρος μεγαλύτερο από εκείνο του σιδήρου όπως μεταξύ άλλων ο μόλυβδος, το χρώμιο, το νικέλιο και ο υδράργυρος.

Ορισμένα από τα βαρέα μέταλλα είναι σε ελάχιστες ποσότητες απαραίτητα για τη ζωή ως ιχνοστοιχεία (π.χ. ο χαλκός, ο ψευδάργυρος και το μαγγάνιο). Τα περισσότερα όμως από αυτά όχι μόνο δεν είναι απαραίτητα για τη ζωή αλλά αντίθετα έχουν βλαβερές και επικίνδυνες συνέπειες στον άνθρωπο, στα ζώα και στα φυτά (μεταξύ αυτών κυρίως ο υδράργυρος, ο μόλυβδος και το κάδμιο).

Τα βαρέα μέταλλα θεωρούνται από τους πιο επικίνδυνους ρύπους καθώς αυτά και οι ενώσεις τους δεν αποικοδομούνται με φυσικές διεργασίες, παραμένοντας στο θαλάσσιο περιβάλλον για μεγάλο χρονικό διάστημα και καταλήγοντας τελικά στη βιολογική τροφική αλυσίδα μέχρι τον άνθρωπο.

Οι πηγές εισόδου των βαρέων μετάλλων στις θάλασσες είναι τόσο φυσικές όσο και τεχνητές δηλαδή ανθρωπογενείς. Μεταξύ των φυσικών πηγών εισόδου των βαρέων μετάλλων στους ωκεανούς συγκαταλέγονται η διάβρωση των ακτών από τα ποτάμια και τις θάλασσες, τα ιζήματα που απελευθερώνουν βαρέα μέταλλα με χημικές διεργασίες και η σκόνη που μεταφέρεται με τον άνεμο από τις ακτές.

Στις τεχνητές πηγές συμπεριλαμβάνονται κυρίως η βιομηχανία, στην οποία τα βαρέα μέταλλα χρησιμοποιούνται με πολλαπλούς τρόπους (π.χ. σε διυλιστήρια πετρελαίου, χαλυβουργία, πετροχημικά εργοστάσια, παραγωγή λιπασμάτων κ.α.) και καταλήγουν στο θαλάσσιο περιβάλλον ή μέσω υγρών αποβλήτων ή μέσω αερολυμάτων με τις ατμοσφαιρικές κατακρημνίσεις από εργοστάσια παραγωγής ενέργειας, εγκαταστάσεις οικιακής θέρμανσης, καύσης απορριμμάτων κλπ. Τα αστικά

---

³⁴ Οπ. π. σ. 76.

απόβλητα αποτελούν επίσης άλλη μία σημαντική πηγή εισόδου βαρέων μετάλλων στο θαλάσσιο περιβάλλον κοντά στα αστικά κέντρα.

Η συνειδητοποίηση της ανάγκης για παγκόσμια δράση για την αντιμετώπιση των συνεπειών της ρύπανσης και της υποβάθμισης του περιβάλλοντος, οι κοινωνικές αλλαγές, οι επιστημονικές ανακαλύψεις αλλά και η εξέλιξη της τεχνολογίας από τη δεκαετία του 1960 οδήγησαν σταδιακά στην δημιουργία ενός διεθνούς νομικού καθεστώτος και στην ανάδειξη διεθνών αρχών σχετικών με τη διαχείριση και την προστασία του περιβάλλοντος.

Σημαντική θέση μεταξύ αυτών των αρχών έχουν οι αρχές της «αειφορίας» και της «βιώσιμης ανάπτυξης» οι οποίες λόγω της χρησιμότητάς τους έχουν γίνει αποδεκτές από τη διεθνή κοινότητα και έχουν ενσωματωθεί σε διάφορα διεθνή κείμενα.

2. Το διεθνές καθεστώς προστασίας του θαλάσσιου περιβάλλοντος και ελέγχου των πηγών της θαλάσσιας ρύπανσης

2.1 Η έννοια της «αειφορίας» ή της «βιώσιμης ανάπτυξης»

Το πρώτο σημαντικό βήμα για την εδραίωση της σημασίας του περιβάλλοντος σε παγκόσμιο επίπεδο έγινε με τη Σύνοδο του ΟΗΕ για το Περιβάλλον που πραγματοποιήθηκε το 1972 στη Στοκχόλμη. Η Σύνοδος αυτή αποτέλεσε την αφετηρία για μια κατ' αρχήν χαλαρή δέσμευση των κρατών-μελών του ΟΗΕ σε επίπεδο διακήρυξης («μαλακού δικαίου», soft law) ως προς ορισμένες στοιχειώδεις περιβαλλοντικές αρχές. Εκτός από την υιοθέτηση της Πολιτικής Διακήρυξης και του Σχεδίου Δράσης, η συνδιάσκεψη της Στοκχόλμης του 1972 οδήγησε και στη δημιουργία του Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον (United Nations Environment Program – UNEP³⁵).

Από τις 26 συνολικά αρχές που κατοχυρώνονται με τη διακήρυξη της Στοκχόλμης ξεχωρίζουν κυρίως οι παρακάτω:

- Η 1^η αρχή σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος έχει το θεμελιώδες δικαίωμα για ελευθερία, ισότητα και κατάλληλες συνθήκες διαβίωσης, σ' ένα περιβάλλον με

---

³⁵ Παπανικολάου, Πελαγία. 2018. *Το περιβαλλοντικό θύμα, Συμβολή στην Πρόληψη και την Αντιμετώπιση ενός Κοινωνικού Φαινομένου*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 36

ποιότητα που επιτρέπει μία ζωή με αξιοπρέπεια και ευημερία, και φέρει την ευθύνη για την προστασία και προαγωγή του περιβάλλοντος για τις σημερινές και τις επερχόμενες γενεές.

- Η 6^η αρχή σύμφωνα στην οποία ορίζεται ότι η απελευθέρωση τοξικών ή άλλων ουσιών και θερμότητας σε τόση ποσότητα που να ξεπερνά την ικανότητα του περιβάλλοντος να τις επιστρέφει ακίνδυνες, πρέπει να σταματήσει για να εξασφαλιστεί η αποφυγή σοβαρής ή ανεπανόρθωτης βλάβης πάνω στα οικοσυστήματα, ο δε αγώνας των ανθρώπων όλων των χωρών θα πρέπει να υποστηριχθεί.

- Η 8^η αρχή, με την οποία διακηρύσσεται ότι η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη είναι απαραίτητες για τη διασφάλιση ενός υγιούς περιβάλλοντος.

- Η 22^η αρχή σύμφωνα με την οποία τα κράτη θα πρέπει να συνεργάζονται για την περαιτέρω ανάπτυξη του Διεθνούς Δικαίου όσον αφορά την ευθύνη και την αποζημίωση για τα θύματα της ρύπανσης και άλλων περιβαλλοντικών ζημιών που προκαλούνται από δραστηριότητες που εμπίπτουν στη δικαιοδοσία τους ή τον έλεγχο τους ή τον έλεγχο των κρατών αυτών πέραν της δικαιοδοσίας τους³⁶.

Το 1983 δημιουργήθηκε από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών η «Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη» (World Commission on the Environment and Development-W.C.E.D.), γνωστή ως Επιτροπή Brundtland. Αντικείμενο των εργασιών της επιτροπής αυτής αποτέλεσε η συγγραφή μίας έκθεσης μέτρων και συστάσεων για την προστασία του περιβάλλοντος στα πλαίσια της ανάπτυξης με εφαρμογή μετά το 2000. Το 1987 η επιτροπή εξέδωσε την έκθεση «Το Κοινό μας Μέλλον» (Our Common Future) θέτοντας νέες πιο συγκεκριμένες βάσεις για την αειφόρο - βιώσιμη ανάπτυξη³⁷.

Η σημασία της έκθεσης αυτής έγκειται στο γεγονός ότι όχι μόνο όρισε την έννοια της «αειφόρου» - «βιώσιμης ανάπτυξης» αλλά συνέδεσε, με επιστημονικά δεδομένα, την περιβαλλοντική προστασία με την οικονομική ευημερία και την κοινωνική πρόοδο,

---

³⁶ Μήτουλα, Ρ., Αστάρια, Ό. και Καλδής, Π. 2018. *Βιώσιμη Ανάπτυξη, Έννοιες Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Διαστάσεις*. Αθήνα: Rosili, σ. 43-44.

³⁷ Report of the World Commission on Environment and Development - Our Common Future (<https://sustainabledevelopment.un.org/milestones/wced>)

ενσωματώνοντας την έννοια της προστασίας του περιβάλλοντος στις στρατηγικές ανάπτυξης³⁸.

Σύμφωνα με την επιτροπή ως «βιώσιμη» (ή αειφόρος) ανάπτυξη ορίζεται η ανάπτυξη με την οποία επιτυγχάνεται η ικανοποίηση των αναγκών της σημερινής γενιάς χωρίς να διακυβεύεται η ικανοποίηση των αναγκών των μελλοντικών γενεών.

Το 1992 πραγματοποιήθηκε από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών η παγκόσμια διάσκεψη με θέμα «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» στο Ρίο της Βραζιλίας (Διάσκεψη του Ρίο) η οποία πέτυχε να φέρει τα θέματα του περιβάλλοντος σε πρώτο πλάνο, εισάγοντάς τα συγχρόνως στην προβληματική της «βιώσιμης ανάπτυξης», που μέχρι τότε σχετιζόνταν ουσιαστικά περισσότερο με την ισόρροπη σχέση μεταξύ οικονομίας και κοινωνίας.

Το σημαντικότερο αποτέλεσμα της Διάσκεψης του Ρίο ήταν η υιοθέτηση της διακήρυξης, γνωστής ως «Ατζέντα 21»³⁹ η οποία αναφέρεται στις υποχρεώσεις και τους στόχους της διεθνούς κοινότητας για την επίτευξη μίας καλύτερης ζωής καθώς και στους στόχους της αειφορίας για τον 21ο αιώνα. Η «Ατζέντα 21» περιλαμβάνει 40 κεφάλαια που καλύπτουν όλα τα θέματα που σχετίζονται με την οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον, από την καταπολέμηση της φτώχειας έως τα θέματα αναπτυξιακής συνεργασίας και την ανάγκη για δημιουργία κατάλληλων θεσμών.

Η Διάσκεψη του Ρίο οδήγησε επίσης στην θέσπιση τριών διεθνών συμβάσεων για το περιβάλλον, των οποίων θεματοφύλακας είναι ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ: της Σύμβασης για την Καταπολέμηση της Κλιματικής Αλλαγής, της Σύμβασης για την Καταπολέμηση της Απερήμωσης και της Σύμβασης για την Προστασία της Βιολογικής Ποικιλότητας. Συγχρόνως, στην Διάσκεψη του Ρίο αποφασίστηκε η θεσμοθέτηση και ίδρυση της «Επιτροπής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (CSD)», στο πλαίσιο του Συμβουλίου Οικονομικών και Κοινωνικών Υποθέσεων του ΟΗΕ (ECOSOC). Έως το

---

³⁸ Παναγιώτου, Ευαγγελία. 2016. *Διεθνής Οργάνωση Βιώσιμη Ανάπτυξη και Ναυτιλία*. Διπλωματική Εργασία, Πειραιάς: Πανεπιστήμιο Πειραιώς

³⁹ <https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21> (πρόσβαση 20/04/2020)

2013 η Επιτροπή αυτή συνέρχονταν κάθε χρόνο στη Νέα Υόρκη για την παρακολούθηση της υλοποίησης των στόχων της Ατζέντα 21⁴⁰.

Πέραν των παραπάνω όμως, η Διάσκεψη του Ρίο ήταν πρωτοποριακή και για έναν ακόμα λόγο καθώς έφερε στο ίδιο τραπέζι εκπροσώπους όλων των κοινωνικών εταίρων, όπως κυβερνήσεις, μη κυβερνητικούς οργανισμούς (ΜΚΟ), την ακαδημαϊκή και επιστημονική κοινότητα, τη νεολαία, οργανώσεις γυναικών, διεθνείς οργανισμούς και ινστιτούτα.

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκού Δικαίου η αρχή της αειφορίας ή της βιώσιμης ανάπτυξης καθιερώνεται στο άρθρο 191 παρ. 1 της Συνθήκης για την λειτουργία της Ε.Ε. (ΣΛΕΕ) σύμφωνα με το οποίο η πολιτική της Ένωσης στον τομέα του περιβάλλοντος συμβάλλει στην επιδίωξη των ακόλουθων στόχων:

- τη διατήρηση, προστασία και βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος,
- την προστασία της υγείας του ανθρώπου,
- τη συνετή και ορθολογική χρησιμοποίηση των φυσικών πόρων,
- την προώθηση, σε διεθνές επίπεδο, μέτρων για την αντιμετώπιση των περιφερειακών ή παγκόσμιων περιβαλλοντικών προβλημάτων, και ιδίως την καταπολέμηση της αλλαγής του κλίματος.⁴¹

2.2 Η αρχή της προφύλαξης

Η αρχή της προφύλαξης εμφανίσθηκε για πρώτη φορά στο γερμανικό δίκαιο με τον όρο «*Vorsorgeprinzip*» τη δεκαετία του 1970, στο πλαίσιο του οικολογικού κινήματος για την προστασία των δασών από την όξινη βροχή⁴².

---

⁴⁰ Το 2012 με την Απόφαση 67/290 της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών θεσπίστηκε το Πολιτικό Φόρουμ Υψηλού Επιπέδου (High-level Political Forum/HLPF) των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, με το κείμενο συμπερασμάτων «Το Μέλλον που Θέλουμε» κατά τη διάρκεια της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (Rio +20). Το Πολιτικό Φόρουμ αντικατέστησε την «Επιτροπή για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη» (CSD), η τελευταία συνοδός της οποίας πραγματοποιήθηκε στις 20 Σεπτεμβρίου 2013 αμέσως πριν από τη σύγκληση της πρώτης συνεδρίασης του υψηλού επιπέδου πολιτικού φόρουμ για την αειφόρο ανάπτυξη, προκειμένου να εξασφαλιστεί η ομαλή θεσμική μετάβαση. (<https://sustainabledevelopment.un.org/intergovernmental/csd>) (πρόσβαση 1/4/2020).

⁴¹ Βασιλειάδης, Δημήτριος., Διβάνη, Χριστίνα., Κουσκουνά, Μεταξία., Παπαπετρόπουλος, Ανδρέας. 2016. *Περιβάλλον*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 3.

⁴² McClenaghan T. (2014) Precautionary Principle. In: Michalos A.C. (eds) *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_2238

Σε διεθνές επίπεδο αναγνωρίζεται για πρώτη φορά στον Παγκόσμιο Χάρτη για τη Φύση που εγκρίθηκε από τη γενική συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 1982⁴³. Στη συνέχεια συμπεριλήφθηκε σε διάφορες διεθνείς συμβάσεις για την προστασία του περιβάλλοντος όπως για παράδειγμα η Διακήρυξη για την προστασία της Βορείου Θάλασσας το 1987, όπου τα συμβαλλόμενα μέρη συμφώνησαν ότι «Για να προστατευθεί η Βόρειος Θάλασσα από δυνατές καταστροφικές συνέπειες των πιο επικίνδυνων ουσιών, είναι απαραίτητη η υιοθέτηση της προσέγγισης της προφύλαξης, η οποία μπορεί να απαιτεί μέτρα προς την κατεύθυνση της ρύθμισης των εκπομπών τέτοιων ουσιών, ακόμα και πριν αποδειχθεί η αιτιώδης σχέση από απόλυτα διαυγείς επιστημονικές αποδείξεις»⁴⁴. Από τον παραπάνω ορισμό της αρχής της προφύλαξης διαφαίνεται το βασικό χαρακτηριστικό της αρχής αυτής σύμφωνα με την οποία είναι δυνατή η λήψη μέτρων για την αποτροπή της υποβάθμισης του περιβάλλοντος, ακόμα και στην περίπτωση που δεν υπάρχει ασφαλές επιστημονικό πόρισμα για την βλαπτικότητα μιας ουσίας ή μίας δραστηριότητας.

Η καθιέρωση της αρχής της προφύλαξης έγινε κατά τη διάσκεψη του Ρίο για το περιβάλλον και την ανάπτυξη το 1992, στη διάρκεια της οποίας εγκρίθηκε η δήλωση του Ρίο, όπου στην αρχή 15 αναφέρεται ότι «προκειμένου να προστατευθεί το περιβάλλον, η προσέγγιση βάσει της προφύλαξης πρέπει να εφαρμόζεται ευρέως από τα κράτη ανάλογα με τις ικανότητές τους. Όπου υφίσταται απειλή για σοβαρή ή αμετάκλητη ζημία, η έλλειψη πλήρους επιστημονικής βεβαιότητας δεν μπορεί να χρησιμοποιείται ως λόγος για την αναβολή λήψης μέτρων αποτελεσματικών ως προς το κόστος προκειμένου να προληφθεί η υποβάθμιση του περιβάλλοντος»⁴⁵. Με τον τρόπο αυτό η 15^η αρχή της Διακήρυξης του Ρίο για το περιβάλλον και την ανάπτυξη, χωρίς να κάνει ρητή αναφορά στην αρχή της προφύλαξης, διαπλάθει το εννοιολογικό της περιεχόμενο.

Με την παραπάνω αρχή, αναγνωρίζεται ουσιαστικά ότι η έλλειψη επιβεβαιωμένης επιστημονικής γνώσης για την επέλευση του περιβαλλοντικού κινδύνου δεν

---

⁴³ Ανακοίνωση της Επιτροπής για την αρχή της προφύλαξης, Βρυξέλλες, 2.2.2000 COM(2000), σ. 11 (διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52000DC0001&from=EL>) (πρόσβαση 31/03/2020).

⁴⁴ Μπακατσιά, Γεωργία. 2016. *Η αρχή της προφύλαξης στο δίκαιο του περιβάλλοντος - Οριοθέτηση με βάση το εσωτερικό και ενωσιακό δίκαιο*. Μεταπτυχιακή Διατριβή. Θεσσαλονίκη. Νομική Σχολή Α.Π.Θ., σ. 11.

⁴⁵ Ανακοίνωση της Επιτροπής για την αρχή της προφύλαξης, οπ. π. σ. 11

δικαιολογεί την αδράνεια, αλλά αντίθετα, μπορεί να αποτελέσει σημαντικό λόγο για τη λήψη θετικών μέτρων για την προστασία του περιβάλλοντος.

Τα βασικά εννοιολογικά χαρακτηριστικά της αρχής της προφύλαξης, όπως έχουν αναφερθεί παραπάνω, εμπεριέχονται σε περισσότερους ορισμούς, τους οποίους μπορούμε να διακρίνουμε σε «ασθενείς» και «ισχυρούς». Η βασική διαφορά μεταξύ των δύο κατηγοριών ορισμών είναι το εύρος της διακριτικής ευχέρειας που παρέχεται για την λήψη μέτρων στην περίπτωση ύπαρξης επιστημονικής αβεβαιότητας.

Σύμφωνα με την πρώτη προσέγγιση, το όργανο που είναι επιφορτισμένο με την λήψη αποφάσεων έχει τη δυνατότητα να υιοθετήσει προφυλακτικά μέτρα χωρίς να υποχρεούται προς αυτό. Αντίθετα, κατά την δεύτερη προσέγγιση είναι υποχρεωμένο να προχωρήσει στη λήψη μέτρων, όταν συντρέχουν ορισμένες προϋποθέσεις.

Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα «ασθενούς» ορισμού της αρχής της προφύλαξης θα μπορούσαμε να αναφέρουμε τον ορισμό που διατυπώνεται με την 15^η Αρχή της Διακήρυξης του Ρίο, σύμφωνα με την οποία, όπως έχει προαναφερθεί, η επιστημονική αβεβαιότητα δεν μπορεί να χρησιμεύσει ως πρόσχημα για την μη λήψη μέτρων. Αντίθετα, παράδειγμα μιας περισσότερο αυστηρής προσέγγισης είναι αυτή της «Τρίτης Συνδιάσκεψης - Διακήρυξης για την Βόρεια Θάλασσα» του 1990, η οποία ορίζει ότι η εφαρμογή της αρχής της προφύλαξης συνεπάγεται τη λήψη μέτρων για την αποφυγή ενδεχόμενων επιβλαβών συνεπειών των τοξικών ουσιών και δραστηριοτήτων, ακόμη και όταν δεν υπάρχει επιστημονική απόδειξη για την ύπαρξη αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ των απορρίψεων και των συνεπειών.

Παρόμοιος ορισμός είναι και αυτός που εμπεριέχεται στη «Σύμβαση για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος του Βορειοανατολικού Ατλαντικού» του 1998, γνωστή ως σύμβαση OSPAR, όπου η αρχή της προφύλαξης περιγράφεται ως μία αρχή σύμφωνα με την οποία πρέπει να λαμβάνονται μέτρα εφόσον υπάρχουν εύλογες ενδείξεις ανησυχίας ότι οι ουσίες που ρίπτονται στο θαλάσσιο περιβάλλον μπορούν να επιφέρουν κινδύνους για την υγεία του ανθρώπου και να καταστρέψουν το θαλάσσιο οικοσύστημα⁴⁶.

---

⁴⁶ Άρθρο 2 παρ. 2 περ. α της Σύμβασης (<https://www.ospar.org/convention/text>)

Κοινό ωστόσο χαρακτηριστικό όλων των παραπάνω ορισμών της αρχής της προφύλαξης είναι ότι είναι αρκετά ασαφείς, καθώς δεν προσδιορίζουν την ένταση του ενδεχόμενου κινδύνου που απαιτείται για την λήψη μέτρων προφύλαξης.

Σε κάθε περίπτωση, επίσης κοινό χαρακτηριστικό του συνόλου των ορισμών είναι η κατάφαση της επιστημονικής αβεβαιότητας, ως αναπόσπαστο στοιχείο της αρχής. Το στοιχείο αυτό συνιστά την βασική καινοτομία της αρχής της προφύλαξης η οποία, επιφέροντας μία τομή στο Δίκαιο, αναγνωρίζει ότι το πεδίο της πλήρους επιστημονικής απόδειξης δεν συνιστά πλέον τη μοναδική δικαιολογητική βάση για την λήψη μέτρων για την προστασία του περιβάλλοντος. Αντίθετα, η έλλειψη επιστημονικής απόδειξης συνιστά νόμιμο έρεισμα για την λήψη μέτρων, αφού αυτή δεν συνεπάγεται απαραίτητα την ανυπαρξία κινδύνων, εισάγοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τεκμήριο υπέρ της βλάβης.

Όσον αφορά το δίκαιο της ΕΕ, η αρχή της προφύλαξης αποτελεί βασική αρχή της πολιτικής στον τομέα του περιβάλλοντος καθώς σύμφωνα με το άρθρο 191.2 (πρώην άρθρο 174) της Συνθήκης για την λειτουργία της ΕΕ (ΣΛΕΕ), η πολιτική της Ένωσης στον τομέα του περιβάλλοντος αποβλέπει σε υψηλό επίπεδο προστασίας και λαμβάνει υπόψη την ποικιλομορφία των καταστάσεων στις διάφορες περιοχές της Ένωσης. Στηρίζεται στις αρχές της προφύλαξης και της προληπτικής δράσης, της επανόρθωσης των καταστροφών του περιβάλλοντος, κατά προτεραιότητα στην πηγή, καθώς και στην αρχή "ο ρυπαίνων πληρώνει".

Ένα εξαιρετικό εργαλείο για τη θέση σε ισχύ της αρχής της πρόληψης είναι η μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Σύμφωνα με την Οδηγία 85/337 για την αποτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων⁴⁷, είναι ζωτικής σημασίας να γίνεται επεξεργασία και εφαρμογή διαδικασιών, οι οποίες εξασφαλίζουν ότι τα κατάλληλα πραγματικά περιστατικά λαμβάνονται υπόψη εγκαίρως κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, σχετικά με κάθε δραστηριότητα που επηρεάζει ουσιωδώς το περιβάλλον.

Η παραπάνω οδηγία τροποποιήθηκε ουσιωδώς επανειλημμένα και συγκεκριμένα με τις Οδηγίες 97/11/ΕΚ και 2003/35/ΕΚ και κωδικοποιήθηκε με την Οδηγία 2011/92/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 13ης Δεκεμβρίου

---

⁴⁷ Οδηγία 85/337/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 27ης Ιουνίου 1985 για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον, ΕΕ L 175, 5.7.1985, σ. 40 επ.

2011 για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον⁴⁸.

Η οδηγία 2011/92/ΕΕ εφαρμόζεται από τις 17 Φεβρουαρίου 2012. Κωδικοποιεί 4 προηγούμενες οδηγίες (85/337/ΕΟΚ, 97/11/ΕΚ, 2003/35/ΕΚ και 2009/31/ΕΚ), η πρώτη από τις οποίες έγινε νόμος στις χώρες της ΕΕ στις 3 Ιουλίου 1988.

Η οδηγία 2011/92/ΕΕ καθορίζει τη διαδικασία εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΕΙΑ), η οποία διασφαλίζει την αξιολόγηση έργων που είναι δυνατόν να επηρεάσουν σημαντικά το περιβάλλον, πριν από την έγκρισή τους.

Τροποποίηση αυτής της νομοθεσίας (οδηγία 2014/52/ΕΕ) έγινε το 2014. Στο πλαίσιο της προσπάθειας για εξυπνότερους κανονισμούς, βοηθάει στη μείωση του διοικητικού φόρτου, αναβαθμίζει το επίπεδο της προστασίας του περιβάλλοντος επιτρέποντας μια πιο ολοκληρωμένη, προβλέψιμη και βιώσιμη διαδικασία λήψης επιχειρηματικών αποφάσεων για τις δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις, λαμβάνει υπόψη απειλές και προκλήσεις που έχουν προκύψει από την εισαγωγή των πρώτων κανόνων 30 χρόνια πριν. Αυτό σημαίνει μεγαλύτερη προσοχή σε τομείς όπως η αποδοτικότητα των πόρων, η κλιματική αλλαγή και η πρόληψη καταστροφών, οι οποίοι αντικατοπτρίζονται τώρα καλύτερα στη διαδικασία εκτίμησης.

Η οδηγία 2014/52/ΕΕ που την τροποποιεί εφαρμόζεται από τις 25 Απριλίου 2014 και έπρεπε να γίνει νόμος στις χώρες της ΕΕ έως τις 16 Μαΐου 2017. Γνωστή ως Οδηγία ΕΙΑ, η οδηγία έχει ως στόχο να διασφαλίσει:

- υψηλό επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος,
- την ενσωμάτωση περιβαλλοντικών ζητημάτων στην προετοιμασία και την αδειοδότηση των έργων.

Αυτός ο στόχος επιτυγχάνεται με τη διασφάλιση της διεξαγωγής περιβαλλοντικής εκτίμησης ορισμένων δημόσιων και ιδιωτικών έργων που αναφέρονται στα παραρτήματα I και II της οδηγίας (αεροδρόμια, πυρηνικές εγκαταστάσεις,

---

⁴⁸ Οδηγία 2011/92/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον. Διαθέσιμη στη διεύθυνση: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex:32011L0092>

σιδηρόδρομοι, δρόμοι, εγκαταστάσεις διάθεσης αποβλήτων, σταθμοί επεξεργασίας λυμάτων κ.λπ.)⁴⁹.

Βασικό στοιχείο των μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΜΠΕ) και της διαδικασίας γενικότερα της εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΕΠΕ), αποτελεί η εξέταση των εναλλακτικών λύσεων για ένα έργο ή μια δραστηριότητα διότι αυτό συμπυκνώνει ουσιαστικά την προληπτική λειτουργία τους. Ειδικότερα, η αναφορά και ο έλεγχος των εναλλακτικών λύσεων, οι οποίες αφορούν κυρίως την τοποθεσία, τη διαδικασία (χρήση τεχνικών μέσων και τεχνολογιών γενικότερα) και τις πολιτικές (ευρύτερα σχέδια και προγράμματα) αποτελούν ουσιαστική προϋπόθεση για την επιλογή της λιγότερο βλαπτικής για το περιβάλλον και την υγεία του ανθρώπου λύσης. Εάν δεν υπάρχει αναφορά των εναλλακτικών λύσεων, η δυνατότητα επίτευξης του στόχου για το μετριασμό των περιβαλλοντικών επιπτώσεων μειώνεται σημαντικά, διότι η παρεχόμενη πληροφόρηση δεν είναι επαρκής ούτε κατάλληλη για τη βέλτιστη λύση. Με την εξέταση των εναλλακτικών λύσεων καθίσταται δυνατός ο εντοπισμός των επιλογών, οι οποίες είναι πιθανό να επιφέρουν τις λιγότερο βλαπτικές οικολογικές επιπτώσεις⁵⁰.

Η Οδηγία 85/337/ΕΟΚ πριν την τροποποίησή της προέβλεπε μία χαλαρή υποχρέωση εξέτασης των εναλλακτικών λύσεων, καθώς μια τέτοια απαίτηση περιλαμβάνονταν στις «συμπληρωματικές πληροφορίες» τις οποίες θα έπρεπε να παράσχει ο αιτών την άδεια. Στη συνέχεια όμως με την Οδηγία 2001/42/ΕΚ για τη στρατηγική εκτίμηση των επιπτώσεων δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στις εναλλακτικές λύσεις, διότι απαιτείται ο εντοπισμός, η περιγραφή και η αξιολόγησή τους, ενώ προβλέπεται να τίθενται στη διάθεση του κοινού οι λόγοι για την επιλογή μιας λύσης έναντι των άλλων⁵¹.

Η αρχή της προφύλαξης έχει χαρακτηριστεί ως μία αλλαγή προτύπου στο διεθνές περιβαλλοντικό δίκαιο, και εισήχθη στη ΣΕΕ με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, το 1993⁵². Μεγιστοποιεί την περιβαλλοντική προστασία, καθώς αντικείμενό της είναι η αποφυγή ενδεχόμενων κινδύνων, και δικαιολογεί την ανάληψη δράσης για την πρόληψη βλάβης

---

⁴⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/LSU/?uri=CELEX:32011L0092> (πρόσβαση 18/09/2020)

⁵⁰ https://nomosphysis.org.gr/10725/zitimata-sxetika-me-tin-eksetasi-ton-periballontikon-epiptoseon-me-aformi-tin-apofasi-ste-35202006-ianouarios-2007/#_ftn2 (πρόσβαση 10/9/2020)

⁵¹ Άρθρο 5 (1) της Οδηγίας 2001/42/ΕΚ

⁵² Άρθρο 174.2 της Συνθήκης για την ΕΕ (ΣΕΕ)

στην περίπτωση που δεν υπάρχει αιτιώδης συνάφεια που να προκύπτει ξεκάθαρα και αναντίρρητα βάσει των διαθέσιμων επιστημονικών αποδεικτικών στοιχείων.

Ωστόσο, η αποτελεσματικότερη εφαρμογή της αρχής της προφύλαξης απαιτεί την ανάπτυξη προτύπων, πολιτικών και βέλτιστων πρακτικών σε σχέση με τις δραστηριότητες που προκαλούν ρύπανση⁵³.

2.3. Η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει»

Η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» διατυπώθηκε για πρώτη φορά, σε διεθνές επίπεδο, στην *Υπόθεση του χυτηρίου Trail* (Trail Smelter) από το διαιτητικό δικαστήριο που ανέλαβε να επιλύσει τη διαφορά που είχε ανακύψει μεταξύ ΗΠΑ και Καναδά, λόγω της διασυνοριακής ρύπανσης που προκλήθηκε στο έδαφος των ΗΠΑ από τις δραστηριότητες καναδικού εργοστασίου εξόρυξης και τήξης μεταλλευμάτων⁵⁴. Την αρχή αυτή επικαλέστηκε εξάλλου και το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης (ICJ) στη «Γνωμοδότηση για τη νομιμότητα χρήσης πυρηνικών όπλων» το 1996⁵⁵.

Η αρχή ενσωματώνεται σε μεγάλο αριθμό διεθνών συμβάσεων και κειμένων μεταξύ των οποίων η έκθεση του ΟΟΣΑ (1972), η Διακήρυξη της Στοκχόλμης (1972)⁵⁶ και η Διακήρυξη του Ρίο (1992)⁵⁷. Σύμφωνα με την αρχή 16 της Διακήρυξης του Ρίο «οι εθνικές αρχές θα πρέπει να προσπαθήσουν να προωθήσουν την εσωτερική του περιβαλλοντικού κόστους και τη χρήση οικονομικών μέσων, λαμβάνοντας υπόψη την προσέγγιση ότι ο ρυπαίνων θα πρέπει, κατ' αρχήν, να επωμίζεται το κόστος της ρύπανσης, λαμβάνοντας δεόντως υπόψη το δημόσιο συμφέρον και χωρίς στρέβλωση του διεθνούς εμπορίου και επενδύσεων»⁵⁸.

Σε επίπεδο ενωσιακού δικαίου, η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» αποτελεί θεμελιώδη αρχή της ευρωπαϊκής πολιτικής για το περιβάλλον και ενσωματώνεται στο άρθρο 191 ΣΕΕ (πρώην άρθρο 174).

---

⁵³ Daud, Hassan. 2017. *Protecting the Marine Environment from Land-Based Sources of Pollution*, οπ.π. σ. 99.

⁵⁴ *Reports of International Arbitral Awards*, Vol. III, σ. 1905 επ.

⁵⁵ *Advisory Opinion on the Legality of the Threat and Use of Nuclear Weapons*, ICJ, 1996, παρ.29.

⁵⁶ 1972 Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment in Stockholm.

⁵⁷ Principle 16 of the UN Declaration on Environment and Development (Rio Declaration 1992)

⁵⁸ Brownlie, I.2008. *Principles Of Public International Law*. New York:Oxford University Press, σ. 279.

Η αρχή *«ο ρυπαίνων πληρώνει»* αρχικά δημιουργήθηκε ως οικονομικό εργαλείο για την κατανομή του κόστους των μέτρων πρόληψης και ελέγχου της ρύπανσης στον ρυπαίνοντα. Η αρχή αυτή ενθαρρύνει εμμέσως την ορθολογική χρήση (σε αντίθεση με τη σπάταλη εκμετάλλευση και χρησιμοποίηση) των περιορισμένων περιβαλλοντικών πόρων και απαιτεί να εσωτερικεύεται το κόστος της περιβαλλοντικής ρύπανσης. Στο διεθνές πλαίσιο, πρόκειται για μια προσπάθεια μετατόπισης του βάρους της πρόληψης της ρύπανσης και εξυγίανσης του κόστους σε κράτη, ή άλλες ομάδες ή φορείς που εμπλέκονται σε ρυπογόνες δραστηριότητες, αντί να επιβάλλεται το βάρος αυτό στη διεθνή κοινότητα.

Η ανωτέρω αρχή αποτελεί μία από τις θεμελιώδεις αρχές της περιβαλλοντικής πολιτικής και νομοθεσίας τόσο σε ενωσιακό και διεθνές όσο και σε εθνικό πλαίσιο. Κατέχει κεντρική θέση στο πεδίο του δικαίου περιβάλλοντος λόγω της κομβικής της θέσης μεταξύ της οικονομικής ανάπτυξης και της προστασίας του περιβάλλοντος.

Η διαμόρφωση της αρχής αυτής συνιστά το σημείο τομής δύο αντιτιθέμενων τάσεων: από τη μία, της ανάπτυξης του παγκόσμιου συστήματος ελεύθερου εμπορίου και από την άλλη, της διαρκώς αυξανόμενης ανάγκης για περιβαλλοντική προστασία σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο. Παρότι ο ακριβής νομικός ορισμός της αρχής παραμένει μία σύνθετη διαδικασία, ο πυρήνας της συγκροτείται από τη θεμελιώδη θέση πως τα μέρη που προκαλούν τη ρύπανση, θα πρέπει να αναλαμβάνουν το κόστος αντιμετώπισής της.

Θα μπορούσα με να πούμε ότι η αρχή *«ο ρυπαίνων πληρώνει»*, αποτελεί έναν συμβιβασμό μεταξύ του δικαιώματος να ζει κανείς σε ένα περιβάλλον χωρίς ρύπανση και του δικαιώματος στην οικονομική ανάπτυξη, η οποία ενδέχεται ή ορθότερα αναμένεται να παράγει ρύπανση. Αυτός είναι και ο λόγος που το σημείο εκκίνησης της αρχής *«ο ρυπαίνων πληρώνει»* εντοπίζεται στην οικονομική επιστήμη και, ειδικότερα, στις θεωρίες περί *«εσωτερίκευσης του κόστους της ρύπανσης»*. Ουσιαστική, ωστόσο, ώθηση και εξέλιξη της αρχής εκτός του πεδίου των οικονομικών θεωριών και του

περιεχομένου που προσέλαβε σε αυτά, δόθηκε με την κατοχύρωσή της σε κείμενα του ΟΟΣΑ⁵⁹.

2.4 Η Αρχή της μη πρόκλησης ζημίας

Σύμφωνα με το διεθνές έθιμο και τις γενικές αρχές του διεθνούς δικαίου, τα κράτη πρέπει να από φεύγουν την πρόκληση ζημίας σε άλλα κράτη συμπεριλαμβανομένου του φυσικού περιβάλλοντος των κρατών αυτών. Η αρχή «*sic utere tuo ut alienum laedas*» (να χρησιμοποιείς ό,τι είναι δικό σου χωρίς να βλάπτεις τους άλλους) σημαίνει ότι τα κράτη πρέπει να φροντίζουν ώστε δραστηριότητες νόμιμες ή παράνομες επί του εδάφους τους ή σε περιοχές υπό τη δικαιοδοσία τους, δεν προκαλούν βλάβες στο έδαφος άλλων κρατών. Βάση για την αρχή αυτή αποτέλεσε η προαναφερθείσα διαιτητική απόφαση για την υπόθεση του *χυτηρίου Trail* μεταξύ Καναδά και ΗΠΑ η οποία καταδίκασε τον Καναδά σε αποζημίωση των ΗΠΑ για τη ζημιά που προκλήθηκε σε συνοριακές περιοχές των ΗΠΑ από σιδηρουργική βιομηχανία που λειτουργούσε στο έδαφός του.

Η αρχή αυτή επαναλήφθηκε από το Διεθνές Δικαστήριο των ΗΕ στην *Υπόθεση του Στενού της Κέρκυρας* (1949). Σύμφωνα με την απόφαση αυτή κάθε κράτος έχει την υποχρέωση να μην αφήνει το έδαφός του να χρησιμοποιείται εν γνώσει του για σκοπούς αντίθετους προς τα δικαιώματα άλλων κρατών⁶⁰. Από την παράγραφο αυτή συνάγεται μία γενικότερη υποχρέωση των κρατών βασισμένη στην αρχή της καλής γειτονίας και του σεβασμού της κυριαρχίας των άλλων κρατών, σύμφωνα με την οποία τα κράτη δεσμεύονται να ενεργούν κατά τρόπο ώστε να μην βλάπτεται το περιβάλλον των άλλων. Την αρχή αυτή επιβεβαίωσε και διαιτητικό δικαστήριο στην *Υπόθεση της λίμνης Lanoux* μεταξύ Γαλλίας και Ισπανίας το 1957⁶¹.

Την ίδια αρχή ακολουθούν η *Διακήρυξη της Στοκχόλμης του 1972* καθώς και η *Διακήρυξη του Ρίο του 1992*. Σύμφωνα με την 21^η αρχή της Διακήρυξης της Στοκχόλμης «*τα κράτη έχουν, σύμφωνα με το Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και τις αρχές του διεθνούς δικαίου, το κυρίαρχο δικαίωμα να εκμεταλλεύονται τους δικούς τους*

---

⁵⁹ Πουϊκλή, Κλεονίκη. 2016. *Η αρχή «ο ρυπαίων πληρώνει» στο δίκαιο περιβάλλοντος υπό το φως της Οδηγίας 2004/35/EK σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη*. Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης., σ. 55-60.

⁶⁰ *Corfu Channel, merits*, Judgment, 9 April 1949, ICJ Reports 1949, σ. 4.

⁶¹ Ρούκουνας, Εμμανουήλ. 2013. *Διεθνές Δίκαιο*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 224 και 348.

πόρους σύμφωνα με τις περιβαλλοντικές πολιτικές τους και την ευθύνη να εξασφαλίσουν ότι οι δραστηριότητες που εμπίπτουν στη δικαιοδοσία ή τον έλεγχό τους δεν προκαλούν ζημιές στο περιβάλλον άλλων κρατών ή περιοχών πέρα από τα όρια της εθνικής τους δικαιοδοσίας»

Με την απόφαση 2996 του 1972 η Γενική Συνέλευση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών δήλωσε, μεταξύ άλλων, ότι η παραπάνω αρχή καθώς και η 22^η αρχή της Διακήρυξης της Στοκχόλμης, αποτελούν τους βασικούς κανόνες που διέπουν τη διεθνή ευθύνη των κρατών για την προστασία του περιβάλλοντος⁶².

Η εφαρμογή της 21^{ης} αρχής της Διακήρυξης της Στοκχόλμης δεν περιορίζεται όμως μόνο στην περίπτωση πρόκλησης ζημιάς στο έδαφος άλλου κράτους. Αναφέρεται σε περιοχές πέραν των ορίων της εθνικής δικαιοδοσίας των κρατών, επεκτείνοντας την εφαρμογή του κανόνα στο ευρύτερο περιβάλλον συμπεριλαμβανομένου του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Η εξέλιξη αυτή αντικατοπτρίζεται σε πολλές διεθνείς συνθήκες για την προστασία του περιβάλλοντος, όπως η Σύμβαση της Βιέννης για την προστασία της στιβάδας του Όζοντος του 1985, το Πρωτόκολλο στη Συνθήκη της Ανταρκτικής για την περιβαλλοντική προστασία του 1991 και η Συνθήκη του Λονδίνου του 1972 για την απόρριψη στη θάλασσα. Τα άρθρα 192, 193 και 194 ΣΗΕΔΘ εφαρμόζουν την ίδια αρχή στην προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Ειδικότερα, το άρθρο 194 ορίζει ότι η αρχή αυτή εφαρμόζεται στο δίκαιο της θάλασσας και καλύπτει και τις χερσαίες πηγές ρύπανσης. Το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώνεται και από έναν μεγάλο αριθμό περιφερειακών διεθνών συμβάσεων όπως η *Σύμβαση του Ελσίνκι για την προστασία της Βαλτικής Θάλασσας (1974)*, η *Σύμβαση του Παρισιού για την προστασία της Βορείου Θάλασσας και του Βορειοανατολικού Ατλαντικού (1974)*, η *Σύμβαση της Βαρκελώνης για την προστασία της Μεσογείου (1976)* και άλλες οι οποίες υποχρεώνουν μεταξύ άλλων από τα κράτη μέρη να προλαμβάνουν και να ελέγχουν τη ρύπανση των θαλασσών από χερσαίες πηγές.

Ειδικότερα, το άρθρο 194 (1) της ΣΗΕΔΘ ορίζει ότι *«τα κράτη θα πρέπει να λάβουν χωριστά ή από κοινού, όπως αρμόζει, όλα τα μέτρα που, σύμφωνα με τη σύμβαση αυτή, είναι αναγκαία για την πρόληψη, μείωση και έλεγχο της ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος από οποιαδήποτε πηγή, χρησιμοποιώντας για το σκοπό αυτό τα καλύτερα*

---

⁶² Boyle, Alan. Land-based sources of marine pollution. *Marine Policy*, January 1992, p. 21.

πρακτικά μέσα που διαθέτουν και σύμφωνα με τις δυνατότητές τους και θα πρέπει να προσπαθήσουν να εναρμονίσουν την πολιτική τους προς την κατεύθυνση αυτή».

Το άρθρο 194 (2) ορίζει ότι «τα κράτη πρέπει να λάβουν όλα τα μέτρα που είναι απαραίτητα προκειμένου να εξασφαλίσουν ότι οι δραστηριότητες μέσα στη δικαιοδοσία ή τον έλεγχό τους διεξάγονται με τέτοιο τρόπο ώστε να μην προκαλείται ζημιά από ρύπανση σε άλλα κράτη και στο περιβάλλον τους και ότι η ρύπανση που προκαλείται από περιστατικά ή δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στη δικαιοδοσία τους ή στον έλεγχό τους δεν επεκτείνεται πέραν από τις περιοχές στις οποίες αυτά ασκούν τα κυριαρχικά τους δικαιώματα, σύμφωνα με την παρούσα σύμβαση».

Το άρθρο 194 (3) ορίζει ότι «τα μέτρα που λαμβάνονται σύμφωνα με το παρόν μέρος θα καλύπτουν όλες τις πηγές ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Αυτά θα περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, μέτρα που προορισμός τους θα είναι να μειώσουν στον ελάχιστο δυνατό βαθμό:

α) την απελευθέρωση τοξικών, βλαβερών ή επιζήμιων ουσιών, ιδιαίτερα αυτών που είναι επίμονες, προέρχονται από χερσαίες πηγές, από ή μέσω της ατμόσφαιρας ή από την απόρριψη ουσιών στη θάλασσα.

β) τη ρύπανση από πλοία, ιδιαίτερα μέτρα για την πρόληψη των ατυχημάτων και αντιμετώπιση έκτακτων περιστατικών, την εξασφάλιση της ασφάλειας δραστηριοτήτων στη θάλασσα, την παρεμπόδιση ηθελημένων ή τυχαίων εκροών, καθώς και τη ρύθμιση του τύπου, κατασκευής, εξοπλισμού, λειτουργίας και επάνδρωσης των πλοίων.

γ) τη ρύπανση που προέρχεται από εγκαταστάσεις και συσκευές που χρησιμοποιούνται στην εξερεύνηση ή την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων του θαλάσσιου βυθού και του υπεδάφους του, ιδιαίτερα μέτρα για την πρόληψη των ατυχημάτων, αντιμετώπιση των έκτακτων περιστατικών, την ασφάλεια των δραστηριοτήτων στη θάλασσα καθώς και την ρύθμιση του τύπου, κατασκευής, εξοπλισμού, λειτουργίας και επάνδρωσης τέτοιων εγκαταστάσεων ή συσκευών.

δ) τη ρύπανση που προέρχεται από άλλες εγκαταστάσεις και συσκευές που λειτουργούν στο θαλάσσιο περιβάλλον, ιδιαίτερα μέτρα για την πρόληψη ατυχημάτων, αντιμετώπιση έκτακτων περιστατικών, ασφάλεια των δραστηριοτήτων στη θάλασσα και

τη ρύθμιση του τύπου, κατασκευής, εξοπλισμού, λειτουργίας και επάνδρωσης τέτοιων εγκαταστάσεων και συσκευών.

Το άρθρο 207 ΣΗΕΔΘ, η Σύμβαση του Παρισιού του 1974, η Σύμβαση του Ελσίνκι του 1974 και το Πρωτόκολλο στη Σύμβαση της Βαρκελώνης του 1980 για την προστασία της Μεσογείου από τις χερσαίες πηγές ρύπανσης, εφαρμόζουν την αρχή αυτή και στον έλεγχο των χερσαίων πηγών ρύπανσης.

3. Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS)

Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας θέσπισε, για πρώτη φορά, ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο για την προστασία και τη διατήρηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος.

Ειδικότερα, το μέρος XII της σύμβασης θεσπίζει γενικές διατάξεις για τον έλεγχο όλων των πηγών θαλάσσιας ρύπανσης (άρθρα 192-206) και ειδικές διατάξεις για συγκεκριμένους τύπους θαλάσσιας ρύπανσης (άρθρα 207-222).

Πιο συγκεκριμένα, τα άρθρα 192 έως 206 καλύπτουν τα γενικά δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των κρατών, τη διεθνή και περιφερειακή συνεργασία για τη διαμόρφωση κανόνων, προτύπων και συνιστάμενων πρακτικών, την έρευνα και ανταλλαγή πληροφοριών, την τεχνική και επιστημονική βοήθεια για την προστασία και τη διατήρηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Οι διατάξεις αυτές θεσπίζοντας γενικές υποχρεώσεις, δημιουργούν τη βάση για την ανάπτυξη πιο συγκεκριμένων περιφερειακών και παγκόσμιων κανόνων, προτύπων και πρακτικών για τον έλεγχο μεταξύ άλλων και των χερσαίων πηγών ρύπανσης δίνοντας ταυτόχρονα έμφαση στη συνεργασία σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο.

Περιλαμβάνονται επίσης διατάξεις σχετικά με την κατάρτιση σχεδίων έκτακτης ανάγκης για την αντιμετώπιση της ρύπανσης, μελετών, ερευνητικών προγραμμάτων, την ανταλλαγή πληροφοριών και δεδομένων και τη θέσπιση επιστημονικών κριτηρίων για κανονισμούς⁶³. Η σύμβαση περιέχει επίσης διατάξεις για την κοινοποίηση

---

⁶³ Άρθρο 201 ΣΗΕΔΘ.

επικείμενων ή πραγματικών ζημιών⁶⁴, δημοσιεύσεις σχετικά με τη θαλάσσια ρύπανση, για την εκτίμηση των δυνητικών επιπτώσεων των επιβλαβών δραστηριοτήτων και την κοινοποίηση εκθέσεων σχετικά με τα αποτελέσματα των αξιολογήσεων αυτών⁶⁵. Τα άρθρα 122 και 123 της Σύμβασης δίνουν έμφαση στη συνεργασία για την προστασία των κλειστών και ημίκλειστων θαλασσών.

Ειδικά για την αντιμετώπιση του προβλήματος των χερσαίων πηγών ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος, το άρθρο 207 ΣΗΕΔΘ προβλέπει ότι:

«1. Τα κράτη πρέπει να υιοθετούν νόμους και κανονισμούς για την πρόληψη, μείωση και έλεγχο της ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος που προκαλείται από χερσαίες πηγές συμπεριλαμβανομένων των ποταμών, των εκβολών, των αγωγών και των υπονόμων εκροής, λαμβάνοντας υπόψη διεθνώς συμφωνημένους κανόνες, πρότυπα και συνιστώμενες πρακτικές και διαδικασίες.

2. Τα κράτη πρέπει να λάβουν και άλλα μέτρα που μπορεί να κρίνονται απαραίτητα για την πρόληψη, μείωση και έλεγχο της ρύπανσης αυτής.

3. Τα κράτη πρέπει να προσπαθούν να εναρμονίσουν την πολιτική τους προς αυτή την κατεύθυνση στο κατάλληλο περιφερειακό επίπεδο.

4. Τα κράτη, ενεργώντας ιδιαίτερα μέσω των αρμοδίων διεθνών οργανισμών ή διπλωματικής διάσκεψης, προσπαθούν να θεσπίσουν διεθνείς και περιφερειακούς κανόνες, πρότυπα και συνιστώμενες πρακτικές και διαδικασίες για την πρόληψη, μείωση και έλεγχο της ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος από χερσαίες πηγές, λαμβάνοντας υπόψη τα χαρακτηριστικά στοιχεία της περιφέρειας, τις οικονομικές δυνατότητες των αναπτυσσόμενων κρατών και την ανάγκη τους για οικονομική ανάπτυξη. Οι κανόνες αυτοί, τα πρότυπα και οι συνιστώμενες πρακτικές και διαδικασίες θα επανεξετάζονται, από καιρό σε καιρό, όταν κρίνεται αναγκαίο.

5. Οι νόμοι, κανονισμοί, μέτρα, κανόνες, πρότυπα και συνιστώμενες πρακτικές και διαδικασίες που αναφέρονται στις παραγράφους 1, 2 και 4 περιλαμβάνουν όλα εκείνα τα μέτρα που αποβλέπουν στο να μειώσουν στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό, την απόρριψη

---

⁶⁴ Άρθρο 198 ΣΗΕΔΘ.

⁶⁵ Άρθρο 206 ΣΗΕΔΘ.

τοξικών, επιζήμιων, δηλητηριωδών ουσιών, ιδιαίτερα εκείνων που είναι επίπονες στο θαλάσσιο περιβάλλον».

Η σημασία του άρθρου 207 έγκειται στο ότι υποχρεώνει τα κράτη να λάβουν υπόψη τους διεθνώς συμφωνημένους κανόνες, τα πρότυπα και τις προτεινόμενες πρακτικές και διαδικασίες, να εναρμονίσουν τις πολιτικές τους στο κατάλληλο περιφερειακό επίπεδο και να ενεργούν μέσω των αρμόδιων διεθνών οργανισμών ή διπλωματικών διασκέψεων για τη θέσπιση κανόνων για τον έλεγχο των χερσαίων πηγών ρύπανσης.

Το άρθρο 207 υποχρεώνει επίσης τα κράτη να υιοθετήσουν νόμους και κανονισμούς για την πρόληψη, τη μείωση και τον έλεγχο της θαλάσσιας ρύπανσης από χερσαίες πηγές, συμπεριλαμβανομένων ποταμών, εκβολών ποταμών και αγωγών και λαμβάνοντας υπόψη διεθνώς συμφωνημένους κανόνες, πρότυπα και προτεινόμενες πρακτικές και διαδικασίες.

Αναμφίβολα, αυτή η διάταξη παρέχει μια νομική βάση για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος από χερσαίες πηγές, ωστόσο, το άρθρο είναι πολύ γενικό καθώς σύμφωνα με αυτό, τα κράτη υποχρεούνται μόνο να λαμβάνουν υπόψη διεθνώς συμφωνημένους κανόνες, πρότυπα και προτεινόμενες πρακτικές και διαδικασίες και να λαμβάνουν άλλα μέτρα σύμφωνα με τις εθνικές τους δυνατότητες. Δεν υποδεικνύει εντούτοις ποιοι είναι οι διεθνώς συμφωνημένοι κανόνες και πρότυπα και ποια «άλλα μέτρα» πρέπει να λάβουν τα κράτη στην κατεύθυνση αυτή.

Περαιτέρω, δεν δίνει καμία κατεύθυνση ως προς τα κριτήρια για τον προσδιορισμό της καταλληλότητας των παραπάνω προτύπων και μέτρων. Απαιτούνται πιο συγκεκριμένα διεθνή πρότυπα για τον έλεγχο των χερσαίων πηγών ρύπανσης και οι διατάξεις της ΣΗΕΔΘ δεν είναι καθόλου ικανοποιητικές από την άποψη αυτή⁶⁶.

Σε αντίθεση με τα άρθρα που αφορούν τη ρύπανση από πλοία, εγκαταστάσεις απόρριψης ή βυθού, το άρθρο 207 δεν απαιτεί τήρηση ελάχιστων διεθνών προτύπων που έχουν καθοριστεί από διεθνείς οργανισμούς καθώς με τον τρόπο που έχει

---

⁶⁶ Daud, Hassan. 2017. *Protecting the Marine Environment from Land-Based Sources of Pollution*, οπ.π. σ. 23.

συνταχθεί δεν παρέχει κανένα συγκεκριμένο περιεχόμενο στην υποκείμενη υποχρέωση δέουσας επιμέλειας που βρίσκεται στο εθιμικό δίκαιο.

Στο άρθρο 207, χρησιμοποιείται ασαφής (ή και ανακριβής) διατύπωση σε σχέση με την υποχρέωση των κρατών να «προσπαθούν» να εναρμονίσουν τις εθνικές τους πολιτικές στο κατάλληλο περιφερειακό επίπεδο και «να καθιερώσουν παγκόσμιους και περιφερειακούς κανόνες και πρότυπα» για την προστασία από χερσαίες πηγές ρύπανσης. Πρόκειται για ένα πολύ πιο αδύναμο πρότυπο υποχρέωσης⁶⁷, το οποίο δίνει στα κράτη τη δυνατότητα να επιδείξουν μεγαλύτερη ετοιμότητα στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους παρά στην εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους. Επιπλέον, δεν δίνει καμία ένδειξη ως προς τα κριτήρια που καθορίζουν την καταλληλότητα των διεθνών προτύπων και τα κατάλληλα μέτρα.

Όσον αφορά τις τοξικές, επιβλαβείς ή επίμονες ουσίες, οι εθνικές διατάξεις θα πρέπει να ελαχιστοποιούν, στο μέγιστο δυνατό βαθμό, την απελευθέρωση αυτών των ουσιών στο περιβάλλον. Ωστόσο, τα κράτη έχουν ευρεία διακριτική ευχέρεια ως προς τη θέσπιση των διατάξεων αυτών, δεδομένου ότι τα ίδια τα κράτη καθορίζουν ποιες ουσίες απαιτούν ρύθμιση και έλεγχο. Αυτός ο βαθμός διακριτικής ευχέρειας αυξάνει την αβεβαιότητα και γεννά αμφιβολίες για το κατά πόσο οι εθνικοί νομοθέτες υποχρεώνονται να συμμορφωθούν με τα διεθνή πρότυπα.

Το άρθρο 213 υποχρεώνει τα κράτη να επιβάλλουν τους νόμους και τους κανονισμούς για την προστασία από τις χερσαίες πηγές ρύπανσης που έχουν εγκριθεί σύμφωνα με το άρθρο 207. Επιπλέον, τα κράτη πρέπει να λάβουν και άλλα απαραίτητα μέτρα για την εφαρμογή των εφαρμοστέων διεθνών κανόνων και προτύπων που έχουν θεσπιστεί μέσω αρμόδιων διεθνών οργανισμών ή διπλωματικών διασκέψεων για την πρόληψη, μείωση και έλεγχο των χερσαίων πηγών ρύπανσης.

Οι διατάξεις της Σύμβασης του Δικαίου της Θάλασσας σχετικά με τις χερσαίες πηγές ρύπανσης έχουν επικριθεί, καθώς δεν συνιστούν ουσιαστική πρόοδο στο εθιμικό διεθνές δίκαιο και είναι μακράν οι πιο αδύναμες διατάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος. Οι υποχρεώσεις που ορίζονται στη Σύμβαση είναι επίσης λιγότερο

---

⁶⁷ Myron H. Nordquist, Neal R. Grandy, Satya N. Nandan, and Shabtai Rosenne. 1991. *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982*, Volume III, A Commentary, p.132

επαχθείς και προληπτικές από εκείνες των μεταγενέστερων περιφερειακών συμβάσεων και πρωτοκόλλων⁶⁸.

Το άρθρο 194 υποχρεώνει τα κράτη να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα για την πρόληψη της θαλάσσιας ρύπανσης από οποιαδήποτε πηγή συμπεριλαμβανομένων των χερσαίων πηγών. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 194 «1. Τα κράτη πρέπει να λάβουν χωριστά ή από κοινού, όπως αρμόζει, όλα τα μέτρα που, σύμφωνα με τη σύμβαση αυτή, είναι αναγκαία για την πρόληψη, μείωση και έλεγχο της ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος από οποιαδήποτε πηγή, χρησιμοποιώντας για το σκοπό αυτό τα καλύτερα πρακτικά μέσα που διαθέτουν και σύμφωνα με τις δυνατότητές τους και θα πρέπει να προσπαθήσουν να εναρμονίσουν την πολιτική τους προς την κατεύθυνση αυτή.

2. Τα κράτη πρέπει να λάβουν όλα τα μέτρα που είναι απαραίτητα προκειμένου να εξασφαλίσουν ότι οι δραστηριότητες μέσα στη δικαιοδοσία ή τον έλεγχό τους διεξάγονται με τέτοιο τρόπο ώστε να μην προκαλείται ζημιά από ρύπανση σε άλλα κράτη και στο περιβάλλον τους και ότι η ρύπανση που προκαλείται από περιστατικά ή δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στη δικαιοδοσία τους ή στον έλεγχό τους δεν επεκτείνεται πέραν από τις περιοχές στις οποίες αυτά ασκούν τα κυριαρχικά τους δικαιώματα, σύμφωνα με την παρούσα σύμβαση.

3. Τα μέτρα που λαμβάνονται σύμφωνα με το παρόν μέρος θα καλύπτουν όλες τις πηγές ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Αυτά θα περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, μέτρα που προορισμός τους θα είναι να μειώσουν στον ελάχιστο δυνατό βαθμό:

α) την απελευθέρωση τοξικών, βλαβερών ή επιζήμιων ουσιών, ιδιαίτερα αυτών που είναι επίμονες, προέρχονται από χερσαίες πηγές, από ή μέσω της ατμόσφαιρας ή από την απόρριψη ουσιών στη θάλασσα.

β) τη ρύπανση από πλοία, ιδιαίτερα μέτρα για την πρόληψη των ατυχημάτων και αντιμετώπιση έκτακτων περιστατικών, την εξασφάλιση της ασφάλειας δραστηριοτήτων στη θάλασσα, την παρεμπόδιση ηθελημένων ή τυχαίων εκροών, καθώς και τη ρύθμιση του τύπου, κατασκευής, εξοπλισμού, λειτουργίας και επάνδρωσης των πλοίων.

γ) τη ρύπανση που προέρχεται από εγκαταστάσεις και συσκευές που χρησιμοποιούνται στην εξερεύνηση ή την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων του

---

⁶⁸ Daud, Hassan. 2017. Protecting the Marine Environment from Land-Based Sources of Pollution, οπ.π. σ. 23.

θαλάσσιου βυθού και του υπεδάφους του, ιδιαίτερα μέτρα για την πρόληψη των ατυχημάτων, αντιμετώπιση των έκτακτων περιστατικών, την ασφάλεια των δραστηριοτήτων στη θάλασσα καθώς και την ρύθμιση του τύπου, κατασκευής, εξοπλισμού, λειτουργίας και επάνδρωσης τέτοιων εγκαταστάσεων ή συσκευών.

δ) τη ρύπανση που προέρχεται από άλλες εγκαταστάσεις και συσκευές που λειτουργούν στο θαλάσσιο περιβάλλον, ιδιαίτερα μέτρα για την πρόληψη ατυχημάτων, αντιμετώπιση έκτακτων περιστατικών, ασφάλεια των δραστηριοτήτων στη θάλασσα και τη ρύθμιση του τύπου, κατασκευής, εξοπλισμού, λειτουργίας και επάνδρωσης τέτοιων εγκαταστάσεων και συσκευών.»

Η διάταξη του άρθρου 194 δίνει στα κράτη ευρεία διακριτική ευχέρεια κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους, κάνοντας αναφορά στη χρήση των «καλύτερων πρακτικών μέσων» και «σύμφωνα με τις δυνατότητές τους». Η διατύπωση αυτή παρέχει στα κράτη τη δυνατότητα να αποφύγουν την ευθύνη τους για τη λήψη κατάλληλων μέτρων για τον έλεγχο των χερσαίων πηγών ρύπανσης, καθώς η αξιολόγηση του ελέγχου της ρύπανσης εξαρτάται εξ ολοκλήρου από την ικανότητά τους να το πράξουν.

Το άρθρο 197 της Σύμβασης υποχρεώνει τα κράτη να συνεργάζονται σε διεθνές και περιφερειακό επίπεδο για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος.

Το άρθρο 235 ΣΗΕΔΘ αντιμετωπίζει το ζήτημα της ευθύνης για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Η διάταξη ορίζει ότι τα κράτη είναι υπεύθυνα για την εκπλήρωση των διεθνών υποχρεώσεών τους σχετικά με την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος και ευθύνονται σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο. Τα κράτη μεριμνούν ώστε να υπάρχει δυνατότητα προσφυγής, σύμφωνα με τα νομικά τους συστήματα, για έγκαιρη και επαρκή αποζημίωση, για ζημίες που προκαλούνται από τη ρύπανση του περιβάλλοντος. Συγκεκριμένα, η παράγραφος 2 του άρθρου 235 υποχρεώνει τα κράτη να παρέχουν τη δυνατότητα προσφυγής στην εθνική τους νομοθεσία για την αποκατάσταση ζημιών που προκαλούνται από ρύπανση στο θαλάσσιο περιβάλλον από άτομα που υπάγονται στη δικαιοδοσία τους, δηλαδή αστική ευθύνη. Ωστόσο, δεν προβλέπει τίποτα για τις περιπτώσεις στις οποίες η ζημία προκαλείται από ένα κράτος και όχι από άτομα. Η Σύμβαση απέφυγε επιδέξια το ζήτημα της ευθύνης του κράτους, προβλέποντας μόνο ότι τα κράτη «θα ευθύνονται σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο». Όσον αφορά τον έλεγχο της ρύπανσης από την ξηρά, αυτές οι διατάξεις είναι ασαφείς

και δεν βοηθούν στη θέσπιση κατάλληλου προτύπου. Ένα αποτελεσματικό σύστημα επίλυσης θαλάσσιων περιβαλλοντικών διαφορών μεταξύ παράκτιων κρατών σε μια δεδομένη περιοχή είναι σημαντικό να ενθαρρύνει την ανάπτυξη κατάλληλων θαλάσσιων και παράκτιων περιβαλλοντικών προτύπων.

Τα άρθρα 279 έως 299 ΣΗΕΔΘ αφορούν την επίλυση των διαφορών μεταξύ κρατών σε διάφορα θέματα, συμπεριλαμβανομένων των διαφορών που αφορούν την προστασία και τη διατήρηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Οι διατάξεις αυτές αποτελούν σημαντική πρόοδο καθώς καθιερώνουν ένα σύστημα υποχρεωτικής επίλυσης διαφορών. Οι διαφορές σε σχέση με την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος υπόκεινται σαφώς στις διαδικασίες υποχρεωτικής επίλυσης διαφορών, δεδομένου ότι δεν υπάρχει εξαίρεση στη ΣΗΕΔΘ για την υπαγωγή αυτού του τύπου διαφοράς σε μη υποχρεωτική διαδικασία ενώ η απόφαση του δικαστηρίου είναι οριστική.

Το άρθρο 290 ΣΗΕΔΘ επιτρέπει τη λήψη προκαταρκτικών ή προσωρινών μέτρων για την πρόληψη σοβαρών βλαβών στο θαλάσσιο περιβάλλον κατόπιν αιτήματος ενός από τα μέρη, όπου η διαφορά έχει υποβληθεί σε δικαστήριο.

Ο καθορισμός δεσμευτικών προσωρινών μέτρων προάγει ουσιαστικά την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος από τη ρύπανση τονίζοντας την πρόληψη αντί της εκ των υστέρων ανάληψη ευθύνης για τη ρύπανση. Σημαντική στην κατεύθυνση αυτή υπήρξε η υπόθεση του *εργοστασίου MOX (MOX plant)* μεταξύ της Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου η οποία τέθηκε ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου για το Δίκαιο της Θάλασσας (ITLOS). Με βάση τις διαδικασίες υποχρεωτικής επίλυσης των διαφορών, αυτή η υπόθεση ήταν μια σημαντική εξέλιξη για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος από τις χερσαίες πηγές ρύπανσης καθώς με διάταξη (επί αιτήματος ασφαλιστικών μέτρων), το Διεθνές Δικαστήριο για το Δίκαιο της Θάλασσας επιβεβαίωσε μεν ότι τα δικαιώματα των παράκτιων κρατών είναι σημαντικά, αλλά υπογράμμισε ότι τα κράτη οφείλουν να είναι υπεύθυνα για τη συμμόρφωση με τις υποχρεώσεις τους όταν οι δραστηριότητες επηρεάζουν άλλα κράτη

και κοινότητες και τόνισε περαιτέρω την ανάγκη για συνεργασία μεταξύ των παράκτιων κρατών για την αντιμετώπιση του προβλήματος της ρύπανσης.⁶⁹

Περαιτέρω, ο μηχανισμός υποχρεωτικής επίλυσης διαφορών παρέχει πολύτιμες πληροφορίες σχετικά με το τι χρειάζεται για να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικότερα το πρόβλημα των χερσαίων πηγών ρύπανσης και πώς τα κράτη μπορούν να πειστούν, να ενθαρρυνθούν ή να υποβοηθηθούν στην κατεύθυνση αυτή. Παρέχει επίσης ορισμένα κριτήρια για την εξασφάλιση επιτυχούς υλοποίησης του προγράμματος, όπως η δημιουργία και η ενίσχυση περιφερειακών και παγκόσμιων δικτύων, η ενθάρρυνση και διευκόλυνση της διαπεριφερειακής συνεργασίας και η δημιουργία και υποστήριξη των απαραίτητων υπηρεσιών Γραμματείας για περιφερειακές συμφωνίες συνεργασίας.

4. Η Σύμβαση της Βαρκελώνης για την Προστασία του Θαλάσσιου Περιβάλλοντος και των Παράκτιων Περιοχών της Μεσογείου Θαλάσσης

Η Σύμβαση για την Προστασία της Μεσογείου Θαλάσσης από τη Ρύπανση (Σύμβαση της Βαρκελώνης, 1976) υπογράφηκε στις 16 Φεβρουαρίου 1976, τέθηκε σε ισχύ στις 12 Φεβρουαρίου 1978 ενώ μέχρι τον Δεκέμβριο του 1992, όλα τα 18 Μεσογειακά Κράτη (στα οποία περιλαμβάνονταν η τότε ενιαία Σοσιαλιστική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας) και η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα έγιναν Συμβαλλόμενα Μέρη σε αυτήν.

Η αρχική Σύμβαση αναθεωρήθηκε το 1995, με εκτεταμένες τροποποιήσεις επί της ουσίας που υιοθετήθηκαν από τη Συνδιάσκεψη των Πληρεξουσίων των Συμβαλλόμενων Μερών. Η αναθεωρημένη Σύμβαση, που τιτλοφορείται πλέον ως Σύμβαση για την Προστασία του Θαλάσσιου Περιβάλλοντος και των Παράκτιων Περιοχών της Μεσογείου Θαλάσσης, τέθηκε σε ισχύ στις 9 Ιουλίου 2004, αρχικά μεταξύ των 16 Συμβαλλόμενων Μερών που την αποδέχθηκαν. Σήμερα, όλα τα Μεσογειακά Κράτη, (εξαιρουμένης της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης) και η Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν αποδεχθεί την αναθεωρημένη Σύμβαση της Βαρκελώνης⁷⁰

---

⁶⁹ *MOX Plant (Ireland v. United Kingdom)*, Provisional Measures, Order of 3 December 2001, *ITLOS Reports* 2001, σ. 95 επ.

⁷⁰ Ραυτόπουλος, Ευάγγελος, 2015. *Το νέο καθεστώς της Σύμβασης της Βαρκελώνης για την προστασία του περιβάλλοντος της Μεσογείου. Το πρόβλημα και τα κείμενα της ελληνικής μετάφρασης*. Αθήνα: ΜΕΠΙΕΛΑΝ, Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 47

4.1 Οι κυριότερες διατάξεις της Σύμβασης

Όπως προκύπτει από το προοίμιο της σύμβασης, τα κράτη – μέρη έλαβαν υπόψη τους κατά τη σύναψη της σύμβασης μία σειρά από παράγοντες μεταξύ των οποίων:

- η οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική αξία του θαλάσσιου περιβάλλοντος της περιοχής της Μεσογείου Θαλάσσης.
- η ευθύνη των κρατών της Μεσογείου να διατηρούν και να αναπτύσσουν βιώσιμα αυτήν την κοινή κληρονομιά προς όφελος και απόλαυση των σημερινών και των μελλοντικών γενεών.
- η αναγνώριση της απειλής που τίθεται από τη ρύπανση στο θαλάσσιο περιβάλλον, στην οικολογική του ισορροπία, στους πόρους και στις νόμιμες χρήσεις του καθώς και τα ειδικά υδρογραφικά και οικολογικά χαρακτηριστικά της Περιοχής της Μεσογείου Θαλάσσης που έχουν ως αποτέλεσμα τον ιδιαίτερα ευπρόσβλητο χαρακτήρα της στη ρύπανση,
- το γεγονός ότι οι υπάρχουσες Διεθνείς Συμβάσεις αναφορικά με το θέμα δεν καλύπτουν, παρά την επιτευχθείσα πρόοδο, όλες τις πτυχές και αιτίες της θαλάσσιας ρύπανσης και δεν εκπληρώνουν πλήρως τις ειδικές απαιτήσεις της Περιοχής της Μεσογείου Θαλάσσης,
- την ανάγκη για στενή συνεργασία μεταξύ των κρατών και των ενδιαφερομένων διεθνών οργανισμών, σε μια συντονισμένη και συνολική περιφερειακή προσέγγιση για την προστασία και τη βελτίωση του θαλάσσιου περιβάλλοντος στην Περιοχή της Μεσογείου Θαλάσσης,

Στο προοίμιο της Σύμβασης γίνεται επίσης αναφορά στο Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης (UNEP/MAP), ως βασικό εργαλείο το οποίο έχει συνεισφέρει στη διαδικασία της βιώσιμης ανάπτυξης της περιοχής της Μεσογείου και στην εφαρμογή των δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τη Σύμβαση και τα Πρωτόκολλά της από τα Συμβαλλόμενα Μέρη,

Επιπλέον, τα συμβαλλόμενα μέρη έλαβαν υπόψη τους μία σειρά από διεθνή κείμενα και συμβάσεις σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος όπως τα αποτελέσματα της Συνδιάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, που έλαβε χώρα στο Ρίο ντε Τζανέιρο το 1992, τη Διακήρυξη της Γένοβας του 1985, το Χάρτη της Λευκωσίας του 1990, τη Διακήρυξη του Καΐρου του 1992 για την Ευρω-Μεσογειακή Συνεργασία για το Περιβάλλον εντός της Λεκάνης της

Μεσογείου, τις συστάσεις της Συνδιάσκεψης της Καζαμπλάνκα του 1993 και τη Διακήρυξη της Τύνιδας του 1994 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη της Μεσογείου Θαλάσσης,

Τέλος, γίνεται ρητή αναφορά στις σχετικές διατάξεις της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, που έγινε στο Montego Bay στις 10 Δεκεμβρίου 1982 τις οποίες τα Συμβαλλόμενα Μέρη έλαβαν υπόψη κατά τη σύναψη της Σύμβασης.

Αναφορικά με το πεδίο εφαρμογής, το άρθρο 1 της σύμβασης αναφέρεται στην γεωγραφική έκταση την οποία καλύπτει η σύμβαση και ορίζει τις περιοχές στις οποίες ισχύουν οι διατάξεις της: *«1. Για τους σκοπούς της παρούσας Σύμβασης, η περιοχή της Μεσογείου Θαλάσσης θα σημαίνει τα θαλάσσια ύδατα καθεαυτής της Μεσογείου Θαλάσσης, συμπεριλαμβανομένων των κόλπων της και των θαλασσών, που οριοθετούνται προς δυσμάς από το μεσημβρινό που διέρχεται από το φάρο του Ακρωτηρίου Σπαρτέλ, στην είσοδο των Στενών του Γιβραλτάρ, και προς ανατολάς από τα νότια όρια των Στενών των Δαρδανελίων, μεταξύ των φάρων Μεχμετσίκ και Κουμκαλέ.*

Στη δεύτερη παράγραφο προβλέπεται η επέκταση της εφαρμογής της Σύμβασης σε παράκτιες περιοχές, όπως ορίζονται από κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος μέσα στο έδαφός του, ενώ στην τρίτη παράγραφο του ίδιου άρθρου προβλέπεται η δυνατότητα σε κάθε πρωτόκολλο να επεκτείνει τη γεωγραφική κάλυψη στην οποία εφαρμόζεται αυτό το συγκεκριμένο πρωτόκολλο.

Στο άρθρο 2 και ειδικότερα στο εδάφιο α) δίνεται ο ορισμός της θαλάσσιας ρύπανσης για τους σκοπούς της Σύμβασης ο οποίος έχει όπως παρακάτω:

(α) «Ρύπανση» σημαίνει την εισαγωγή από τον άνθρωπο, άμεσα ή έμμεσα, ουσιών ή ενέργειας στο θαλάσσιο περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένων των εκβολών ποταμών, η οποία έχει ως αποτέλεσμα, ή ενδέχεται να έχει ως αποτέλεσμα, την επέλευση τέτοιων επιβλαβών συνεπειών, όπως ζημία σε ζώντες πόρους και στη θαλάσσια ζωή, κινδύνους για την ανθρώπινη υγεία, παρακώλυση των θαλάσσιων δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένων των αλιευτικών και άλλων νομίμων χρήσεων της θάλασσας, υποβάθμιση της ποιότητας χρήσης των θαλάσσιων υδάτων και μείωση των τόπων αναψυχής.

(β) «Οργανισμός» σημαίνει την οντότητα που έχει οριστεί ως υπεύθυνη για την εκτέλεση γραμματειακών λειτουργιών σε εφαρμογή του άρθρου 17 της παρούσας Σύμβασης.»

Στην πρώτη παράγραφο του άρθρου 3 της Σύμβασης θεσπίζεται η υποχρέωση των κρατών – μερών να ενεργούν κατά την εφαρμογή της Σύμβασης και των Πρωτοκόλλων της σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο ενώ στην δεύτερη παράγραφο προβλέπεται η δυνατότητα των συμβαλλόμενων μερών να συνάπτουν διμερείς ή πολυμερείς συμφωνίες, συμπεριλαμβανομένων περιφερειακών ή υπο-περιφερειακών συμφωνιών, για την προαγωγή της βιώσιμης ανάπτυξης, την προστασία του περιβάλλοντος, τη συντήρηση και διατήρηση των φυσικών πόρων της Περιοχής της Μεσογείου Θαλάσσης, υπό τον όρο ότι τέτοιες συμφωνίες είναι συνεπείς με τη Σύμβαση και τα Πρωτόκολλά της και συμμορφώνονται με το Διεθνές Δίκαιο. Θεσπίζεται επίσης η υποχρέωση να γνωστοποιούνται αντίγραφα τέτοιων συμφωνιών στον Οργανισμό ενώ όπου αρμόζει, τα Συμβαλλόμενα Μέρη θα πρέπει να κάνουν χρήση των υφιστάμενων οργανισμών, συμφωνιών ή ρυθμίσεων στην Περιοχή της Μεσογείου Θαλάσσης.

Στην τρίτη παράγραφο γίνεται ρητή αναφορά στο ότι τίποτα στη Σύμβαση και στα Πρωτόκολλα αυτής δεν θα παραβιάζει τα δικαιώματα και τις θέσεις οποιουδήποτε κράτους αναφορικά με τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982.

Στην παράγραφο 4 προβλέπεται η υποχρέωση αλλά και δυνατότητα των συμβαλλόμενων μερών να αναλαμβάνουν ατομικά ή από κοινού πρωτοβουλίες συμβατές με το Διεθνές Δίκαιο μέσω των σχετικών διεθνών οργανισμών προκειμένου να ενθαρρύνουν την εφαρμογή των διατάξεων της Σύμβασης και των Πρωτοκόλλων της από όλα τα μη Κράτη-Μέρη ενώ στην παράγραφο 5 γίνεται αναφορά στην κυριαρχική ασυλία των πολεμικών πλοίων ή άλλων πλοίων που ανήκουν σε ένα Κράτος ή τελούν υπό την εκμετάλλευσή του ενώ ασχολούνται με κυβερνητική μη εμπορική υπηρεσία και προβλέπεται η υποχρέωση κάθε συμβαλλόμενου μέρους να διασφαλίζει ότι τα σκάφη και αεροσκάφη του, που δικαιούνται κυριαρχικής ασυλίας σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, θα ενεργούν με τρόπο σύμφωνο προς τη Σύμβαση.»

Με την παράγραφο 1 του άρθρου 4 θεσπίζεται η γενική υποχρέωση των συμβαλλόμενων μερών να λαμβάνουν ατομικά ή από κοινού όλα τα κατάλληλα μέτρα

σύμφωνα με τις διατάξεις της Σύμβασης και των Πρωτοκόλλων σε ισχύ, στα οποία είναι μέρη, για να προλαμβάνουν, να περιορίζουν, να καταπολεμούν και, στη μεγαλύτερη δυνατή έκταση, να εξαλείφουν τη ρύπανση της Περιοχής της Μεσογείου Θαλάσσης και να προστατεύουν και να βελτιώνουν το θαλάσσιο περιβάλλον σε αυτή την Περιοχή έτσι ώστε να συνεισφέρουν στη βιώσιμη ανάπτυξή της.

Επιπλέον, με την παράγραφο 2 του άρθρου 4 τα Συμβαλλόμενα Μέρη δεσμεύονται να λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα για την εφαρμογή του Μεσογειακού Σχεδίου Δράσης και, ευρύτερα, να επιδιώκουν την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων της Περιοχής της Μεσογείου Θαλάσσης ως ακέραιου μέρους της αναπτυξιακής διαδικασίας, ικανοποιώντας τις ανάγκες των σημερινών και των μελλοντικών γενεών με ορθόνομο τρόπο ενώ για το σκοπό της εφαρμογής των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης τα Συμβαλλόμενα Μέρη δεσμεύονται να λαμβάνουν πλήρως υπόψη τους τις συστάσεις της Μεσογειακής Επιτροπής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη που συστάθηκε στο πλαίσιο του Μεσογειακού Προγράμματος Δράσης.

Περαιτέρω, με την παράγραφο 3 του άρθρου 4 τα συμβαλλόμενα μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να εφαρμόζουν, σύμφωνα με τις δυνατότητές τους, σημαντικές αρχές που έχουν καθιερωθεί διεθνώς σε σχέση με την προστασία του περιβάλλοντος και ειδικότερα: α) την αρχή της προφύλαξης, δυνάμει της οποίας, όπου υπάρχουν απειλές σοβαρής ή μη αναστρέψιμης ζημίας, η έλλειψη πλήρους επιστημονικής βεβαιότητας δεν πρέπει να χρησιμοποιείται ως αιτία για την αναβολή λήψης αποτελεσματικών, σε σχέση με τις δαπάνες τους, μέτρων για την πρόληψη της περιβαλλοντικής υποβάθμισης, β) την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει», δυνάμει της οποίας οι δαπάνες των μέτρων πρόληψης, ελέγχου και μείωσης της ρύπανσης βαρύνουν τον ρυπαίνοντα, λαμβανομένου σοβαρά υπόψη του δημοσίου συμφέροντος, γ) να αναλαμβάνουν την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων για προτεινόμενες δραστηριότητες οι οποίες είναι πιθανόν να προκαλούν σημαντικές δυσμενείς επιπτώσεις στο θαλάσσιο περιβάλλον και υπόκεινται σε εξουσιοδότηση από τις αρμόδιες εθνικές αρχές, δ) να προάγουν τη συνεργασία μεταξύ των Κρατών και ανάμεσα σε Κράτη σε διαδικασίες εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που σχετίζονται με δραστηριότητες υπό τη δικαιοδοσία ή τον έλεγχό τους, οι οποίες είναι πιθανόν να έχουν σημαντικές δυσμενείς επιπτώσεις στο θαλάσσιο περιβάλλον άλλων Κρατών ή περιοχών πέραν των ορίων της εθνικής δικαιοδοσίας, με βάση την

κοινοποίηση, την ανταλλαγή πληροφοριών και τις διαβουλεύσεις και τέλος δεσμεύονται να προάγουν την ολοκληρωμένη διαχείριση των παράκτιων ζωνών, λαμβάνοντας υπόψη την προστασία περιοχών με οικολογικό ενδιαφέρον και ενδιαφέρον τοπίου και την ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων.

Στην παράγραφο 4 θεσπίζεται η γενική υποχρέωση των κρατών – μερών τα οποία θα πρέπει κατά την εφαρμογή της Σύμβασης να υιοθετούν προγράμματα και μέτρα που περιέχουν, όπου αρμόζει, χρονικά όρια για την ολοκλήρωσή τους και να χρησιμοποιούν τις βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές και τις βέλτιστες περιβαλλοντικές πρακτικές αλλά και να προάγουν την εφαρμογή, πρόσβαση και μεταφορά περιβαλλοντικά ορθής τεχνολογίας, συμπεριλαμβανομένων τεχνολογιών καθαρής παραγωγής, λαμβάνοντας υπόψη τις κοινωνικές, οικονομικές και τεχνολογικές συνθήκες.

Με την παράγραφο 5 τα συμβαλλόμενα μέρη δεσμεύονται να συνεργάζονται για τη διατύπωση και υιοθέτηση Πρωτοκόλλων, που θα καθορίζουν συμφωνημένα μέτρα, διαδικασίες και πρότυπα για την εφαρμογή της Σύμβασης ενώ με την παράγραφο 6 δεσμεύονται ευρύτερα να προάγουν, στο πλαίσιο των διεθνών οντοτήτων που θεωρούνται αρμόδιες από αυτά, μέτρα που αφορούν στην εφαρμογή προγραμμάτων βιώσιμης ανάπτυξης, στην προστασία, συντήρηση και αποκατάσταση του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων της Περιοχής της Μεσογείου Θαλάσσης.

Το άρθρο 8 της Σύμβασης αναφέρεται ειδικότερα στη ρύπανση από χερσαίες πηγές και υποχρεώνει τα συμβαλλόμενα μέρη να λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να προλαμβάνουν, να μειώνουν, να καταπολεμούν και, στη μεγαλύτερη δυνατή έκταση, να εξαλείφουν τη ρύπανση της περιοχής της Μεσογείου Θαλάσσης αλλά και να καταρτίζουν και να εφαρμόζουν σχέδια για τη μείωση και τη σταδιακή εξάλειψη ουσιών προερχόμενων από χερσαίες πηγές, οι οποίες είναι τοξικές, ανθεκτικές και επιρρεπείς σε βιοσυσσώρευση. Ειδικότερα τα μέτρα αυτά θα πρέπει να εφαρμόζονται στη ρύπανση από χερσαίες πηγές που προέρχεται από τα εδάφη των Μερών και καταλήγει στη θάλασσα τόσο άμεσα από εκροές που εκβάλλουν απευθείας στη θάλασσα ή μέσω παράκτιας διάθεσης τόσο έμμεσα μέσω ποταμών, διαύλων ή άλλων υδάτινων ρευμάτων, συμπεριλαμβανομένων των υπογείων υδάτινων ρευμάτων ή μέσω επιφανειακών απορροών καθώς και σε ρύπανση από χερσαίες πηγές που μεταφέρεται μέσω της ατμόσφαιρας.

Το άρθρο 10 αναφέρεται στη διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας και υποχρεώνει τα Συμβαλλόμενα Μέρη να λαμβάνουν, ατομικά ή από κοινού, όλα τα κατάλληλα μέτρα για να προστατεύουν και να διατηρούν τη βιολογική ποικιλότητα, τα σπάνια ή ευαίσθητα οικοσυστήματα, καθώς επίσης και είδη άγριας χλωρίδας και πανίδας τα οποία είναι σπάνια, ελαττούμενα, απειλούμενα ή υπό εξαφάνιση και τους οικοτόπους τους, στην περιοχή στην οποία εφαρμόζεται η παρούσα Σύμβαση.

Το άρθρο 11 ασχολείται με τη ρύπανση που προέρχεται από διασυνοριακές μετακινήσεις επικίνδυνων αποβλήτων και τη διάθεσή τους και υποχρεώνει τα Συμβαλλόμενα Μέρη να λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να προλαμβάνουν, να καταπολεμούν και, στη μεγαλύτερη δυνατή έκταση, να εξαλείφουν τη ρύπανση του περιβάλλοντος, η οποία μπορεί να προκαλείται από διασυνοριακές μετακινήσεις και διάθεση επικίνδυνων αποβλήτων, και να μειώνουν στο ελάχιστο, και εάν είναι δυνατό να εξαλείφουν, τέτοιες διασυνοριακές μετακινήσεις.

Το άρθρο 12 θεσπίζει την υποχρέωση παρακολούθησης της ρύπανσης στην περιοχή της Μεσογείου Θάλασσης και υποχρεώνει τα συμβαλλόμενα μέρη να επιχειρούν να εγκαθιστούν, σε στενή συνεργασία με τις διεθνείς οντότητες που θεωρούν αρμόδιες, συμπληρωματικά ή κοινά προγράμματα, συμπεριλαμβανομένων προγραμμάτων σε διμερή ή πολυμερή επίπεδα, για την παρακολούθηση της ρύπανσης στην Περιοχή της Μεσογείου Θάλασσης και να επιχειρούν να εγκαθιστούν σύστημα παρακολούθησης της ρύπανσης για την Περιοχή αυτή.

2. Για το σκοπό αυτό, τα Συμβαλλόμενα Μέρη θα ορίζουν τις υπεύθυνες αρμόδιες αρχές για την παρακολούθηση της ρύπανσης εντός των περιοχών της εθνικής τους δικαιοδοσίας, και θα συμμετέχουν, όσο είναι εφικτό, σε διεθνείς διευθετήσεις για την παρακολούθηση της ρύπανσης σε περιοχές εκτός εθνικής δικαιοδοσίας.

3. Τα Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν να συνεργάζονται για τη διατύπωση, υιοθέτηση και εφαρμογή εκείνων των Παραρτημάτων στην παρούσα Σύμβαση που μπορεί να απαιτούνται για τον καθορισμό κοινών διαδικασιών και προτύπων για την παρακολούθηση της ρύπανσης.

Το Άρθρο 13 προβλέπει την επιστημονική και τεχνολογική συνεργασία μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών καθώς τα συμβαλλόμενα μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να συνεργάζονται απευθείας, ή, όταν αρμόζει, μέσω των αρμόδιων

περιφερειακών ή διεθνών οργανισμών, στα πεδία της επιστήμης και της τεχνολογίας και να ανταλλάσσουν δεδομένα καθώς επίσης και άλλη επιστημονική πληροφορία για το σκοπό της Σύμβασης.

Τα Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν επίσης την υποχρέωση να προάγουν την έρευνα, την πρόσβαση και τη μεταφορά της περιβαλλοντικά ορθής τεχνολογίας, συμπεριλαμβανομένων των τεχνολογιών καθαρής παραγωγής, και να συνεργάζονται για τη διατύπωση, την εγκατάσταση και την εφαρμογή διαδικασιών καθαρής παραγωγής.

Το Άρθρο 14 υποχρεώνει τα κράτη να υιοθετούν περιβαλλοντική νομοθεσία που να είναι εναρμονισμένη με τη Σύμβαση και τα Πρωτόκολλά της και ειδικότερα να υιοθετούν νομοθεσία που να εφαρμόζει τη Σύμβαση και τα Πρωτόκολλα.

Το Άρθρο 15 αναφέρεται στην ανάγκη πληροφόρησης του κοινού και την διευκόλυνση της συμμετοχής του στα θέματα προστασίας του περιβάλλοντος της Μεσογείου υποχρεώνοντας τα συμβαλλόμενα μέρη να διασφαλίζουν ότι οι αρμόδιες αρχές τους θα παρέχουν στο κοινό κατάλληλη πρόσβαση στην πληροφόρηση σχετικά με την κατάσταση του περιβάλλοντος στο πεδίο της εφαρμογής της Σύμβασης και των Πρωτοκόλλων, σχετικά με δραστηριότητες ή μέτρα που την επηρεάζουν ή ενδέχεται να την επηρεάζουν δυσμενώς και σχετικά με δραστηριότητες που διεξάγονται ή μέτρα που λαμβάνονται σύμφωνα με τη Σύμβαση και τα Πρωτόκολλα.

Επιπλέον, τα συμβαλλόμενα μέρη θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι παρέχεται η ευκαιρία στο κοινό να συμμετέχει σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων σχετικές με το πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης και των Πρωτοκόλλων, όπου αρμόζει.

Το άρθρο 16 υποχρεώνει τα συμβαλλόμενα μέρη να συνεργάζονται για τη διαμόρφωση και υιοθέτηση κατάλληλων κανόνων και διαδικασιών για τον προσδιορισμό της ευθύνης και της αποζημίωσης για ζημιά που προκύπτει από ρύπανση του θαλάσσιου περιβάλλοντος στην Περιοχή της Μεσογείου Θαλάσσης.

Με το άρθρο 17 τα συμβαλλόμενα μέρη ορίζουν το Πρόγραμμα Περιβάλλοντος των Ηνωμένων Εθνών (UNEP) ως υπεύθυνο για να επιτελέσει τις γραμματειακές λειτουργίες για την εφαρμογή της Σύμβασης. Πιο συγκεκριμένα το Πρόγραμμα

Περιβάλλοντος των Ηνωμένων Εθνών (UNEP) έχει την αρμοδιότητα να συγκαλεί και να προετοιμάζει τις συνόδους των Συμβαλλομένων Μερών και τις συνδιασκέψεις που προβλέπονται στα άρθρα 18, 21 και 22, να διαβιβάζει στα Συμβαλλόμενα Μέρη κοινοποιήσεις, εκθέσεις και άλλες πληροφορίες που λαμβάνει σύμφωνα με τα άρθρα 3,9 και 26, να παραλαμβάνει, να εξετάζει και να απαντά σε ερωτήματα και πληροφορίες από τα Συμβαλλόμενα Μέρη, να παραλαμβάνει, να εξετάζει και να απαντά σε ερωτήματα και πληροφορίες από μη-κυβερνητικούς οργανισμούς και από το κοινό, όταν σχετίζονται με θέματα κοινού συμφέροντος ή με δραστηριότητες που διεξάγονται σε περιφερειακό επίπεδο.

Επιπλέον, έχει την αρμοδιότητα να εκτελεί τις λειτουργίες που ανατίθενται σε αυτό από τα Πρωτόκολλα της Σύμβασης και να δίδει τακτικές εκθέσεις στα Συμβαλλόμενα Μέρη σχετικά με την εφαρμογή της Σύμβασης και των Πρωτοκόλλων.

Το άρθρο 21 προβλέπει τη δυνατότητα υιοθέτησης από τα Συμβαλλόμενα Μέρη πρόσθετων πρωτοκόλλων για τον καθορισμό συμφωνημένων μέτρων, διαδικασιών και προτύπων για την εφαρμογή της Σύμβασης. Τα πρόσθετα αυτά πρωτόκολλα μπορούν να υιοθετούνται σε διπλωματική συνδιάσκεψη που θα συγκαλείται από τον Οργανισμό κατόπιν αιτήματος των δύο τρίτων των Συμβαλλομένων Μερών.

Με το άρθρο 26 θεσπίζεται η υποχρέωση των κρατών μελών να υποβάλουν εκθέσεις σχετικά με τα μέτρα που έλαβαν και την αποτελεσματικότητά τους. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό τα Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να διαβιβάζουν στον Οργανισμό εκθέσεις σχετικά με τα νομικά, διοικητικά ή άλλα μέτρα που ελήφθησαν από αυτά για την εφαρμογή της Σύμβασης, των Πρωτοκόλλων και των συστάσεων που υιοθετήθηκαν από τις Συνόδους τους, την αποτελεσματικότητα των μέτρων αυτών και τα προβλήματα που αντιμετώπισαν κατά την εφαρμογή τους.

Με το άρθρο 27 προβλέπεται ότι οι Σύνοδοι των Συμβαλλομένων Μερών, με βάση τις περιοδικές εκθέσεις που αναφέρονται στο άρθρο 26 και κάθε άλλη έκθεση που υποβάλλεται από τα Συμβαλλόμενα Μέρη, θα εκτιμούν τη συμμόρφωση με τη Σύμβαση και τα Πρωτόκολλα καθώς επίσης και με τα μέτρα και τις συστάσεις. Θα συνιστούν, όπου αρμόζει, τα απαραίτητα βήματα ώστε να επέρχεται πλήρης συμμόρφωση με τη Σύμβαση και τα Πρωτόκολλα και να προάγεται η εφαρμογή των αποφάσεων και των συστάσεων.

Ιδιαίτερη σημασία στο πλαίσιο της Σύμβασης έχει η διαδικασία επίλυσης διαφορών η οποία προβλέπεται στο άρθρο 28. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό, σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ Συμβαλλομένων Μερών ως προς την ερμηνεία ή την εφαρμογή της Σύμβασης ή των Πρωτοκόλλων της, αυτά θα επιζητούν τη διευθέτηση της διαφοράς μέσω διαπραγμάτευσης ή άλλων ειρηνικών μέσων της επιλογής τους.

Προβλέπεται επίσης η προσφυγή σε διαιτησία στην περίπτωση που τα ενδιαφερόμενα Μέρη δεν μπορούν να διευθετήσουν τη διαφορά τους μέσω διαπραγμάτευσης. Τα Συμβαλλόμενα Μέρη μπορούν, ανά πάσα στιγμή, να δηλώνουν ότι αναγνωρίζουν ως υποχρεωτική *ipso facto* και χωρίς ειδική συμφωνία, σε σχέση με οποιοδήποτε άλλο Μέρος αποδεχόμενο την ίδια υποχρέωση, την εφαρμογή της διαδικασίας διαιτησίας σύμφωνα με τις διατάξεις του παραρτήματος Α της Σύμβασης.

Τέλος, στο άρθρο 29 ρυθμίζεται η σχέση μεταξύ της Σύμβασης και των Πρωτοκόλλων. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό κανένα κράτος δεν μπορεί να καθίσταται Συμβαλλόμενο Μέρος στην Σύμβαση εάν δεν καθίσταται συγχρόνως Συμβαλλόμενο Μέρος σε ένα τουλάχιστον από τα Πρωτόκολλα. Κανένα επίσης κράτος δεν μπορεί να καθίσταται Συμβαλλόμενο Μέρος σε ένα Πρωτόκολλο εάν δεν είναι ήδη, ή δεν καθίσταται συγχρόνως, Συμβαλλόμενο Μέρος στη Σύμβαση.

Σε σχέση με τα Πρωτόκολλα της Σύμβασης η παράγραφος 2 του άρθρου 29 ορίζει ότι κάθε Πρωτόκολλο θα είναι δεσμευτικό μόνο για τα Συμβαλλόμενα Μέρη στο εν λόγω Πρωτόκολλο ενώ οι αποφάσεις που αφορούν σε οποιοδήποτε Πρωτόκολλο σε εφαρμογή των άρθρων 18, 22 και 23 της Σύμβασης θα λαμβάνονται μόνον από τα Μέρη στο σχετικό Πρωτόκολλο.

4.2 Το Πρωτόκολλο για την προστασία της Μεσογείου από χερσαίες πηγές και δραστηριότητες

Το «Πρωτόκολλο για την Προστασία της Μεσογείου Θαλάσσης από τη Ρύπανση από Χερσαίες Πηγές», υιοθετήθηκε στις 17 Μαΐου 1980 από την Ad Hoc Συνδιάσκεψη των Πληρεξουσίων των Παράκτιων Κρατών της Περιοχής της Μεσογείου για την

Προστασία της Μεσογείου Θαλάσσης από τη Ρύπανση από Χερσαίες Πηγές, που έγινε στην Αθήνα και τέθηκε σε ισχύ στις 17 Ιουνίου 1983⁷¹.

Το αρχικό Πρωτόκολλο αναθεωρήθηκε στις 7 Μαρτίου 1996, με εκτεταμένες και ουσιαστικές τροποποιήσεις που υιοθετήθηκαν από την Ad Hoc Συνδιάσκεψη των Πληρεξουσίων των Συμβαλλόμενων Μερών που έλαβε χώρα στις Συρακούσες στις 6 και 7 Μαρτίου 1996 (UNEP (OCA)/MED IG.7/4). Το αναθεωρημένο Πρωτόκολλο, που τιτλοφορείται πλέον ως «Πρωτόκολλο για την Προστασία της Μεσογείου Θαλάσσης από τη Ρύπανση από Χερσαίες Πηγές και Δραστηριότητες» τέθηκε σε ισχύ στις 11 Μαΐου 2008 μετά και την έγγραφη γνωστοποίηση στον Θεματοφύλακα της δέκατης έκτης αποδοχής σύμφωνα με το Άρθρο 22(4) της Σύμβασης της Βαρκελώνης.

Το αναθεωρημένο Πρωτόκολλο ισχύει έως και σήμερα για τις σχέσεις μεταξύ των δεκαεπτά Συμβαλλόμενων Μερών του συστήματος της Σύμβασης της Βαρκελώνης που το έχουν αποδεχθεί (Αλβανία 2001, Γαλλία 2001, Ελλάδα 2003, Ευρωπαϊκή Ένωση 1999, Ιταλία 1999, Ισπανία 1999, Ισραήλ 2009, Κροατία 2006, Κύπρος 2001, Μάλτα 1999, Μαρόκο 1996, Μονακό 1996, Μαυροβούνιο 2007, Σλοβενία 2003, Συρία 2008, Τυνησία 1998 και Τουρκία 2002). Αναφορικά με τα υπόλοιπα 5 Συμβαλλόμενα Μέρη του συστήματος της Σύμβασης της Βαρκελώνης (Αλγερία, Αίγυπτο, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Λίβανο και Λιβύη), καθώς και για τις σχέσεις τους προς τα παραπάνω δεκαεπτά Συμβαλλόμενα Μέρη του Αναθεωρημένου Πρωτοκόλλου, ισχύει και εφαρμόζεται το αρχικό Πρωτόκολλο για τις Χερσαίες Πηγές, του 1980, σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (Άρθρα 40(4)(5) και 30(4)(β))⁷².

Όπως προκύπτει από το προοίμιό του, το Πρωτόκολλο υιοθετήθηκε από τα συμβαλλόμενα Μέρη της Σύμβασης της Βαρκελώνης για την Προστασία της Μεσογείου Θαλάσσης από τη Ρύπανση σε εφαρμογή του άρθρου 4 παράγραφος 2 και των άρθρων 8 και 21 της Σύμβασης, λαμβάνοντας υπόψη τις αυξανόμενες περιβαλλοντικές πιέσεις που προέρχονται από ανθρώπινες δραστηριότητες στην περιοχή της Μεσογείου Θαλάσσης, ιδιαίτερα στα πεδία της βιομηχανοποίησης και

---

⁷¹ Με την προσχώρηση της Αλβανίας στις 30/5/1990, όλα τα τότε 18 Μεσογειακά Κράτη και η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα έγιναν Συμβαλλόμενα Μέρη στο Πρωτόκολλο.

⁷² Ραυτόπουλος, Ευάγγελος, 2015. *Το νέο καθεστώς της Σύμβασης της Βαρκελώνης για την προστασία του περιβάλλοντος της Μεσογείου*, οπ. π. σ.151.

αστικοποίησης, καθώς και από την εποχιακή αύξηση του παράκτιου πληθυσμού που οφείλεται στον τουρισμό,

Τα συμβαλλόμενα μέρη έλαβαν επίσης υπόψη τον κίνδυνο που θέτει στο θαλάσσιο περιβάλλον, τους ζώντες πόρους και στην ανθρώπινη υγεία, η ρύπανση από χερσαίες πηγές και δραστηριότητες, καθώς και τα σοβαρά προβλήματα που προκαλούνται εξ αυτής σε πολλά παράκτια ύδατα και εκβολές ποταμών της Μεσογείου Θαλάσσης, κυρίως λόγω της απελευθέρωσης ανεπεξέργαστων, ανεπαρκώς επεξεργασμένων ή ακατάλληλα διατιθέμενων αστικών ή βιομηχανικών απορρίψεων που περιέχουν ουσίες τοξικές, ανθεκτικές και επιρρεπείς σε βιοσυσσώρευση.

Σημαντική αναφορά γίνεται επίσης στο προοίμιο του Πρωτοκόλλου στην εφαρμογή της *«αρχής της προφύλαξης»* και της αρχής *«ο ρυπαίνων πληρώνει»*, στην *«εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων»* και στις *«βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές»* και τις *«βέλτιστες περιβαλλοντικές πρακτικές»*, συμπεριλαμβανομένων των καθαρών τεχνολογιών παραγωγής, όπως προβλέπεται στο άρθρο 4 της Σύμβασης,

Στη συνέχεια λαμβάνεται υπόψη η διαφορά στα επίπεδα ανάπτυξης μεταξύ των παράκτιων Κρατών καθώς και οι οικονομικές και κοινωνικές επιταγές των αναπτυσσόμενων χωρών και στην ανάγκη λήψης σε στενή συνεργασία, των απαραίτητων μέτρων για την προστασία της Μεσογείου Θαλάσσης από τη ρύπανση από χερσαίες πηγές και δραστηριότητες,

Τέλος, γίνεται ρητή αναφορά στο Παγκόσμιο Πρόγραμμα Δράσης για την Προστασία του Θαλάσσιου Περιβάλλοντος από Χερσαίες Δραστηριότητες, που υιοθετήθηκε στην Ουάσιγκτον των ΗΠΑ στις 3 Νοεμβρίου 1995,

Σύμφωνα με το άρθρο 1 του πρωτοκόλλου τα Συμβαλλόμενα Μέρη υποχρεώνονται να λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για την πρόληψη, μείωση, καταπολέμηση και εξάλειψη στη μεγαλύτερη δυνατή έκταση της ρύπανσης της Περιοχής της Μεσογείου Θαλάσσης που προκαλείται από απορρίψεις προερχόμενες από ποταμούς, παράκτιες εγκαταστάσεις ή από άλλες εκροές, ή προέρχεται από οποιοσδήποτε άλλες χερσαίες πηγές και δραστηριότητες εντός των εδαφών τους, δίνοντας προτεραιότητα στη σταδιακή εξάλειψη των εισροών ουσιών που είναι τοξικές, ανθεκτικές και επιρρεπείς σε βιοσυσσώρευση.

Στο δεύτερο άρθρο του Πρωτοκόλλου δίνονται οι ορισμοί των σημαντικότερων εννοιών για την εφαρμογή των σκοπών του όπου ορίζονται οι έννοιες της «Σύμβασης» ως τη Σύμβαση για την Προστασία της Μεσογείου Θαλάσσης από τη Ρύπανση, που υιοθετήθηκε στη Βαρκελώνη στις 16 Φεβρουαρίου 1976 και τροποποιήθηκε στις 10 Ιουνίου 1995 η έννοια του «Οργανισμού» ως την οντότητα που αναφέρεται στο άρθρο 17 της Σύμβασης, ορίζεται η έννοια του «Ορίου των Γλυκών Υδάτων» ως το μέρος των υδάτινων ροών όπου, κατά την άμπωτη και σε περίοδο χαμηλής ροής των γλυκών υδάτων, η αλμυρότητα αυξάνεται αισθητά λόγω της παρουσίας θαλάσσιου ύδατος και τέλος η έννοια της «Υδρολογικής Λεκάνης» ως την περιοχή που περικλείεται από τους υδροκρίτες που βρίσκονται εντός των εδαφών των Συμβαλλομένων Μέρων, τα ύδατα της οποίας αποστραγγίζονται προς την Περιοχή της Μεσογείου Θαλάσσης, όπως αυτή ορίζεται στο άρθρο 1 της Σύμβασης.

Αναφορικά με την περιοχή εφαρμογής του Πρωτοκόλλου το άρθρο 3 ορίζει ότι αυτή περιλαμβάνει την περιοχή της Μεσογείου Θαλάσσης, όπως ορίζεται στο άρθρο 1 της Σύμβασης, την υδρολογική λεκάνη της περιοχής της Μεσογείου Θαλάσσης, τα ύδατα που βρίσκονται προς το εσωτερικό των γραμμών βάσεως από τις οποίες μετράται το πλάτος των χωρικών υδάτων, τα οποία εκτείνονται, στην περίπτωση των υδάτινων ροών, μέχρι του ορίου των γλυκών υδάτων, τα υφάλμυρα ύδατα, παράκτια αλμυρά ύδατα που συμπεριλαμβάνουν έλη και παράκτιες λιμνοθάλασσες, καθώς και τα υπόγεια ύδατα που επικοινωνούν με τη Μεσόγειο Θάλασσα.

Στο άρθρο 4 ορίζεται το πεδίο εφαρμογής του πρωτοκόλλου. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό το Πρωτόκολλο εφαρμόζεται σε απορρίψεις που προέρχονται από χερσαίες σημειακές και μη σημειακές πηγές και δραστηριότητες εντός του εδάφους των Συμβαλλόμενων Μερών και που μπορεί να επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα την Περιοχή της Μεσογείου Θαλάσσης. Οι απορρίψεις αυτές θα περιλαμβάνουν εκείνες που καταλήγουν στην περιοχή της Μεσογείου, όπως αυτή ορίζεται στο άρθρο 3(α) (γ) και (δ) του Πρωτοκόλλου, μέσω παράκτιων διαθέσεων, ποταμών, εκβολών, καναλιών ή άλλων υδάτινων ροών, συμπεριλαμβανομένης της ροής των υπογείων υδάτων ή μέσω επιφανειακής απορροής, καθώς και μέσω υποθαλάσσιας διάθεσης με πρόσβαση από την ξηρά.

Το Πρωτόκολλο εφαρμόζεται επίσης σε εισροές ρυπαντικών ουσιών που μεταφέρονται μέσω της ατμόσφαιρας στην Περιοχή της Μεσογείου Θαλάσσης από

χερσαίες πηγές ή δραστηριότητες εντός του εδάφους των Συμβαλλόμενων Μερών και υπό τους όρους που ορίζονται στο Παράρτημα ΙΙΙ του Πρωτοκόλλου καθώς και σε ρυπαίνουσες εκροές από μόνιμες, τεχνητές, υπεράκτιες εγκαταστάσεις που ευρίσκονται στη δικαιοδοσία ενός Μέρους και οι οποίες εξυπηρετούν σκοπούς άλλους από την εξερεύνηση και εκμετάλλευση ορυκτών πόρων της υφαλοκρηπίδας, του θαλάσσιου βυθού και υπεδάφους του.

Στην παράγραφο 3 του άρθρου 4 προβλέπεται η υποχρέωση και η δυνατότητα των Κρατών – Μερών να προσκαλούν τα Κράτη, τα οποία δεν είναι μέρη στο Πρωτόκολλο και εντός του εδάφους των οποίων περιλαμβάνονται τμήματα της υδρολογικής λεκάνης της Περιοχής της Μεσογείου, να συνεργάζονται στην εφαρμογή του Πρωτοκόλλου.

Με το άρθρο 5 θεσπίζονται γενικές υποχρεώσεις σύμφωνα με τις οποίες τα Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να εξαλείψουν τη ρύπανση που προέρχεται από χερσαίες πηγές και δραστηριότητες, και ιδιαίτερα να εξαλείψουν σταδιακά την εισροή των ουσιών που είναι τοξικές, ανθεκτικές και επιρρεπείς σε βιοσυσσώρευση, και που καταγράφονται στο Παράρτημα Ι του Πρωτοκόλλου. Για τον σκοπό αυτό, τα Μέρη υποχρεούνται να επεξεργάζονται και να εφαρμόζουν, ατομικά ή από κοινού, όπως αρμόζει, εθνικά και περιφερειακά σχέδια δράσης και προγράμματα που θα περιέχουν μέτρα και χρονοδιαγράμματα για την εφαρμογή τους. Οι προτεραιότητες και τα χρονοδιαγράμματα για την εφαρμογή των σχεδίων δράσης, προγραμμάτων και μέτρων θα υιοθετούνται από τα Μέρη, λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία που εκτίθενται στο Παράρτημα Ι και θα αναθεωρούνται περιοδικά.

Κατά την υιοθέτηση σχεδίων δράσης, προγραμμάτων και μέτρων, τα Μέρη θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη, είτε ατομικά είτε από κοινού, τις βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές και τις βέλτιστες περιβαλλοντικές πρακτικές συμπεριλαμβανομένων των καθαρών τεχνολογιών παραγωγής, λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια που τίθενται στο Παράρτημα ΙV του Πρωτοκόλλου.

Τέλος σύμφωνα με την παράγραφο 5 του άρθρου 5 τα Μέρη θα πρέπει να λαμβάνουν προληπτικά μέτρα για τη μείωση στο ελάχιστο του κινδύνου ρύπανσης που προκαλείται από ατυχήματα.

Στο άρθρο 6 θεσπίζεται ένα σύστημα εξουσιοδότησης ή ρύθμισης σύμφωνα με το οποίο οι απορρίψεις από σημειακές πηγές στην περιοχή του Πρωτοκόλλου, καθώς και οι εκροές σε υδάτινους αποδέκτες ή οι εκπομπές στην ατμόσφαιρα που καταλήγουν στην περιοχή της Μεσογείου, όπως αυτή ορίζεται στο άρθρο 3(α), (γ) και (δ) του Πρωτοκόλλου, και μπορεί να έχουν επίδραση σε αυτήν, θα υπόκεινται αυστηρά σε εξουσιοδότηση ή ρύθμιση από τις αρμόδιες αρχές των Μερών, λαμβάνοντας δεόντως υπόψη τις διατάξεις του Πρωτοκόλλου και του Παραρτήματος II αυτού, καθώς και τις σχετικές αποφάσεις ή συστάσεις των Συνόδων των Συμβαλλομένων Μερών.

Για το σκοπό αυτό, τα Μέρη θα πρέπει να συστήσουν συστήματα επιθεώρησης από τις αρμόδιες αρχές τους για να εκτιμούν τη συμμόρφωση προς τις εξουσιοδοτήσεις και τις ρυθμίσεις καθώς και να καθιερώνουν κατάλληλες κυρώσεις για την περίπτωση μη συμμόρφωσης προς τις εξουσιοδοτήσεις και τις ρυθμίσεις και να διασφαλίζουν την εφαρμογή τους.

Στο άρθρο 7 προβλέπεται η θέσπιση κοινών κατευθυντήριων γραμμών, προτύπων και κριτηρίων. Σύμφωνα με αυτό, τα Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να διατυπώνουν και να υιοθετούν προοδευτικά, σε συνεργασία με τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς, κοινές κατευθυντήριες γραμμές, και, όπως αρμόζει, κοινά πρότυπα ή κριτήρια που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα: (α) το μήκος, το βάθος και τη θέση των αγωγών για παράκτιες εκροές, λαμβάνοντας υπόψη, ιδιαίτερα, τις μεθόδους που χρησιμοποιούνται για την προεπεξεργασία των λυμάτων (β) τις ειδικές προδιαγραφές για τα λύματα που απαιτούν χωριστή επεξεργασία (γ) την ποιότητα των θαλάσσιων υδάτων που χρησιμοποιούνται για ειδικούς σκοπούς και είναι απαραίτητη για την προστασία της ανθρώπινης υγείας, των ζώντων πόρων και των οικοσυστημάτων (δ) τον έλεγχο και την προοδευτική αντικατάσταση προϊόντων, εγκαταστάσεων και βιομηχανικών και άλλων διαδικασιών που προκαλούν σημαντική ρύπανση του θαλάσσιου περιβάλλοντος (ε) τις ειδικές προδιαγραφές που αφορούν στις ποσότητες των ουσιών που απορρίπτονται (οι οποίες καταγράφονται στο Παράρτημα I), στη συγκέντρωσή τους στα λύματα και στις μεθόδους απόρριψής τους.

Στο άρθρο 8 θεσπίζεται ένα σύστημα παρακολούθησης της ρύπανσης και της αποτελεσματικότητας των μέτρων και των σχεδίων δράσης για την προστασία του περιβάλλοντος της Μεσογείου. Ειδικότερα ορίζεται ότι μέσα στο πλαίσιο των διατάξεων και των προγραμμάτων παρακολούθησης που προβλέπονται στο άρθρο 12

της Σύμβασης και, εφόσον είναι απαραίτητο, σε συνεργασία με τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς, τα Μέρη θα διεξάγουν την νωρίτερη δυνατή ημερομηνία δραστηριότητες παρακολούθησης και θα παρέχουν στο κοινό πρόσβαση στα ευρήματα, με σκοπό: (α) να εκτιμούν συστηματικά, στο μέτρο του δυνατού, τα επίπεδα ρύπανσης κατά μήκος των ακτών τους, ιδιαίτερα σε σχέση με τους τομείς δραστηριότητας και τις κατηγορίες ουσιών που καταγράφονται στο Παράρτημα I, και να παρέχουν περιοδικά πληροφορίες αναφορικά με αυτά και (β) να αξιολογούν την αποτελεσματικότητα των σχεδίων δράσης, των προγραμμάτων και των μέτρων που εφαρμόζονται με βάση το παρόν Πρωτόκολλο για την εξάλειψη, στην πληρέστερη δυνατή έκταση, της ρύπανσης του θαλασσίου περιβάλλοντος.

Στο άρθρο 9 προβλέπεται η συνεργασία μεταξύ των μερών σε επιστημονικό και τεχνικό επίπεδο σύμφωνα με το άρθρο 13 της Σύμβασης. Ειδικότερα προβλέπεται ότι τα Μέρη θα συνεργάζονται σε επιστημονικά και τεχνολογικά πεδία σχετικά με τη ρύπανση από χερσαίες πηγές και δραστηριότητες, ιδιαίτερα στην έρευνα σχετικά με την εισροή ρυπαντών, τις διόδους μεταφοράς τους και τις επιπτώσεις τους, και με την ανάπτυξη νέων μεθόδων για την επεξεργασία, μείωση ή εξάλειψή τους, καθώς και με την ανάπτυξη καθαρών διαδικασιών παραγωγής για το λόγο αυτό. Προς το σκοπό αυτό, τα Μέρη θα προσπαθούν ιδιαίτερα: (α) να ανταλλάσσουν επιστημονικές και τεχνικές πληροφορίες, (β) να συντονίζουν τα ερευνητικά τους προγράμματα, (γ) να προάγουν την πρόσβαση στην περιβαλλοντικά ορθή τεχνολογία, καθώς και τη μεταφορά της, συμπεριλαμβανομένης της καθαρής τεχνολογίας παραγωγής.

Στο άρθρο 10 προβλέπεται η παροχή τεχνικής βοήθειας μεταξύ των κρατών-μερών. Πιο συγκεκριμένα τα Μέρη υποχρεούνται να συνεργάζονται, άμεσα ή με τη βοήθεια αρμόδιων περιφερειακών ή άλλων διεθνών οργανισμών, διμερώς ή πολυμερώς, με σκοπό τη διατύπωση και την, κατά το δυνατόν, εφαρμογή προγραμμάτων βοήθειας προς τις αναπτυσσόμενες χώρες, ιδίως στα πεδία της επιστήμης, της εκπαίδευσης και της τεχνολογίας, με σκοπό την πρόληψη, τη μείωση ή, όπως αρμόζει, τη σταδιακή εξάλειψη της εισροής ρύπων από χερσαίες πηγές και δραστηριότητες και των επιβλαβών επιπτώσεών τους στο θαλάσσιο περιβάλλον.

Στην παράγραφο 2 του άρθρου 10 προβλέπεται η δυνατότητα παροχής τεχνικής βοήθειας προς τις αναπτυσσόμενες χώρες η οποία θα μπορούσε να περιλαμβάνει, ιδίως, την εκπαίδευση επιστημονικού και τεχνικού προσωπικού, καθώς και την απόκτηση,

χρησιμοποίηση και παραγωγή από αυτές τις χώρες του κατάλληλου εξοπλισμού και, όπως αρμόζει, καθαρών τεχνολογιών παραγωγής με συμφέροντες όρους που θα συμφωνηθούν μεταξύ των ενδιαφερόμενων Μερών.

Το άρθρο 11 ρυθμίζει το θέμα της συνεργασίας των μερών για την αντιμετώπιση της διασυνοριακής ρύπανσης. Πιο συγκεκριμένα προβλέπει ότι εάν οι απορρίψεις από υδάτινη ροή που ρέει διαμέσου του εδάφους δύο ή περισσότερων Μερών ή σχηματίζει σύνορο μεταξύ αυτών είναι πιθανόν να προκαλέσουν ρύπανση του θαλάσσιου περιβάλλοντος της Περιοχής του Πρωτοκόλλου, τα εν λόγω Μέρη, τηρώντας τις διατάξεις του Πρωτοκόλλου, στο μέτρο που αφορά το καθένα από αυτά, καλούνται να συνεργάζονται με σκοπό να διασφαλίζουν την πλήρη εφαρμογή του. Προβλέπεται επίσης ότι ένα Μέρος δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνο για ρύπανση που προέρχεται από το έδαφος μη συμβαλλόμενου Κράτους. Όμως, το εν λόγω Μέρος θα προσπαθεί να συνεργάζεται με το εν λόγω Κράτος έτσι ώστε να καταστήσει δυνατή την πλήρη εφαρμογή του Πρωτοκόλλου.

Σημαντική είναι η πρόβλεψη του άρθρου 12 για τη διαδικασία επίλυσης διαφορών μεταξύ των κρατών μερών. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό όταν η ρύπανση από χερσαίες πηγές που προέρχεται από το έδαφος ενός Μέρους είναι πιθανόν να παραβλάψει άμεσα τα συμφέροντα ενός ή περισσότερων άλλων Μερών, τα ενδιαφερόμενα Μέρη θα αναλαμβάνουν, μετά από αίτημα ενός ή περισσότερων από αυτά, να προσέρχονται σε διαβουλεύσεις με σκοπό την αναζήτηση μιας ικανοποιητικής λύσης. Επιπλέον, κατόπιν αιτήματος οποιουδήποτε ενδιαφερόμενου Μέρους, το θέμα θα εγγράφεται στην ημερήσια διάταξη της επόμενης Συνόδου των Μερών, η οποία θα διεξάγεται σύμφωνα με το άρθρο 14 του Πρωτοκόλλου. Η Σύνοδος αυτή μπορεί να απευθύνει συστάσεις προκειμένου να επιτύχει μια ικανοποιητική λύση.

Στο άρθρο 13 προβλέπεται η υποβολή εκθέσεων σχετικά με τα μέτρα που λαμβάνονται και τα αποτελέσματα που επιτυγχάνονται. Ειδικότερα τα συμβαλλόμενα μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να υποβάλλουν, μέσω του Προγράμματος των ΗΕ για το Περιβάλλον (UNEP)⁷³, εκθέσεις στις Συνόδους των Συμβαλλόμενων Μερών κάθε δύο χρόνια, εκτός εάν αποφασισθεί διαφορετικά από τη Σύνοδο των Συμβαλλόμενων Μερών, οι οποίες θα αφορούν στα μέτρα που λαμβάνονται, στα

---

⁷³ Άρθρο 17 της Σύμβασης της Βαρκελώνης

αποτελέσματα που επιτυγχάνονται και, εφ' όσον υπάρχει περίπτωση, στις δυσκολίες που συναντώνται κατά την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου. Οι εκθέσεις αυτές θα περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων: (α) τα στατιστικά δεδομένα για τις εξουσιοδοτήσεις που χορηγούνται σύμφωνα με τους όρους του άρθρου 6 του Πρωτοκόλλου, (β) τα δεδομένα που προκύπτουν από την παρακολούθηση, όπως προβλέπεται στο άρθρο 8 του Πρωτοκόλλου, (γ) τις ποσότητες ρυπαντικών ουσιών που απορρίπτονται από τα εδάφη τους και (δ) τα σχέδια δράσης, προγράμματα και μέτρα που εφαρμόζονται σύμφωνα με τα άρθρα 5, 7 και 15 του Πρωτοκόλλου.

Στο άρθρο 14 προβλέπεται η διαδικασία σύγκλησης των τακτικών Συνόδων των Μερών και οι λειτουργίες που αυτές επιτελούν. Ειδικότερα προβλέπεται ότι οι τακτικές Σύνοδοι των Μερών θα λαμβάνουν χώρα σε συνδυασμό με τις τακτικές Συνόδους των Συμβαλλόμενων Μερών της Σύμβασης, που συγκαλούνται σε εφαρμογή του άρθρου 18 της Σύμβασης. Τα Μέρη μπορούν επίσης να συγκαλούν έκτακτες Συνόδους, σύμφωνα με το άρθρο 18 της Σύμβασης.

Σύμφωνα με την παράγραφο 2 οι λειτουργίες των συνόδων των Μερών του παρόντος Πρωτοκόλλου θα είναι, μεταξύ άλλων να διατηρούν υπό διαρκή ανασκόπηση την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου και να εξετάζουν την αποτελεσματικότητα των σχεδίων δράσης, προγραμμάτων και μέτρων που υιοθετούνται, να αναθεωρούν και να τροποποιούν οποιοδήποτε παράρτημα του Πρωτοκόλλου, όπως αρμόζει, να διατυπώνουν και να υιοθετούν σχέδια δράσης, προγράμματα και μέτρα, σύμφωνα με τα άρθρα 5, 7 και 15 του παρόντος Πρωτοκόλλου, να υιοθετούν, σύμφωνα με το άρθρο 7 του Πρωτοκόλλου, κοινές κατευθυντήριες γραμμές, πρότυπα ή κριτήρια, σε οποιαδήποτε μορφή αποφασίζεται από τα Μέρη, να κάνουν συστάσεις, σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 12 του παρόντος Πρωτοκόλλου, να εξετάζουν τις εκθέσεις που υποβάλλονται από τα Μέρη, σύμφωνα με το άρθρο 13 του Πρωτοκόλλου και τέλος, να ασκούν οποιοσδήποτε άλλες λειτουργίες που μπορεί να αρμόζουν για την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου.

Στο άρθρο 15 προβλέπεται η υιοθέτηση σχεδίων δράσης, προγραμμάτων και μέτρων για την εφαρμογή των σκοπών του Πρωτοκόλλου. Τα βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα περιφερειακά σχέδια δράσης καθώς και τα προγράμματα που περιλαμβάνουν μέτρα και χρονοδιαγράμματα για την εφαρμογής τους υιοθετούνται από τη Σύνοδο των Μερών με πλειοψηφία δύο τρίτων.

Στο άρθρο 16, τέλος, περιλαμβάνονται οι τελικές διατάξεις του πρωτοκόλλου σχετικά με την εφαρμογή του και την προσχώρηση νέων κρατών σε αυτό.

Το πρωτόκολλο συνοδεύεται από τέσσερα Παραρτήματα που αναφέρονται σε σημαντικές πτυχές σχετικά με την εφαρμογή του πρωτοκόλλου.

Πιο συγκεκριμένα, το παράρτημα I περιέχει στοιχεία τα οποία θα λαμβάνονται υπόψη κατά την προετοιμασία σχεδίων δράσης, προγραμμάτων και μέτρων για την εξάλειψη της ρύπανσης από χερσαίες πηγές και δραστηριότητες που αναφέρονται στα άρθρα 5, 7 και 15 του Πρωτοκόλλου. Αυτά τα σχέδια δράσης, προγράμματα και μέτρα θα στοχεύουν στην κάλυψη των τομέων δραστηριότητας που καταγράφονται στο τμήμα Α και επίσης θα καλύπτουν ομάδες ουσιών που αναφέρονται στο τμήμα Γ, οι οποίες έχουν επιλεγεί με βάση τα χαρακτηριστικά που απαριθμούνται στο τμήμα Β του Παραρτήματος. Τα Μέρη θα πρέπει να καθιερώνουν προτεραιότητες δράσης, με βάση τη σχετική σημασία της επίδρασής τους στη δημόσια υγεία, στο περιβάλλον και στους κοινωνικοοικονομικούς και πολιτιστικούς όρους. Αυτά τα προγράμματα θα πρέπει να καλύπτουν σημειακές πηγές, μη σημειακές πηγές και απόθεση ρύπων από την ατμόσφαιρα. Κατά την προετοιμασία σχεδίων δράσης, προγραμμάτων και μέτρων, σύμφωνα με το Παγκόσμιο Πρόγραμμα Δράσης για την Προστασία του Θαλάσσιου Περιβάλλοντος από Χερσαίες Δραστηριότητες που υιοθετήθηκε στην Ουάσιγκτον το 1995, τα Μέρη θα δίνουν προτεραιότητα στις ουσίες που είναι τοξικές, ανθεκτικές και επιρρεπείς σε βιοσυσσώρευση, και ιδιαίτερα στους ανθεκτικούς οργανικούς ρυπαντές (persistent organic pollutants-POPs), καθώς επίσης και στην επεξεργασία και διαχείριση υγρών αποβλήτων. Περιγράφονται, τέλος, οι τομείς δραστηριότητας, οι κατηγορίες ουσιών και τα χαρακτηριστικά τους που θα πρέπει να εξετάζονται πρωτίστως, κατά τη διαμόρφωση των προτεραιοτήτων για την προετοιμασία σχεδίων δράσης, προγραμμάτων και μέτρων για την εξάλειψη της ρύπανσης από χερσαίες πηγές και δραστηριότητες.

Στο παράρτημα II περιλαμβάνονται οι παράγοντες που πρέπει να λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη για την έκδοση εξουσιοδότησης για τις απορρίψεις αποβλήτων, που περιέχουν τις ουσίες που αναφέρονται στο άρθρο 6 του Πρωτοκόλλου.

Το Παράρτημα ΙΙΙ καθορίζει τους όρους εφαρμογής του Πρωτοκόλλου σε ρύπανση από χερσαίες πηγές που μεταφέρεται μέσω της ατμόσφαιρας σύμφωνα με τους όρους του Άρθρου 4. 1(β)

Τέλος, στο παράρτημα ΙV καθορίζονται τα κριτήρια για τον καθορισμό των βέλτιστων τεχνικών και της βέλτιστης περιβαλλοντικής πρακτικής.

5. Η Προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος στο Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Το δίκαιο της ΕΕ διακρίνεται σε πρωτογενές και παράγωγο. Οι Συνθήκες (πρωτογενές δίκαιο) αποτελούν τη νομική βάση για όλες τις μορφές δράσης που αναπτύσσει η ΕΕ.

Το παράγωγο δίκαιο, το οποίο περιλαμβάνει τους κανονισμούς, τις οδηγίες και τις αποφάσεις, απορρέει από τις αρχές και τους στόχους που καθορίζονται στις Συνθήκες.

Το ζήτημα της προστασίας του θαλάσσιου περιβάλλοντος αντιμετωπίζεται, στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Δικαίου μέσω των διατάξεων της κοινοτικής νομοθεσίας για το περιβάλλον γενικά, η οποία βασίζεται στα άρθρα 174-176 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ε.Κ., και αποσκοπεί στον ορισμό ελάχιστων κοινών προδιαγραφών, πέρα από τις οποίες τα κράτη-μέλη μπορούν να επιβάλλουν αυστηρότερες ρυθμίσεις, αρκεί να μην έρχονται σε αντίθεση με τους κανόνες ανταγωνισμού και εσωτερικής αγοράς.

Περιλαμβάνει διατάξεις που άπτονται, συγχρόνως, της ανάγκης προστασίας του θαλάσσιου περιβάλλοντος.

Οι τομείς στους οποίους η περιβαλλοντική νομοθεσία αναφέρεται, και οι οποίοι, άμεσα ή έμμεσα, αφορούν στο θαλάσσιο περιβάλλον, είναι οι εξής: προστασία της φύσης και της βιοποικιλότητας, προστασία του υδάτινου περιβάλλοντος, υγεία και περιβάλλον, επικίνδυνες ουσίες, ευτροφισμός, ραδιενεργές ουσίες, διαχείριση αποβλήτων και πόρων, ολοκληρωμένη διαχείριση παράκτιων ζωνών, ατμόσφαιρα⁷⁴.

Σχετικά με τους παραπάνω τομείς υφίσταται σήμερα ένας μεγάλος αριθμός κοινοτικών μέτρων που συμβάλλουν στην προστασία των ευρωπαϊκών θαλασσών και της βιοποικιλότητάς τους. Σε σχέση με το θαλάσσιο περιβάλλον η πολιτική περιβάλλοντος της Ε.Ε. αποβλέπει, κυρίως, στον ορισμό ποιοτικών στόχων για τα

---

⁷⁴ https://nomosphysis.org.gr/9748/europaiki-politiki-prostasias-thalassiou-periballontos-ioulios-2005/#_ftn43

ευρωπαϊκά ύδατα, στην πρόληψη βιομηχανικών κινδύνων και στον έλεγχο επικίνδυνων ουσιών που εκχέονται στο υδάτινο ευρωπαϊκό περιβάλλον, στην καταπολέμηση της ρύπανσης της θάλασσας και στην καταπολέμηση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης. Σημαντική είναι επίσης στον τομέα αυτό η υιοθέτηση, από την Ε.Ε., ειδικών προγραμμάτων για την παρακολούθηση, πληροφόρηση και αξιολόγηση της ποιότητας των θαλάσσιων υδάτων στην παράκτια ζώνη, των οικολογικών επιπτώσεων των ρυπογόνων δραστηριοτήτων στις ακτές και τα θαλάσσια ύδατα και της υποβάθμισης γενικά του θαλάσσιου περιβάλλοντος.

Επιπλέον, πολλές διατάξεις της κοινοτικής νομοθεσίας στους τομείς της αειφόρου ανάπτυξης, των θαλάσσιων μεταφορών, της γεωργίας και της διαχείρισης της αλιείας συμβάλλουν, επίσης, στην προστασία του περιβάλλοντος και επηρεάζουν, σε σημαντικό βαθμό, το θαλάσσιο περιβάλλον και τα θαλάσσια οικοσυστήματα.

5.1 Η Οδηγία - πλαίσιο για τη θαλάσσια Στρατηγική

Σημαντικό ρόλο διαδραματίζει στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πολιτικής για την προστασία των θαλασσών η Στρατηγική για το θαλάσσιο περιβάλλον, η οποία καθιερώθηκε με την Οδηγία 2008/56/EK – δράση της ΕΕ στο πεδίο της πολιτικής για το θαλάσσιο περιβάλλον (οδηγία-πλαίσιο για τη θαλάσσια στρατηγική). Η οδηγία για τη θαλάσσια στρατηγική καλύπτεται από το έκτο πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον που εγκρίθηκε το 2002 και αποτελεί τον περιβαλλοντικό πυλώνα της θαλάσσιας πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η εν λόγω οδηγία καθορίζει μια κοινή προσέγγιση και τους στόχους για την πρόληψη, την προστασία και διατήρηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος από επιβλαβείς ανθρώπινες δραστηριότητες.

Απαιτεί από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) να αναπτύξουν στρατηγικές για την επίτευξη «καλής περιβαλλοντικής κατάστασης» έως το 2020. Οι στρατηγικές, οι οποίες καλύπτουν κύκλους άνω των 6 ετών, πρέπει να περιλαμβάνουν μέτρα για την προστασία του θαλάσσιου οικοσυστήματος και να διασφαλίζουν ότι οι οικονομικές δραστηριότητες που συνδέονται με το θαλάσσιο περιβάλλον είναι αειφόρες.

Τονίζει την ανάγκη για τις χώρες της ΕΕ να συνεργαστούν με τους γείτονές τους στις θαλάσσιες περιοχές (Βορειοανατολικός Ατλαντικός, Βαλτική, Μεσόγειος και Μαύρη Θάλασσα), δηλαδή κατά τη χάραξη και εφαρμογή των θαλάσσιων στρατηγικών τους. Η χρήση των υφιστάμενων δομών περιφερειακής διακυβέρνησης, όπως οι περιφερειακές συμβάσεις για τις θάλασσες, συνιστά σημαντικό στοιχείο που πρέπει να εξεταστεί από τις χώρες της ΕΕ.

Αναγνωρίζει τη σημασία των μέτρων για την προστασία του χώρου του θαλάσσιου περιβάλλοντος, συμβάλλοντας έτσι στη δημιουργία παγκόσμιου δικτύου θαλάσσιων προστατευόμενων περιοχών.

Τα βασικά σημεία της οδηγίας είναι τα παρακάτω: Οι χώρες της ΕΕ, ως μέρος των θαλάσσιων στρατηγικών τους, πρέπει να αξιολογούν την περιβαλλοντική κατάσταση των θαλάσσιων υδάτων τους καθώς και τον αντίκτυπο των ανθρώπινων δραστηριοτήτων (συμπεριλαμβανομένης και κοινωνικοοικονομικής ανάλυσης). Έπειτα, πρέπει να καθορίσουν ποια είναι η «καλή περιβαλλοντική κατάσταση» για τα θαλάσσια ύδατά τους και να θεσπίσουν στόχους για την επίτευξη καλής περιβαλλοντικής κατάστασης έως το 2020. Στη συνέχεια, πρέπει να αναπτύξουν προγράμματα παρακολούθησης και να καταρτίσουν προγράμματα μέτρων.

Οι αξιολογήσεις των υδάτων των χωρών της ΕΕ συμβάλουν στη βελτίωση της γνώσης για τα θαλάσσια ύδατα της Ευρώπης. Αυτό υποστηρίζεται επίσης από προγράμματα όπως το «γνώσεις για τη θάλασσα» ή το Copernicus.

Οι θάλασσες της Ευρώπης διαιρούνται σε 4 θαλάσσιες περιφέρειες: Βαλτική Θάλασσα, Βορειοανατολικός Ατλαντικός Ωκεανός, Μεσόγειος Θάλασσα και Μαύρη Θάλασσα. Οι χώρες που δραστηριοποιούνται στην ίδια θαλάσσια περιφέρεια οφείλουν να συντονίζουν τις δράσεις τους.

Εκπονούνται προγράμματα παρακολούθησης με σκοπό τη μέτρηση και αξιολόγηση της προόδου επίτευξης των στόχων. Εάν ορισμένοι στόχοι δεν επιτευχθούν, οι χώρες της ΕΕ οφείλουν να εξηγήσουν τον λόγο, και μπορούν, εάν χρειάζεται, να εφαρμόσουν ορισμένες εξαιρέσεις.

Η οδηγία περιέχει μια σειρά από χαρακτηριστικά ποιοτικής περιγραφής τα οποία οι χώρες της ΕΕ πρέπει να εξετάζουν κατά τη χάραξη των στρατηγικών τους για την επίτευξη της καλής περιβαλλοντικής κατάστασης των υδάτων τους. Αυτά περιλαμβάνουν τα εξής: διατήρηση της βιοποικιλότητας, συμμετοχή σε δραστηριότητες βιώσιμης αλιείας, προστασία του θαλάσσιου βυθού και διατήρηση υπό έλεγχο των θαλάσσιων απορριμάτων και προσμίξεων.

Η οδηγία βασίζεται στην ισχύουσα νομοθεσία της ΕΕ και καλύπτει ειδικά στοιχεία του θαλάσσιου περιβάλλοντος που δεν καλύπτονται από άλλες πολιτικές, όπως η οδηγία πλαίσιο για τα ύδατα και οι οδηγίες για τα ενδιαιτήματα και τα πτηνά

5.2 Η εφαρμογή της νομοθεσίας για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος από το Δικαστήριο της Ε.Ε.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίο το Δικαστήριο της ΕΕ (ΔΕΕ) ερμηνεύει και εφαρμόζει τις διατάξεις των διεθνών συμβάσεων στις οποίες η ΕΕ είναι συμβαλλόμενο μέρος, όπως για παράδειγμα η Σύμβαση της Βαρκελώνης και τα Πρωτοκόλλα της.

Χαρακτηριστική είναι στον τομέα αυτό η απόφαση του ΔΕΕ στην υπόθεση C-239/03 (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά Γαλλικής Δημοκρατίας) όπου το Δικαστήριο έκρινε ότι οι μικτές συμφωνίες που συνάπτει η Κοινότητα, τα κράτη μέλη της και τρίτες χώρες έχουν την ίδια θέση στην κοινοτική έννομη τάξη με τις αμιγώς κοινοτικές συμφωνίες, καθόσον πρόκειται για διατάξεις που εμπίπτουν στην αρμοδιότητα της Κοινότητας. Σύμφωνα με το Δικαστήριο τα κράτη μέλη, διασφαλίζοντας την τήρηση των δεσμεύσεων που πηγάζουν από συμφωνία που έχουν συνάψει τα κοινοτικά όργανα, εκπληρώνουν, στο πλαίσιο της κοινοτικής τάξεως, υποχρέωση έναντι της Κοινότητας, η οποία έχει αναλάβει την ευθύνη για την ορθή εκτέλεση της συμφωνίας.

Πιο συγκεκριμένα, το Δικαστήριο στις σκέψεις 25-26 και 31 έκρινε ότι: «*Η εφαρμογή των άρθρων 4, παράγραφος 1, και 8 της σύμβασης της Βαρκελώνης για την προστασία της Μεσογείου από τη ρύπανση καθώς και του άρθρου 6, παράγραφοι 1 και 3, του πρωτοκόλλου περί της προστασίας της Μεσογείου από τη ρύπανση από χερσαίες πηγές στις εκχύσεις γλυκού νερού και ιλύος σε λίμνη αλμυρού νερού, μολονότι οι εν λόγω*

εκχύσεις δεν αποτέλεσαν αντικείμενο ειδικής κοινοτικής κανονιστικής ρυθμίσεως, εντάσσεται στο κοινοτικό πλαίσιο, καθόσον τα εν λόγω άρθρα περιέχονται σε μικτές συμφωνίες που συνήψε η Κοινότητα με τα κράτη μέλη της και που αφορούν ένα τομέα ο οποίος εμπίπτει ευρέως στο κοινοτικό δίκαιο. Συνεπώς, το Δικαστήριο, ενώπιον του οποίου ασκήθηκε προσφυγή δυνάμει του άρθρου 226 ΕΚ, είναι αρμόδιο να εκτιμήσει αν ένα κράτος μέλος τηρεί τις εν λόγω διατάξεις.»

Περαιτέρω, με τις σκέψεις 50-51 το δικαστήριο έκρινε ότι: «Το άρθρο 6, παράγραφος 1, του πρωτοκόλλου περί της προστασίας της Μεσογείου από τη ρύπανση από χερσαίες πηγές προβλέπει, σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του εν λόγω πρωτοκόλλου, μια ιδιαιτέρως αυστηρή υποχρέωση βαρύνουσα τα συμβαλλόμενα μέρη, που συνίσταται στον δραστικό περιορισμό της ρυπάνσεως από χερσαίες πηγές της περιοχής, η οποία προκαλείται, μεταξύ άλλων, από εκχύσεις ουσιών που, αν και δεν είναι τοξικής φύσεως, μπορούν να καταστούν επιβλαβείς για το θαλάσσιο περιβάλλον, η υποχρέωση δε αυτή εκπληρώνεται αφού ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα. Η αυστηρότητα της εν λόγω υποχρέωσης ανταποκρίνεται στη φύση του μέτρου, το οποίο έχει, μεταξύ άλλων, σκοπό την αποφυγή της ρυπάνσεως που οφείλεται σε παράλειψη των δημοσίων αρχών. Το περιεχόμενο της εν λόγω υποχρέωσης πρέπει να ερμηνευθεί σε συνδυασμό με το άρθρο 6, παράγραφος 3, του πρωτοκόλλου, το οποίο, εισάγοντας καθεστώς χορηγήσεως από τις αρμόδιες εθνικές αρχές προηγούμενης αδείας για την έκχυση των αναφερόμενων στο παράρτημα II του πρωτοκόλλου ουσιών, απαιτεί τον εκ μέρους των κρατών μελών έλεγχο της ρυπάνσεως από χερσαίες πηγές της ζώνης στην οποία εφαρμόζεται το πρωτόκολλο.

Συνεπώς, το κράτος μέλος που δεν λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα για την πρόληψη, μείωση και καταπολέμηση της μαζικής και εκτεταμένης ρυπάνσεως της Μεσογείου και δεν συνεκτιμά δεόντως τις διατάξεις του παραρτήματος III του πρωτοκόλλου περί του καθεστώτος χορηγήσεως προηγούμενης αδείας για την έκχυση των εν λόγω ουσιών, παραλείποντας να τροποποιήσει το εθνικό καθεστώς κατόπιν της συνάψεως του εν λόγω πρωτοκόλλου, παραβαίνει τις υποχρεώσεις που υπέχει ιδίως από το άρθρο 6, παράγραφοι 1 και 3, του πρωτοκόλλου»⁷⁵.

---

⁷⁵ Υπόθεση C-239/03 Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά Γαλλικής Δημοκρατίας, διαθέσιμη στη διεύθυνση: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:62003CJ0239&from=EN>

Όσον αφορά τη σχέση μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών – μελών της που είναι συμβαλλόμενα μέρη σε διεθνείς συμβάσεις τις οποίες έχει υπογράψει και η Ευρωπαϊκή Ένωση, ως διεθνής οργανισμός, και ειδικότερα όσον αφορά την προστασία του περιβάλλοντος είναι χαρακτηριστική η απόφαση του ΔΕΕ της 30ής Μαΐου 2006 στην υπόθεση C-459/03, με αντικείμενο προσφυγή των άρθρων 226 ΕΚ και 141 ΕΑ λόγω παραβάσεως, ασκηθείσα στις 30 Οκτωβρίου 2003, από την Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά της Ιρλανδίας. Η συγκεκριμένη απόφαση αφορούσε ειδικότερα την εφαρμογή της ΣΗΕΔΘ η οποία εγκρίθηκε εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την απόφαση 98/392/ΕΚ του Συμβουλίου, της 23ης Μαρτίου 1998 (ΕΕ L 179, σ. 1) και την οποία επικύρωσαν επίσης όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, η οποία παραπέμπει στην απόφαση 98/392/ΕΚ του Συμβουλίου, η Κοινότητα έχει σε ορισμένα θέματα αποκλειστική αρμοδιότητα, ενώ για άλλα θέματα μοιράζεται την αρμοδιότητά της με τα κράτη μέλη της. Οι Τομείς στους οποίους η Κοινότητα έχει αποκλειστική αρμοδιότητα:

— Όσον αφορά τη διατήρηση και τη διαχείριση των θαλάσσιων αλιευτικών πόρων, η Κοινότητα δηλώνει ότι τα κράτη μέλη της της παραχώρησαν την αρμοδιότητα. Συνεπώς, η Κοινότητα έχει εξουσία, στον συγκεκριμένο τομέα, να θεσπίζει τους σχετικούς κανόνες και ρυθμίσεις (που εφαρμόζουν τα κράτη μέλη) και να αναλαμβάνει, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων της, υποχρεώσεις έναντι των τρίτων χωρών ή των αρμόδιων διεθνών οργανισμών. [...]

— Βάσει της εμπορικής και τελωνειακής πολιτικής της, η Κοινότητα είναι αρμόδια για τα θέματα που εμπίπτουν στις διατάξεις των μερών X και XI της Σύμβασης καθώς και της Συμφωνίας της 28ης Ιουλίου 1994 για τις διεθνείς συναλλαγές.

Τομείς για τους οποίους η Κοινότητα μοιράζεται την αρμοδιότητα με τα κράτη μέλη της:

— Σχετικά με την αλιεία, για ορισμένους τομείς που δεν αφορούν άμεσα τη διατήρηση και τη διαχείριση των θαλάσσιων αλιευτικών πόρων, υφίσταται κοινή αρμοδιότητα, όπως π.χ. για την έρευνα, την τεχνολογική ανάπτυξη και τη συνεργασία για την ανάπτυξη.

— Όσον αφορά τις διατάξεις για τις θαλάσσιες μεταφορές, την ασφάλεια της ναυσιπλοΐας και την πρόληψη της θαλάσσιας ρύπανσης, που περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, στα μέρη II, III, V, VII και XII της Σύμβασης, η Κοινότητα διαθέτει αποκλειστική αρμοδιότητα μόνον εφόσον οι διατάξεις αυτές της Σύμβασης ή οι νομικές πράξεις που εκδίδονται για την εκτέλεσή της επηρεάζουν τους ισχύοντες κοινοτικούς κανόνες. Όταν [υφίστανται μιν κοινοτικοί κανόνες, αλλά δεν επηρεάζονται, ιδίως όταν πρόκειται για κοινοτικές διατάξεις οι οποίες εισάγουν απλώς κανόνες de minimis, η αρμοδιότητα ανήκει στα κράτη μέλη, υπό την επιφύλαξη της αρμοδιότητας της Κοινότητας να ενεργεί στον τομέα αυτό. Άλλως, αρμόδια παραμένουν τα κράτη μέλη]⁷⁶.

5.3 Η απειλή ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος της Μεσογείου προερχόμενη από κράτη μη μέλη της Ε.Ε. Οι δυνατότητες των κρατών - μελών και της Ε.Ε.

Η ορθή εφαρμογή της Ευρωπαϊκής νομοθεσίας για την προστασία του περιβάλλοντος από τα κράτη – μέλη της Ε.Ε. και ο έλεγχος της εφαρμογής αυτής από την Επιτροπή εξασφαλίζει σε ικανοποιητικό βαθμό ότι οι χώρες-μέλη της Ε.Ε. έχουν αναπτύξει έναν υψηλό βαθμό εναρμόνισης της δράσης και των εθνικών τους νομοθεσιών στον τομέα αυτό.

Είναι ωστόσο εξαιρετικά ενδιαφέρον το κατά πόσο η εθνική νομοθεσία κρατών που δεν είναι μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η εφαρμογή της από τα κράτη αυτά εξασφαλίζει την αποτελεσματική προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι σε πολλές περιπτώσεις η ρύπανση των θαλασσών έχει διασυνοριακό χαρακτήρα.

Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού του προβληματισμού θα μπορούσαν να αναφερθούν οι κίνδυνοι που εγκυμονεί η κατασκευή του πυρηνικού σταθμού στο

---

⁷⁶ Απόφαση του Δικαστηρίου (τμήμα μείζονος συνθέσεως) της 30ής Μαΐου 2006. Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά Ιρλανδίας. Παράβαση κράτους μέλους - Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το δίκαιο της θάλασσας - Μέρος XII - Προστασία και διατήρηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος - Καθεστώς διευθέτησης των διαφορών προβλεπόμενο από τη Σύμβαση - Διαδικασία διαιτησίας την οποία κίνησε στο πλαίσιο του καθεστώτος αυτού η Ιρλανδία κατά του Ηνωμένου Βασιλείου - Διαφορά σχετική με το εργοστάσιο MOX στο Sellafield (Ηνωμένο Βασίλειο) - Ιρλανδική Θάλασσα - Άρθρα 292 ΕΚ και 193 ΕΑ - Δέσμευση περί μη εφαρμογής επί διαφοράς σχετικής με την ερμηνεία ή την εφαρμογή της Συνθήκης διαδικασίας διευθέτησεως άλλης πλην των προβλεπόμενων από τη Συνθήκη - Μικτή συμφωνία - Αρμοδιότητα της Κοινότητας - Άρθρα 10 ΕΚ και 192 ΕΑ - Καθήκον συνεργασίας. Υπόθεση C-459/03.

Ακούγιου της Τουρκίας, ο οποίος αναμένεται να τεθεί σε λειτουργία μέσα στο 2023, ενώ η κατασκευή των άλλων τριών μονάδων πρόκειται να ολοκληρωθεί έως το 2025⁷⁷.

Είναι χαρακτηριστικό ότι ο πυρηνικός αυτός σταθμός, που σύμφωνα με τα σχέδια θα έχει 4 πυρηνικούς αντιδραστήρες, έχει χωροθετηθεί σε απόσταση μόλις 25 χιλιομέτρων από ενεργό σεισμικό ρήγμα ενώ οι σεισμολογικές μελέτες στις οποίες βασίστηκε η σχεδίασή του έχουν ηλικία τριάντα ετών και δεν έχουν λάβει υπόψη τους νεότερα επιστημονικά στοιχεία που αναδεικνύουν την επικινδυνότητα της περιοχής, προκειμένου να μην αυξηθεί το κόστος του έργου⁷⁸.

Είναι λοιπόν προφανές ότι προκύπτουν σοβαροί προβληματισμοί για το κατά πόσο εξασφαλίζεται η προστασία του περιβάλλοντος από τη λειτουργία τέτοιων εγκαταστάσεων σε γειτονικές προς την Ε.Ε. χώρες, στις οποίες δεν ισχύει το «κοινοτικό κεκτημένο», δηλαδή δεν έχουν εναρμονίσει την εθνική νομοθεσία τους με τις απαιτήσεις ασφαλείας και προστασίας του περιβάλλοντος που ισχύουν στα κράτη – μέλη της Ε.Ε. όταν μάλιστα οι συνέπειες ενός ατυχήματος ή της τυχόν ελλιπούς επεξεργασίας και απόρριψης ρυπογόνων ουσιών στο θαλάσσιο περιβάλλον επηρεάζει άμεσα τις χώρες μέλη της Ε.Ε. (όπως για παράδειγμα η Ελλάδα).

Οι δυνατότητες αντίδρασης των χωρών - μελών αλλά και της Ε.Ε. στην περίπτωση αυτή δεν μπορεί παρά να περνούν μέσα από τη διαδικασία της διαπραγμάτευσης τόσο στο πλαίσιο των ενταξιακών διαπραγματεύσεων των υποψήφιων προς ένταξη χωρών, όπως εν προκειμένω η Τουρκία, όσο και στο πλαίσιο της ευρύτερης σχέσης των χωρών αυτών με την Ε.Ε.

Ειδικότερα, όσον αφορά την διαδικασία ένταξης οποιουδήποτε κράτους στην ΕΕ η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση παρέχει στο άρθρο 49 τη νομική βάση για την ένταξη αυτή ενώ στο άρθρο 2 ορίζει τις αξίες επάνω στις οποίες βασίζεται η ΕΕ.

Σύμφωνα με το πλαίσιο που διαμορφώνεται από τις παραπάνω διατάξεις κάθε υποψήφια (αιτούσα) χώρα πρέπει: να είναι ευρωπαϊκό κράτος, να σέβεται τις αξίες που αναφέρονται στο άρθρο 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ) και να

---

⁷⁷ <https://www.naftemporiki.gr/story/1513580/tourkia-to-2023-i-leitourgia-tou-purinikou-stathmou-sto-akougiou> (πρόσβαση 20/09/2020)

⁷⁸ <https://www.iefimerida.gr/news/3122/> (πρόσβαση 20/09/2020)

δεσμεύεται από αυτές, ήτοι: σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας και του κράτους δικαίου, σεβασμός των ανθρώπινων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες, και σεβασμός του πλουραλισμού και της απαγόρευσης των διακρίσεων, της ανοχής, της δικαιοσύνης, της αλληλεγγύης και της ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών.

Η αιτούσα χώρα πρέπει επίσης να πληροί τα κριτήρια επιλεξιμότητας της ΕΕ. Αυτά αναφέρονται συνήθως ως κριτήρια της Κοπεγχάγης επειδή ορίστηκαν στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο που πραγματοποιήθηκε στην Κοπεγχάγη τον Ιούνιο του 1993. Τα εν λόγω κριτήρια είναι τα ακόλουθα: σταθεροί θεσμοί που εγγυώνται τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου, τα δικαιώματα του ανθρώπου και τον σεβασμό και την προστασία των μειονοτήτων, λειτουργούσα οικονομία της αγοράς και ικανότητα αντιμετώπισης του ανταγωνισμού και των δυνάμεων της αγοράς στην ΕΕ, ικανότητα ανάληψης και ικανοποιητικής εφαρμογής των υποχρεώσεων της ιδιότητας του μέλους, συμπεριλαμβανομένων των στόχων της πολιτικής, οικονομικής και νομισματικής ένωσης. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο που πραγματοποιήθηκε στη Μαδρίτη τον Δεκέμβριο του 1995 προσέθεσε ότι η υποψήφια χώρα πρέπει να μπορεί να διασφαλίζει ότι το δίκαιο της ΕΕ που έχει μεταφερθεί στην εθνική νομοθεσία εφαρμόζεται αποτελεσματικά μέσα από κατάλληλες διοικητικές και δικαστικές δομές.

Η ΕΕ διατηρεί το δικαίωμα να αποφασίσει πότε η υποψήφια χώρα έχει καλύψει τα κριτήρια προσχώρησης. Επίσης, η ίδια η ΕΕ πρέπει να μπορεί να ενσωματώσει νέα μέλη.

Όσον αφορά ειδικότερα στις διαπραγματεύσεις ένταξης, αυτές ξεκινούν κατόπιν ομόφωνης απόφασης του Συμβουλίου της ΕΕ και διεξάγονται σε διακυβερνητικές διασκέψεις μεταξύ των κυβερνήσεων των χωρών της ΕΕ και της κυβέρνησης της υποψήφιας χώρας. Το κερτημένο (το σύνολο της νομοθεσίας της ΕΕ) διαιρείται σε τομείς πολιτικής, με γνώμονα την αποτελεσματική οργάνωση των διαπραγματεύσεων (Επί του παρόντος υπάρχουν 35 τομείς πολιτικής ή «κεφάλαια»).

Το Συμβούλιο της ΕΕ μπορεί να υποδείξει κριτήρια αξιολόγησης για το άνοιγμα ή το κλείσιμο του συνόλου των κεφαλαίων ή κριτήρια ενδιάμεσης αξιολόγησης συγκεκριμένων κεφαλαίων. Η απόφαση να οριστούν κριτήρια αξιολόγησης βασίζεται σε αναλυτική έκθεση που προκύπτει από την άσκηση αναλυτικής εξέτασης

μεμονωμένων κεφαλαίων. Ένα κεφάλαιο μπορεί να κλείσει προσωρινά εφόσον η υποψήφια χώρα δείξει ότι έχει ήδη εφαρμόσει το κεκτημένο ενός συγκεκριμένου κεφαλαίου — ή ότι πρόκειται να προβεί σε εφαρμογή του έως την ημερομηνία προσχώρησης και ότι πληροί τα κριτήρια αξιολόγησης εάν αυτά υφίστανται.

Κατά τη διάρκεια της προενταξιακής φάσης, η Επιτροπή παρακολουθεί τις προσπάθειες της υποψήφιας χώρας να εφαρμόσει το κεκτημένο. Επίσης, συνδράμει τις υποψήφιες χώρες κατά τη διάρκεια της διαδικασίας με χρηματοδοτικά μέσα, όπως το ΤΑΙΕΧ⁷⁹.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι τόσο η κάθε χώρα – μέλος όσο και, κυρίως, η Ευρωπαϊκή Ένωση, έχουν μεγάλο εύρος δυνατοτήτων ώστε να πιέσουν τις χώρες μη – μέλη να προσαρμοστούν όσο το δυνατόν περισσότερο με τις απαιτήσεις ασφάλειας και προστασίας του περιβάλλοντος που ισχύουν με βάση το «κοινοτικό κεκτημένο».

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της δυνατότητας αυτής είναι η διαχείριση της προενταξιακής βοήθειας που λαμβάνουν οι υποψήφιες προς ένταξη χώρες (όπως οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων και η Τουρκία) οι οποίες λαμβάνουν σημαντική προενταξιακή βοήθεια⁸⁰, τα κονδύλια της οποίας προβλέπεται να αυξηθούν και να πλησιάσουν τα 15 δισεκατομμύρια ευρώ μέχρι το 2027. Το 2019 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ψήφισε αυστηρότερους κανόνες για την εκταμίευση της βοήθειας αυτής αφαιρώντας 146,7 εκ. ευρώ από την προενταξιακή βοήθεια προς την Τουρκία⁸¹ και μετατοπίζοντάς τα ταυτόχρονα σε μηχανισμούς της ΕΕ που επιτηρούν οργανώσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα και την εφαρμογή του κράτους δικαίου⁸².

Θα μπορούσε η αρχή αυτή να εφαρμοστεί και στην περίπτωση μη συμμόρφωσης υποψήφιας προς ένταξη χώρας σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος και ειδικότερα του θαλάσσιου περιβάλλοντος, όπου ο κίνδυνος διασυνοριακής μεταφοράς της ρύπανσης είναι ιδιαίτερα σημαντικός.

---

⁷⁹ Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση — Ένταξη στην ΕΕ. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:114536&from=EL>

⁸⁰ Μηχανισμός Προενταξιακής Βοήθειας (ΜΠΒ). https://ec.europa.eu/regional_policy/el/funding/ipa/

⁸¹ Η χρηματοδοτική βοήθεια της ΕΕ, η οποία έχει προγραμματιστεί μέσω του Μηχανισμού Προενταξιακής Βοήθειας (ΜΠΒ) για την Τουρκία, την περίοδο από το 2007 έως το 2020, υπερβαίνει τα 9 δισεκατομμύρια ευρώ (πηγή: Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, Ειδική Έκθεση αριθ. 07/2018, διαθέσιμη στη διεύθυνση:

https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR18_07/SR_TURKEY_EL.pdf) (Πρόσβαση 28/09/2020)

⁸² <https://www.kathimerini.gr/world/1016566/ee-perikopes-gia-apeitharches-ypopsifies-chores/> (πρόσβαση 28/9/2020)

6. Συμπεράσματα – Επίλογος

Η ρύπανση του θαλάσσιου περιβάλλοντος από χερσαίες πηγές συνεχίζει να αποτελεί μία σημαντική πτυχή του παγκόσμιου περιβαλλοντικού προβλήματος συμβάλλοντας στην υποβάθμιση των θαλασσών και των παράκτιων περιοχών σε πολλά μέρη του πλανήτη καθώς το ισχύον θεσμικό πλαίσιο δεν είναι ικανό να αντιμετωπίσει το πρόβλημα.

Για την αντιμετώπιση του προβλήματος είναι αναγκαία η διεύρυνση της συνεργασίας σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο με την ανταλλαγή τεχνογνωσίας, τεχνολογίας και βέλτιστων πρακτικών. Είναι επίσης σημαντική η ενθάρρυνση της συμμετοχής της κοινωνίας των πολιτών και των μη κυβερνητικών οργανισμών καθώς και η αύξηση της χρηματοδότησης κυρίως προς τις αναπτυσσόμενες χώρες για την υιοθέτηση μέτρων πρόληψης και καταπολέμησης των χερσαίων πηγών ρύπανσης. Είναι επιπλέον απαραίτητη η θέσπιση ενός διεθνούς συστήματος δεσμευτικών κανόνων δικαίου που να υποχρεώνουν τα κράτη να ελέγξουν αποτελεσματικότερα τις χερσαίες πηγές ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος στην επικράτειά τους καθώς και ενός αποτελεσματικού μηχανισμού ελέγχου εφαρμογής των κανόνων αυτών και επιβολής κυρώσεων.

Όσον αφορά ειδικότερα την περιοχή της Μεσογείου, η Σύμβαση της Βαρκελώνης για την Προστασία του Θαλάσσιου Περιβάλλοντος και των Παράκτιων Περιοχών της Μεσογείου Θαλάσσης καθώς και το Πρωτόκολλο για την Προστασία της Μεσογείου Θαλάσσης από τη Ρύπανση από Χερσαίες Πηγές και Δραστηριότητες αποτελούν ένα σημαντικό βήμα για τη δημιουργία ενός συστήματος ολοκληρωμένης προστασίας του θαλάσσιου οικοσυστήματος. Αντιμετωπίζουν με τρόπο σφαιρικό το ζήτημα της θαλάσσιας ρύπανσης της περιοχής της Μεσογείου, καθώς συμπληρώνονται και από άλλα εξειδικευμένα Πρωτόκολλα, που αναφέρονται στις κυριότερες μορφές και πηγές της εν λόγω ρύπανσης. Ωστόσο, οι διατάξεις της Σύμβασης και των Πρωτοκόλλων της δεν δημιουργούν ένα κανονιστικό πλαίσιο αυστηρής νομικής δεσμευτικότητας και δεν συνοδεύονται από κυρώσεις, με αποτέλεσμα, παρά τις συντονισμένες προσπάθειες των μεσογειακών κρατών, οι υφιστάμενες απειλές ρύπανσης και υποβάθμισης του θαλάσσιου περιβάλλοντος της Μεσογείου να συνεχίζουν να υφίστανται.

Για την αποτελεσματική προστασία του περιβάλλοντος της Μεσογείου είναι απαραίτητη η υιοθέτηση άμεσα εφαρμόσιμων και στοχευμένων μέτρων από όλα τα Μεσογειακά κράτη ανεξαιρέτως, γεγονός που προϋποθέτει όμως αυστηρότερη νομοθεσία από την πλευρά των μεμονωμένων κρατών αλλά και καλύτερη εφαρμογή της Σύμβασης της Βαρκελώνης και των Πρωτοκόλλων της ώστε η περιβαλλοντική επιβάρυνση του θαλάσσιου περιβάλλοντος της Μεσογείου να μην καταστεί τα επόμενα χρόνια μη αναστρέψιμη.

7. Τεκμηρίωση

Επίσημες Πηγές:

Απόφαση του Συμβουλίου της 4ης Δεκεμβρίου 2008 σχετικά με την υπογραφή, εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, του πρωτοκόλλου για την ολοκληρωμένη διαχείριση των παράκτιων ζωνών της Μεσογείου στη σύμβαση για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος και των παρακτίων περιοχών της Μεσογείου (2009/89/ΕΚ), Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης L 34/17/4-2-2009.

Απόφαση του Συμβουλίου, της 22ας Οκτωβρίου 1999, σχετικά με την αποδοχή των τροποποιήσεων της σύμβασης για την προστασία της Μεσογείου Θαλάσσης από τη ρύπανση καθώς και του πρωτοκόλλου για την πρόληψη της ρύπανσης της Μεσογείου Θαλάσσης από τις βυθίσσεις αποβλήτων που πραγματοποιούν τα πλοία και τα αεροσκάφη (σύμβαση της Βαρκελώνης), 1999/802/ΕΚ. Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 322 της 14/12/1999 σ. 0032 – 0043.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Ευρωπαϊκή στρατηγική για τις πλαστικές ύλες σε μια κυκλική οικονομία*, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, COM(2018) 28 final, Βρυξέλλες, 16.1.2018

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Ανακοίνωση της Επιτροπής για την αρχή της προφύλαξης*, Βρυξέλλες, 2.2.2000 COM(2000), διαθέσιμο στην διεύθυνση (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52000DC0001&from=EL>)

ΔΕΕ, Υπόθεση C-239/03 Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά Γαλλικής Δημοκρατίας, διαθέσιμη στη διεύθυνση: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:62003CJ0239&from=EN>

ΔΕΕ, Υπόθεση C-459/03. Απόφαση του Δικαστηρίου (τμήμα μείζονος συνθέσεως) της 30ής Μαΐου 2006. Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά Ιρλανδίας. Διαθέσιμη στη διεύθυνση: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-459/03>

Οδηγία 85/337/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 27ης Ιουνίου 1985 για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον, ΕΕ L 175, 5.7.1985.

Οδηγία 2001/42/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 2001, σχετικά με την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων, Διαθέσιμη στη διεύθυνση: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex:32001L0042>

Οδηγία 2008/56/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Ιουνίου 2008 , περί πλαισίου κοινοτικής δράσης στο πεδίο της πολιτικής για το

θαλάσσιο περιβάλλον (οδηγία-πλαίσιο για τη θαλάσσια στρατηγική), διαθέσιμη στην διεύθυνση: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex:32008L0056>

Οδηγία 2011/92/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον. Διαθέσιμη στη διεύθυνση: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex:32011L0092>

Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (2016), Διαθέσιμη στη διεύθυνση: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016M/TXT&from=EN>

Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2016), Διαθέσιμη στη διεύθυνση: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016E/TXT>

ΦΕΚ. Α' 144/19-6-2002, Ν. 3022/2002 – Κύρωση των τροποποιήσεων της Σύμβασης της Βαρκελώνης του 1976 «για την προστασία της Μεσογείου Θάλασσας από τη ρύπανση» και των τροποποιήσεων του πρωτοκόλλου του 1980 «για την προστασία της Μεσογείου Θάλασσας από τη ρύπανση από χερσαίες πηγές».

«Πρωτόκολλο για την προστασία της Μεσογείου Θάλασσας από τη ρύπανση από χερσαίες πηγές», Επίσημη Εφημερίδα των Ε.Κ. αριθ. L 067 της 12/03/1983 σ. 0003 – 0018

Advisory Opinion on the Legality of the Threat and Use of Nuclear Weapons, ICJ, διαθέσιμο στην διεύθυνση: <https://www.icj-cij.org/en/case/95>

Barcelona Convention and Protocols, διαθέσιμη στη διεύθυνση: <https://www.unenvironment.org/unepmap/who-we-are/barcelona-convention-and-protocols>

Corfu Channel, merits, Judgment, 9 April 1949, ICJ Reports 1949, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.icj-cij.org/en/case/1/judgments>

GESAMP (IMO/FAO/Unesco/WMO/WHO/IAEA/UN/UNEP Joint Group of Experts on the Scientific Aspects of Marine Pollution), 1991. Reducing Environmental Impacts of Coastal Aquaculture. Rep. Stud. GESAMP, (47):35p.

IMO/FAO/UNESCO/WMO/WHO/IAEA/UN/UNEP Joint Group of Experts on the Scientific Aspects of Marine Pollution (GESAMP): Review of potentially harmful substances. Rep. Stud. GESAMP No. 34.1990

The MOX Plant Case (Ireland v. United Kingdom), Provisional Measures, διαθέσιμη στη διεύθυνση: <https://www.itlos.org/cases/list-of-cases/case-no-10/>

Montreal Guidelines for the Protection of the Marine Environment against Pollution from Land-based Sources. (<https://digitallibrary.un.org/record/84661?ln=en>)

Reports of International Arbitral Awards, Vol III. Codification Division, Office of Legal Affairs, United Nations, Διαθέσιμο στη διεύθυνση: https://legal.un.org/riaa/vol_3.shtml

Report of the World Commission on Environment and Development - Our Common Future, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://sustainabledevelopment.un.org/milestones/wced>

UN Declaration on Environment and Development (Rio Declaration 1992), διαθέσιμο στη διεύθυνση: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf

United Nations Environment Programme (UNEP), *UNEP in 2006* (Nairobi, UNEP, 2007), online: http://www.unep.org/pdf/annualreport/UNEP_AR_2006_English.pdf at 56

UNEP/MAP, 2012. *State of the Mediterranean Marine and Coastal Environment*, Athens: UNEP/MAP Barcelona Convention.

- UNEP, 1990. *State of the Marine Environment in the Mediterranean Region*, s.l.: UNEP Regional Seas Reports and Studies No 132, 1990.
- UNEP, 2013. *State of the Mediterranean Marine and Coastal Environment, Population density and urban centres in the Mediterranean basin*, s.l.: GRID-Arendal.
- UNEP/MAP, 2013. *Wastewater treatment in the Mediterranean coastal cities*. GRID-Arendal. Available at: <https://www.grida.no/resources/5908>
- UNEP/MAP/MED POL: Transboundary Diagnostic Analysis (TDA) for the Mediterranean Sea, UNEP/MAP, Athens, 2005
- 1972 Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment in Stockholm, διαθέσιμο στη διεύθυνση:
<https://legal.un.org/avl/ha/dunche/dunche.html>

Βιβλιογραφία:

- Alessi & Di Carlo, G., 2018. *Out of the plastic trap: saving the Mediterranean from plastic pollution*, Rome: WWF – World Wide Fund For Nature.
- Al-Muzaini, S., 2013. Management of land-based sources of marine pollution. *Aquatic Ecosystem Health & Management*, 11 9, pp. 347-356.
- Boyle, A. E., 1992. Land-based sources of marine pollution. *Marine Policy*, January.
- Breida, M. και συν., 2019. Pollution of Water Sources from Agricultural and Industrial Effluents: Special Attention to NO₃⁻, Cr(VI), and Cu(II). Στο: Morocco: intechopen, pp. 2-3.
- Brownlie, I., 2008. *Principles of Public International Law*. 7 th edn. New York: Oxford University Press.
- Churchill, R. & Lowe, A., 1999. *The Law of the Sea*. Manchester: Manchester University Press.
- Daud, H., 2017. *Protecting the Marine Environment From Land-Based Sources of Pollution: Towards Effective International Cooperation*. London and New York: Routledge.
- Karau, J., 1992. The Control of Land-based Sources of Marine Pollution. Recent International Initiatives and Prospects. *Marine Pollution Bulletin*, Issue Volume 25, pp. 80-81.
- Kwiatkowska, B., 1984. Marine pollution from land-based sources: Current problems and prospects. *Ocean Development & International Law*, 14 3, pp. 313-335.
- McClenaghan T., 2014. Precautionary Principle. In: Michalos A.C. (eds) *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_2238
- Piroddi, C. και συν., 2017. *Historical changes of the Mediterranean Sea ecosystem: modelling the role and impact of primary productivity and fisheries changes over time*. Available at: <https://www.nature.com/articles/srep44491>
- Plastics Europe, 2019. *Plastics the facts 2019. An analysis of European plastics production, demand and waste data*, <https://www.plasticseurope.org/en/resources/publications/1804-plastics-facts-2019>
- Reports, Highlights of National Academies, 2007. *Pollution in the Ocean*, Washington: National Academies Press,.
- Rogers, A. D., 2013. The Global State of the Ocean; Interactions Between Stresses, Impacts and Some Potential Solutions. Synthesis papers from the International Programme on the State of the Ocean 2011 and 2012 Workshops. *Marine Pollution Bulletin*, 30 September, pp. 492-552.

- Rosenne, S., 1991. Article 207: Pollution from Land-Based Sources. Στο: *United Nations Convention on the Law of the SEA 1982: A Commentary*. Dordrecht: Martinus Nijhoff, p. 132.
- Sagasta, J. M., Marjani Zadeh, S. & Turrall, H., 2018. *More people, more food, worse water? a global review of water pollution from agriculture*, Colombo: FAO and IWI.
- Saverio, F., 2010. *The Land-Based Pollution of the Mediterranean Sea: Present State and Prospects*, Athens: MED POL Programme UNEP/Mediterranean Action Plan.
- T M El-Geziry & I G Bryden. 2010. The circulation pattern in the Mediterranean Sea: issues for modeller consideration, *Journal of Operational Oceanography*, 3:2, 39-46, DOI:10.1080/1755876X.2010.11020116
- Telesca, L. και συν., 2015. *Seagrass meadows (Posidonia oceanica) distribution and trajectories of change*. *Sci Rep* 5, 12505, s.l.: s.n.
- Van Keulen, M. & Coles, R., 2014. Seagrass meadows in a globally changing environment. *Marine Pollution Bulletin*, 30 June, pp. 383-386.
- Βασιλείαδης, Δ., Διβάνη, Χ., Κουσκουνά, Μ. Ι. & Παπαπετρόπουλος, Α., 2016. *Περιβάλλον*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Ιωάννου, Κ. & Στρατή, Α., 2013. *Δίκαιο της Θάλασσας*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Μήτουλα, Ρ., Αστάρα, Ο. & Καλδής, Π., 2008. *Βιώσιμη Ανάπτυξη*. Αθήνα: Rosili.
- Μπακατσιά, Γ., 2016. *Η αρχή της προφύλαξης στο δίκαιο του περιβάλλοντος - Οριοθέτηση με βάση το εσωτερικό και ενωσιακό δίκαιο..* Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Νομική Σχολή, Τμήμα Νομικής.
- Παναγιώτου, Ε., 2016. *Διεθνής Οργάνωση Βιώσιμη Ανάπτυξη και Ναυτιλία*, Πειραιάς: Πανεπιστήμιο Πειραιώς.
- Παπανικολάου, Π., 2018. *Το περιβαλλοντικό θύμα. Συμβολή στην Πρόληψη και την Αντιμετώπιση ενός Κοινωνικού Φαινομένου*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Πουϊκλή, Κ., 2016. *Η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» στο δίκαιο περιβάλλοντος υπό το φως της Οδηγίας 2004/35/ΕΚ σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη*, Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Ραυτόπουλος, Ε., 2015. *Το νέο καθεστώς της Σύμβασης της Βαρκελώνης για την προστασία του περιβάλλοντος της Μεσογείου. Το πρόβλημα και τα κείμενα της ελληνικής μετάφρασης*. 2η επιμ. Αθήνα: ΜΕΠΙΕΛΑΝ, Νομική Βιβλιοθήκη.
- Ρούκουνας, Ε., 2013. *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Φυτιάνος, Κ., 2017. *Η ρύπανση των θαλασσών*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Διαδουκτικακές Πηγές:

- Ιστοσελίδα Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών: «Ωκεανοί: Η Πηγή της Ζωής Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, 20ή Επέτειος (1982-2002)», (<https://unric.org/el>)
- https://ec.europa.eu/environment/international_issues/relations_un_en.htm
- <https://www.unenvironment.org/unepmap/who-we-are/contracting-parties/barcelona-convention-and-amendments>
- <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002800f6a1c>
- <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/ioc-oceans/focus-areas/rio-20-ocean/blueprint-for-the-future-we-want/marine-pollution/facts-and-figures-on-marine-pollution/>
- https://www.gc.noaa.gov/gcil_land_based_pollution.html
- <https://www.water-pollution.org.uk/industrial-water-pollution/>
- <https://archipelago.gr/ti-kanoume/ergastiriaki-erevna/mikroplastika/>
- <https://www.lifo.gr/now/perivallon/240318/wwf-sokaristika-stoixeia-gia-ta-plastika-sti-mesogeio-570-000-tonoi-kataligoy-n-sti-thalassa>

<https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21>
<https://sustainabledevelopment.un.org/intergovernmental/csd>
<https://www.unwater.org/water-pollution-from-agriculture-a-global-review/>
<https://www.eea.europa.eu/themes/water/europes-seas-and-coasts/europes-seas-and-coasts/#interesting-facts>
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Archive:Mediterranean_and_Black_Sea_coastal_region_statistics
<https://www.unwater.org/water-pollution-from-agriculture-a-global-review>
<https://www.ospar.org/convention/text>
https://nomosphysis.org.gr/10725/zitimata-sxetika-me-tin-eksetasi-ton-periballontikon-epiptoseon-me-aformi-tin-apofasi-ste-35202006-ianouarios-2007/#_ftn2

<https://www.naftemporiki.gr/story/1513580/tourkia-to-2023-i-leitourgia-tou-purinikou-stathmou-sto-akougiou>
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:114536&from=EL>
<https://www.kathimerini.gr/world/1016566/ee-perikopes-gia-apeitharches-ypopsifies-chores/>
https://ec.europa.eu/regional_policy/el/funding/ipa/